

XXI. Peyzaj Mimarlığı Akademik Topluluğu (PEMAT)
2018 Yılı Toplantısı Van YYÜ/Türkiye

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ
2016

XXI. PEYZAJ MİMARLIĞI AKADEMİK TOPLULUĞU TOPLANTISI ÇALIŞMA SONUÇLARI

Editörler

Prof. Dr. Şevket ALP	Doç. Dr. Onur ŞATIR
Dr. Öğr. Üyesi Emel BAYLAN	Dr. Öğr. Üyesi Feran AŞUR
Dr. Öğr. Üyesi Pınar BOSTAN	Dr. Öğr. Üyesi Gülçinay BAŞDOĞAN
	Dr. Öğr. Üyesi Hilmi Ekin OKTAY

PEMAT
2018 VAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Yayın No: 68

1. Baskı Mart 2019

Fakülte

Mimarlık ve Tasarım Fakültesi

e-ISBN

978-975-7616-68-9

Editörler

Prof. Dr. Sevket ALP

Doç. Dr. Onur ŞATIR

Dr. Öğr. Üyesi Emel BAYLAN

Dr. Öğr. Üyesi Pınar BOSTAN

Dr. Öğr. Üyesi Feran AŞUR

Dr. Öğr. Üyesi Gülçinay BAŞDOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Hilmi Ekin OKTAY

Kapak Tasarımı

Mimar Sarbast Faiq Mohammed

Mimar Darbaz Pirot Ahmed Mankuri

Basım

Mart 2019 / VAN

Dizgi & Baskı

Vameda Ofset Maatbaçılık Reklam Sn. Tic.

Ltd. Şti.

Telefon: 0432 215 80 60

www.vameda.com.tr

VAN

Bu çalışma; Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Araştırma Projeleri
Koordinasyon Birimi tarafından FTD-2018-6729 nolu proje kapsamında gerçekleştirilmiştir.

KURULLAR**DÜZENLEME KURULU**

Unvanı - Adı Soyadı	Kurumu, Birimi	Organizasyondaki Görevi
Prof. Dr. Şevket ALP	Van YYU Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü	Düzenleme Kurulu Başkanı
Doç. Dr. Onur ŞATIR	Van YYU Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü	Düzenleme Kurulu Başkan Yardımcısı
Dr. Öğr. Üyesi Emel BAYLAN	Van YYU Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü	Düzenleme Kurulu Başkan Yardımcısı
Dr. Öğr. Üyesi Pınar BOSTAN	Van YYU Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü	Düzenleme Kurulu Başkan Yardımcısı
Dr. Öğr. Üyesi Feran AŞUR	Van YYU Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü	Sekreteryası
Dr. Öğr. Üyesi Gülçinay BAŞDOĞAN	Van YYU Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü	Sekreteryası
Dr. Öğr. Üyesi Hilmi Ekin OKTAY	Van YYU Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü	Sekreteryası

BİLİM KURULU

Unvanı - Adı Soyadı	Kurumu
Prof.Dr. Abdullah KELKİT	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan UZUN	FMV Işık Üniversitesi
Prof. Dr. Aslı KORKUT	Namık Kemal Üniversitesi
Doç.Dr. Barış KARA	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç.Dr. Bayram Cemil BİLGİLİ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Bilge Şimşek İLHAN	Amasya Üniversitesi
Prof.Dr. Bülent YILMAZ	İnönü Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Candan ZÜLFİKAR	Trakya Üniversitesi
Prof.Dr. Cengiz ACAR	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Doç.Dr. Çiğdem HEPCAN	Ege Üniversitesi
Prof.Dr. Elmas ERDOĞAN	Ankara Üniversitesi
Prof.Dr. Faris KARAHAN	Atatürk Üniversitesi
Prof.Dr. Faruk ALTUNKASA	Çukurova Üniversitesi
Prof.Dr. Hakan ALTINÇEKİÇ	İstanbul Üniversitesi
Prof.Dr. Hakan ALPHAN	Çukurova Üniversitesi
Prof.Dr. Hakan DOYGUN	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Prof.Dr. Hasan YILMAZ	Atatürk Üniversitesi
Prof.Dr. Hayriye EŞBAH	İstanbul Teknik Üniversitesi
Dr. Kumru ARAPGİRLİOĞLU	Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Latif Gürkan KAYA	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Meliha AKLIBAŞINDA	Nevşehir Hacı Bektaşî Veli Üniversitesi
Prof.Dr. Meryem ATİK	Akdeniz Üniversitesi
Doç.Dr. Murat AKTEN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof.Dr. Murat ÖZYAVUZ	Namık Kemal Üniversitesi
Prof.Dr. Murat ZENCİRKIRAN	Uludağ Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa ATMACA	Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Mustafa ERGEN	Siirt Üniversitesi

Unvanı - Adı Soyadı	Kurumu
Doç.Dr. Nalan TÜRKOĞLU	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Nilgöl KARADENİZ	Ankara Üniversitesi
Dr. Oktan NALBANTOĞLU	Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Osman UZUN	Düzce Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer ATABEYOĞLU	Ordu Üniversitesi
Prof.Dr. Öner DEMİREL	Kırıkkale Üniversitesi
Prof.Dr. Sebahat AÇIKSÖZ	Bartın Üniversitesi
Prof.Dr. Süha BERBEROĞLU	Çukurova Üniversitesi
Prof.Dr. Şevket ALP	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof.Dr. Tanay BİRİŞÇİ	Ege Üniversitesi
Prof.Dr. Veli ORTAÇEŞME	Akdeniz Üniversitesi

* İsim öncelikli alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir

ÖNSÖZ

Günümüzde, dünyamız birçok önemli sorun ile yüz yüze bulunmaktadır. Bunlardan belki de en önemlisi küresel çapta yaşanan iklim değişikliğidir. Bunun yanında nüfus ve kentleşme oranının dünya çapında artması, nüfusu besleyecek ekili dikili arazilerin azalması, yoğun nüfus nedeniyle oluşan çarpık kentlerin bireyler için zorlayıcı koşullar yaratması gibi küresel sorunlar toplumların ve bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. İklim değişikliği genel anlamda bakıldığında doğal kaynakların plansız ve ölçsüz kullanımının ve sanayileşme adına doğal yapının katledilmesinden kaynaklanan bir sorundur. Doğal yapının korunması, doğal bitki örtüsünün desteklenmesi gibi konular birçok bilim disiplini ilgilendirse de bu konularda uzmanlık sahibi meslek disiplinlerinden birisi de peyzaj mimarlığıdır. Günümüz kentlerimizin mevcut durumda yaşadığı artan kentleşme baskısının artması, insan-doğa ilişkilerinin daha sürdürülebilir bir bağlamda kurulması ve iklim değişikliği sorunlarının çözülmesinde peyzaj mimarlarına önemli görevler düşmektedir. Ülkemizde peyzaj mimarlığı eğitiminin 50. yılını kutladığımız bu yılda, üreteceğimiz çözümler ve alacağımız doğru planlama kararları, hem kendi ülkemiz hem de dünyamız adına sağlıklı bir geleceğin kurulmasına katkı sağlayacaktır.

İşte bu görev bilinci ile hareket ederek, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı bölümü olarak doğunun kadim kentlerinden birisi olan ve dengeli insan-doğa ilişkisinin simgelerinden biri olan Van kentinde Peyzaj Mimarlığı Akademik Topluluğu Toplantısını (PEMAT) düzenlemiş bulunuyoruz. Bu bağlamda ülkemizin dört bir yanından gelen önemli akademisyenler üç gün boyunca hem peyzaj mimarlığı açısından önemli konuları, hem de Van kentinin sürdürülebilir gelişimi için atılması gereken adımları tartışmıştır. Toplantıda geleneksel PEMAT çalışmalarından farklı olarak, toplantının katılımcılarıyla, kent ve yakın çevresinde, dört farklı konu başlığında atölye çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmalarının, davetli ulusal ve uluslararası konuşmacıların sunumlarına ait metinlerin, atölye çalışmaları çıktılarının ve bildiri özetlerinin yer aldığı bu yayın hem Van kenti hem de peyzaj mimarlığı açısından önemli bir eser olma özelliğindedir. Çalışmalara verdikleri desteklerden dolayı değerli akademisyenlerimize sonsuz minnet duymakta ve teşekkürü bir borç bilmekteyiz.

Büyük emekler ile oluşturulan bu kitabı faydalı bulacağınızı ümit ederek sizlere sunmanın gururu içerisindeyiz. Umarız burada saptanmış olan sorunlara hep birlikte ortak akıl içinde çözümler üretebiliriz...

Severek okumanız dileği ile...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	6
AÇILIŞ KONUŞMASI	8
ÇAĞRILI BİLDİRİLER	10
Van'ın Arkeolojik Potansiyeli	10
Cultural Landscape of Europe	14
Van'ın Doğal ve Kültürel Peyzaj Değerleri	20
ÇALIŞMA GRUPLARI SONUÇ RAPORLARI	27
Bölüm 1: Sürdürülebilir Kıyı Turizmi ve Rekreasyon	28
Bölüm 2: Kültürel Peyzaj, Kültürel Miras ve Kimlik Yönüyle Van Kalesi, Tarihi Van Kenti ve Çevresi ..	40
Bölüm 3: Doğa Koruma ve Rekreasyon: Karasu Deltası	56
Bölüm 4: Van Kenti Mevcut Durumuna Yönelik Eleştiriler ve Çözüm Önerileri	66
TOPLANTI BİLDİRİ ÖZETLERİ	83

AÇILIŞ KONUŞMASI

Düzenleme Kurulu Başkanı : Prof.Dr. Şevket ALP*

Ülkemizde halihazırda birçok yöre doğal olma özelliğini kaybetme ile yüz yüze iken Van'ın içinde bulunduğu Van Gölü havzası bu özelliğini nispeten koruyabilmiştir. Kentin sorunları çözümler ve kalkındırılırken sürdürülebilirlik ilkelerinin benimsenmemesi halinde hızla artan nüfus ve refah düzeyi, doğal ve kültürel değerlerin hızla yıpranmasına sebep olabilir. Günümüzde Kentte gerçekleşen uygulamalar, Kentin; bu sorun ve tehdit ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir

2050 yılında nasıl bir Van'da yaşayacağız? Önümüzdeki yıllara bakınca, kentin yakın ve uzak çevre ile daha yoğun bir etkileşim içinde olacağı, büyüme ve refah arayışlarının süratle artacağı, ancak aynı zamanda bu sürecin 'sürdürülebilirliği' konusunun da tartışmanın merkezinde yer alacağını görmek gerekir.

Van kentinin küresel ilişki ağları ile bağlantısının yaygınlaşıp, derinleşmesi ile kentte değişim hızlanmaktadır. Van kentinin maruz kaldığı değişim dalgası kenti yeni bir kimlik ve kişilik arayışına itmektedir. Yeni dönemde kente bir kimlik kazandırmak başta üniversitemiz olmak üzere tüm paydaşların en önemli misyonlarından biridir.

Bu doğrultuda; Van YYU, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü tarafından **sürdürülebilir bir geleceğin bugünden temellerini atmak, gelecekte yaşanılabilir bir kentin gelişimini sağlayacak bilgi üretmek ve tüm paydaşları bu ortak vizyon etrafında toplayabilmek** amacıyla çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Peyzaj Mimarlığı alanında araştırma, eğitim ve meslek pratik bileşenleri ile ilgili güncel gelişmeler konusunda bölümler arası görüş alışverişinde bulunmak, farklı işbirlikleri geliştirmek, bu üç bileşenin kesişim alanları için ortak kararlar üretmek amacıyla kurulmuş olan (Peyzaj Mimarlığı Akademik İşbirliği Toplantısı) PEMAT; her yıl farklı bir Peyzaj Mimarlığı Bölümü tarafından düzenlenmektedir.

Bu kapsamda XXI. PEMAT toplantısı, 3-5 Mayıs 2018 tarihleri arasında bölümümüz tarafından düzenle.

XXI. PEMAT toplantısının ana teması **"Doğal ve Kültürel Peyzaj Değerleri, Temel Sorunlar, Çözüm Araçları: Van Kenti"**dir.

Bu bağlamda, toplantının 1. Günü uluslararası ve ulusal çerçevede kültürel peyzaj odaklı katkı sağlayacak akademisyenler çağrılı sunum yapacaklardır. Daha sonra tüm katılımcılarla PEMAT ana teması kapsamında, Van Kalesi, Karasu Sazlığı ve Kent merkezinde arazi çalışması ve durum saptaması yapılacaktır. Arazi çalışmasının;

- Kent Merkezi ve Kent Çeperi: Kent-Kır Peyzajı, Kırsal Değişim ve Kentsel Tarım
- Rekreasyon, Turizm ve Doğa Koruma,
- Kültürel Miras ve Kimlik
- Sulak Alanlar konularına odaklı olması planlanmıştır.

Toplantının 2. Günü, dört odak alanı kapsamında yapılan inceleme ve gözlemler, katılımcılardan oluşan dört çalışma grubu tarafından ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Yukarıda belirtilen odak alanları altında yapılacak değerlendirme çalışmalarının kapsamı;

- tasarım konseptlerinin geliştirilmesi
- Alandaki sorunların ve araştırma sorularının belirlenmesi
- Şehrin sürdürülebilir planlaması için vizyon geliştirme

olarak belirlenmiştir.

Kent ve yakın çevresinin geleceğine yön verecek toplantı sunumları, çevresel, toplumsal ve ekonomik faktörlerin tartışıldığı inceleme ve değerlendirmelerden elde edilecek çıktılar genişletilerek, kentin sürdürülebilir kalkınması, rekabet gücü, yaşanabilecek güçlükler ve gelişim alternatifleri konularının tartışıldığı **'Van'ın Doğal ve Kültürel Peyzajı ve Sürdürülebilirliği** raporu hazırlanacaktır.

PEMAT toplantısında elde edilen sonuçlar ve toplantı sonrasında yapılacak değerlendirmelerle elde edilecek söz konusu rapor; Van kentinin sürdürülebilir gelişimine katkı sağlayacak ve doğal ve kültürel değerlerin Kent kimliği ile bütünleşmesine, güçlenmesine rehberlik edecek kaynaklardan biri olacaktır.

ÇAĞRILI BİLDİRİLER

VAN'IN ARKEOLOJİK POTANSİYELİ

Konuşmacı: Doç.Dr. Erkan Konyar*

* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Van kent merkezi ve yakın çevresi MÖ 5. binyıla giden yerleşme katmanlarını barındırır. Van havaalanı sınırları içinde yer alan Tilkitepe Höyüğü Kalkolitik Dönem (Yak. MÖ 5 bin) yerleşme kalıntılarının izlerini taşır. Mezopotamya etkili Halaf çanak çömleği bulunan höyükte yuvarlak planlı ev tiplerinin de tespit edildiği rapor edilmiştir. Van'ın İlk Tunç Çağı'ndan 20. yüzyıla uzanan tarihsel sürecine ait materyal kültür kalıntıları ise Van Kalesi Höyüğü, Van Kalesi Sitadeli ve Eski Van Şehri'nde izlenebilir. Kent merkezinin hemen doğusunda Van Gölü'nün yaklaşık 850 metre açığında uzanan bu alanlar Van'ın 5 bin yıllık tarihine şahitlik eden yerleşmeleri barındırır.

Van'ın İlk Tunç Çağı yerleşimcileri kare veya yuvarlak planlı, içinde çoğunlukla bir ocak bulunan, kerpiçten yapılmış düz damlı evlerde yaşamaktaydılar. Kullandıkları çanak çömlekler ise Kafkasya'dan Doğu Akdeniz sahillerine kadar uzanan bir coğrafyada görülen ve koyu parlak yüzeyleri ile karakterize olan Karaz, Erken Transkafkasya veya Kirbet Kerah isimleri ile de anılan kaplardır. Tarım ve hayvancılık yaparak geçinen bu insanlar Van ve çevresinde küçük boyutlu ama daha sık bir yerleşme dokusu oluşturmuşlardır. Dilkaya, Karagündüz, Van Kalesi Höyüğü bu döneme ilişkin kazılmış başlıca merkezlerdir.

Van, 2. binyıla geldiğinde ova düzeyindeki yerleşmelerin terkedildiği bir sürece girer. Ancak yerleşme anlayışındaki değişiklik veya farklı bir yerleşme tipi de ova düzeyindeki olası yerleşme alanlarını belirleyememize neden olmuş olabilir. Zira bu insanlara ait az sayıda boyalı çanak çömlek ova düzeyindeki höyüklerde bulunmuştur. Van'ın bu dönemine ilişkin arkeolojik veriler ise daha çok yüksek yaylalar ve dağ eteklerinde tespit edilen kurgan tipi mezarlar ve bu mezarlardan çıkarıldığı anlaşılan boyalı çanak çömleklerden gelir. Kurgan çoğunlukla toprağa açılmış taş sandık türü bir mezar odasının üzerinin toprak yığılması ile oluşturulan mezar tipidir.

Bölgenin Son Tunç Çağı ve İlk Demir Çağı'na ilişkin arkeolojik kanıtları da belirsizliğini korumaktadır. Bu döneme ilişkin arkeolojik verilerde de daha çok mezarlık alanlarından gelir. Yer altına açılmış, oyma veya örgü taş duvarla inşa edilmiş oda mezarlarda çok sayıda gömü yapılmıştır. Bölgede bazen yüze yakın kişinin gömülmüş olduğu bu türden mezarlar ilk kez görülmeye başlar. Ölü armağanları da karakteristiktir. Yivli çanak çömlekler, testi ve vazolar ölü yemeğinin konulduğu kaplardır. Tunçtan ve demirden yapılmış takılar, boncuk kolyeler en yaygın buluntu grubunu oluşturur. Ancak bu türden mezarların kronolojilerinde bazı sorunlar vardır. Zira özellikle kırsal kesimde, Erken Demir Çağı'ndan gelen bu tür ölü gömme adetlerinin ve ölü

armağanlarının Orta Demir Çağı'nda da kullanımının devam ettiği görülür.

Orta Demir Çağı'nda 9. yüzyılın ortalarında Van, Yakınoğu'nun önemli merkezlerinden biridir. Urartu Krallığı'na başkentlik yapar. Van Kalesi/Tuşpa, Urartu kültürünün temel karakterini yansıtan birçok unsuru izleyebileceğimiz bir merkezdir.

Tuşpa sitadeli ova seviyesinden sıra dışı bir kontrast oluşturarak yükselen kayalık kütle üzerinde yükselir. Doğu-batı doğrultusunda 1350 m uzunluğunda, yer yer 270 m bulmakla birlikte 70-80 m genişliğinde ve yaklaşık 100 m yüksekliğindedir. Kayalık kütle üzerine inşa edilen krali kaya mezarları, sarayları, kaya nişleri, çeşmeleri, açık hava tapınakları ve ana kayaya işlenmiş uzun çivi yazılı metinleri ile Urartu'nun en ihtişamlı merkezidir. Urartu mimarlarının, yerleşecekleri kayalıklara nasıl biçim verdiğinin tüm aşamalarını bu alanda izlemek mümkündür. Kayalığın birçok bölgesinde ana kaya oyularak yapı temellerinin oturacağı basamaklar oluşturulmuştur. Dik alanlarda yapıların oturacağı düz alanlar, teraslar, platformlar yaratmak için bu ideal bir yöntemdir ve Van Kalesi'nin özellikle kuzey bölümünde çoğu alan bu şekilde değerlendirilmiştir. Kayalığın batı uç noktasına bitişik uzanan Sardur Burç/Madır Burç Urartu Dönemi'nin en erken yapısıdır. İri traverten bloklarla inşa edilmiş yapının her iki yüzündeki taşlara işlenmiş toplam altı adet yazıtın içeriği aynıdır. Urartu Devleti'nin kurucu kralı olarak bildiğimiz I. Sarduri Asurca yazıtta kendini Nairi Ülkeleri'nin Kralı olarak tanıtır.

Birçok kaynak özellikle Osmanlı Dönemi'nde kaleye girişin batı yönden olduğunu bildirir. Gerçekten de kayalığa tırmanmanın diğer alanlara göre görece daha kolay olduğu alandır burası. Bu alanda çeşitli dönemlerde yapıldığı anlaşılan kademeli savunma sistemi ve kapılar bu görüşü desteklemektedir.

Van Sitadeli'nin batı yöndeki ikinci büyük yapı kompleksini I. Argiştı Mezarı oluşturur. Ana kayaya oyulmuş merdivenlerle inilen mezar bir ana salon ve beş gömü odasından oluşur. Urartu kralı kaya mezarları için tipik örneklerdendir. Düz tavanlı salon ve odaların yan duvarlarına açılmış nişlerle bir "ölü evi" niteliğindedir. I. Argiştı'nin yıllıkları çivi yazısı ile mezar cephesine işlenmiştir. Yazıtı ile tarihlendirilebilen tek kaya mezarıdır. Van Kalesi'nde dokuz adet kaya mezarı olmakla birlikte bunlardan dördü çok odalı bir düzenlemeye sahiptir. Diğer örneklerin kronolojileri ise çoğu zaman tartışma konusudur.

I. Argiştı Mezarı'nın hemen üstünde uzanan Yeni Saray'ın sitadeldeki en büyük yapı komplekslerinden biri olduğu söylenebilir. Kuzeyden güneye kademeli olarak ana kayaya açılmış temel yataklarına oturtulmuş duvarlarla yapılan teraslar üzerinde yükselen yapı topluluğu yaklaşık 8.000 m² bir alana yayılmış olmalıdır. Ana kayaya oyulmuş salon ve odalar Urartuların ana kayayı işlemedeki becerilerini yansıtır.

Yeni Saray alanını geçtikten sonra karşımıza "Batı Hendeği" olarak adlandırılan alan çıkar. Hendekten sonra gelen ve her iki yanındaki kerpiç Osmanlı

Kuleleri ile korunan kapı büyük olasılıkla Urartu Dönemi'nde de İç Kale'ye ulaşmayı sağlıyordu. Hemen önündeki hendek bu niteliğine işaret etmektedir. Kapıdan sonra sitadelin içlerine doğru uzanan rampalı yolun sağında hem Osmanlı hem de Urartu Dönemi'ne ilişkin yapıları, özellikle sur sistemini izlemek mümkündür. Duvar dokusundan anlaşıldığı kadarıyla geç dönem surları çoğunlukla Urartu sur sistemi üzerine inşa edilmiştir. Yine traverten iri bloklarla inşa edilmiş Urartu surları bindirme tekniğindedir. Yukarı Sitadel'i dört yönde çevreleyen yüksek surlar ise günümüze en sağlam ulaşmış duvar dokusunu yansıtır. Batı yöndeki düzgün, geniş açıklık Urartu Dönemi'nde de girişin bu alandan yapıldığını gösterir.

Yukarı Sitadel'in doğusunda yer alan daha alt seviyedeki bir kaya platformunun kuzeyinde ve batısında birçok araştırmacıya göre Urartuların en erken kralı kaya mezarları yer alır. Kuzeyde yer alan Neft Kuyu, batıda yer alan ise Kurucular Mezarı olarak tanımlanmıştır. Ancak I. Arğişti Mezarı'nın aksine bu mezarlarda tarihlere yardımcı olabilecek bir yazıt bulunmaz. Genellikle mimari detaylardan yola çıkarak Neft Kuyu Mezarı'nın kral Minua'ya, Kurucular Mezarı'nın ise I. Sarduri ve İşpuini'ye ait olabileceği önerilmiştir. Yine çok odalı düzenlemeleri ile dikkat çeken bu mezarların üst örtüsü diğerlerinin aksine beşik tonoz biçiminde oyulmuştur.

Van Kayalığı'nın en yüksek noktasına inşa edilmiş Yukarı Sitadel'in daha doğusunda Doğu Hendeği uzanır. Kayalığın hendekten sonra doğuya doğru uzanan kısmı daha alçak ve dardır. Bu alanda da Doğu Odaları ve Kremasyon Mezarı gibi mezar yapıları bulunur. Yine daha uçta kuzeye bakan yamaçlarda ana kayaya açılmış temel yatakları ile Analı Kız yapısı bulunur. Çoğunlukla açık hava kutsal alanı olarak tanımlanan Analı Kız, kademeli olarak ana kayaya oyulmuş üstü kemerli iki iri niş ve önündeki geniş platformdan oluşur. Batıdaki niş içinde ve bu alandan çıktığı anlaşılan iri taş bloklar üzerinde II. Sarduri'ye ait yazıtlar bulunur. Bunlar I. Arğişti yazıtı ile birlikte Urartu'nun en uzun yazıtlarıdır.

Van Sitadeli çevresinde bu anıt yapılar dışında Urartu'ya özgü başka yapılar da yer alır. Boyutları bakımından ünük bir örnek oluşturan Minua Ahır, Yukarı Sitadel aksında kuzey yamaçta yer alır. Yapının mimari özellikleri bir ahır yapısına işaret etmemekle birlikte girişin sağındaki yazıtın içeriğinden dolayı bu amaçla kullanılmış olabileceği önerilmiştir. Yine kuzey yamaçta ova düzeyinde Minua Çeşmesi yer alır. Çeşme niteliği üç adet niş içerisindeki yazıttan yola çıkılarak önerilmiştir.

Van Sitadeli'nin kuzeyinde uzanan Van Kalesi Höyüğünde ise Urartu Dönemi aşağı yerleşmelerine dair önemli veriler elde edilmiştir. Yaklaşık 2.000 m2 alana yayılan Urartu mimarisi ortaya çıkarılmıştır. Mimarinin ana karakterini taş temelli, kerpiç bedenli, düz damlı tek katlı yapı kompleksleri yansıtır. Önceden planlanmış yapı kümeleri genellikle ön girişler veya küçük odalardan ulaşılan büyük salonlar biçimindedir. Her yapı grubunda dikdörtgen büyük salon veya odalarla bağlantılı hizmet alanları yer alır ki bunlar tandırlı

veya ocaklı mekanlarla depolama alanlarından oluşur.

Van Sitadeli ve çevresindeki alanlarda Urartu sonrası dönemi yansıtan arkeolojik ve filolojik bulgular da bulunur. Urartulardan sonra bölgeyi bir satraplığa dönüştüren Perslere ilişkin en çarpıcı örnek; Van Kayalığı'nın güneyindeki dik kayalıkta bir niş içine yazılmış üç dilli metindir. I. Darius'un (MÖ 522-486) oğlu Kserkses'e (MÖ 486-465) ait bu yazıt Persçe, Elamca ve Babilce olmak üzere çivi yazısı ile yazılmıştır.

Yine Van Kalesi'ndeki daha küçük boyutlu tek odalı mezarlar Pers Dönemi ile ilişkilendirilir. Urartu sonrasına ait arkeolojik bulgular ise daha çok höyük alanında ortaya çıkarılmıştır. Taş temelsiz kerpiç duvarlardan oluşan mimaride küçük buluntular da yeni dönemi işaret eder.

Van Sitadeli'nin güneyinde uzanan Eski Van Şehri ise bölgenin Ermeni, Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ilişkin yapı kalıntılarını barındırır. Yaklaşık 46 hektarlık bir alana yayılan Eski Van Şehri doğu, batı ve güney yönden çifte surla çevrelenmiştir. Şehrin kuzey sınırını ise Van Kayalığı belirler. Kentin üç ana giriş kapısı vardır. Doğuda Tebriz Kapı, batıda İskele Kapısı, güneyde ise Orta Kapı. Son yüzyılda yine güneyde, sur dışındaki kamu yapıları ile ilişkiyi sağlayan Yeni/Saray Kapı açılmıştır. Bugün neredeyse yüzeyde hiç iz kalmamış olan dış sur daha alçak ve kerpiçtendir. İç sur ise daha yüksek ve taştan inşa edilmiştir. Eski Van'ın bilinen en erken yapısı Surp Boğos Kilisesi'dir. Van Ulu Cami ve Kızıl Minareli Cami şehrin Selçuklu Dönemi anıt yapılarındandır. Hüsrevpaşa Külliyesi ile Kaya Çelebi Cami ise Osmanlı Dönemi'nin yapılarındandır. Bu yapıların dışında şehirde Horhor Cami, Abbas Ağa Cami, Beylerbeyi Mustafa Bey Cami, Surp Vardan Kilisesi, Surp Stephanos Kilisesi, Surp Nişan Kilisesi kısmen ayakta olan yapılardır. Bugün tamamen yıkılmış olsa da özellikle eski gravür, resim ve çizimler yardımıyla Eski Van'ın kent dokusuna, sivil ve kamu yapılarına dair kimi yorumlar yapabilmekteyiz. Çoğunlukla iki katlı kerpiç evler, çevresi yine kerpiç duvar ile çevrelenmiş bir avluyla ilişkilidir. Bu alanlarda olasılıkla ahır, depo, tandır evi gibi yan birimler yer almaktaydı. Şehirdeki cadde ve sokaklar yer aldıkları bölgenin niteliğine göre biçimlenmiştir. Örneğin kentin içlerine uzanan ara sokaklar genellikle yapıların konumlarına göre güzergahını belirlemiştir. Çoğu zaman kıvrılarak uzanan bu dar sokaklar taş döşelidir ve atık suların tahliyesi için ortası kanallı bir biçimde inşa edilmişlerdir. Diğer bir yol tipi ise daha çok kamusal alanlara, çarşılar, ticari bölgelere açılan yollardır. Daha geniş taştan ve orta kısmı omurgalı olarak yapılan bu yollar daha çok düz bir aksta uzanırlar. Diğer yolların aksine her iki yanda yerleşen kamu yapıları ile birlikte önceden planlandıkları anlaşılır.

CULTURAL LANDSCAPE of EUROPE

Definitions, description and new approaches for conservation and management of the cultural landscapes motivated by the European Landscape Convention

Konuşmacı: Prof. Dr. Karsten Jørgensen *

*** School of landscape architecture, NMBU**

Cultural landscapes: definitions

The term culture comes from Latin colere, from which both colonization and cultivation are derived. And both colonization and cultivation are strongly linked to the establishment of cultural landscapes. If we look at cultural landscapes as areas related to settlements, areas adapted for cultivation, use or visual experiences, it may be regarded as just as natural a part of the act of residing or creating a home like the house. Cultivating the landscape and facilitating daily activities is an obvious part of life in all cultures, even the nomads. Therefore, there will be no question as to whether landscapes in colonised land are cultural, even in the most remote places, but just how they are.

One example from the north of Norway illustrates this. The climate in northern Norway limits the pursuit of the garden developments, but the constraints also poses challenges that seem to have acted as inspiration for practitioners of garden art. In many cases, it appears that one of the motivations for perseverance and hard work that is required to build a garden on an exposed location, it has been just to push limits and thus receive recognition from visitors. Both plants and garden ideas have in general come from the south, and when delegations arrived from far away, it was important to impress the visitors. The phenomenon also applies more generally: a garden is usually an arena to demonstrate the owner's status and level of formation, through so-called "conspicuous consumption" – as among others Michel Conan has shown in the *Bourgeois and Aristocratic Cultural Encounters in Garden Art, 1550-1850*.

In addition, an established culture justifies itself; it becomes part of the identity of the place in which it belongs. In the North Norwegian horticulture, there are many examples of distinctive shapes and varieties of gardens that have evolved in their own ways and styles and perhaps cultivated styles at times other than elsewhere in Norway. Gardens with a Renaissance pattern were established in the north hundreds of years after this style became old fashioned in central Europe. And summer resorts in the north were built with examples from the bourgeois lush gardens further south at the end of the eighteenth century, when such gardens in the south were in the process of disappearing as a phenomenon.

The definition of "Landscape" – an area as perceived by people whose

character is the result of the action and interaction of natural and/or human factors. This is the definition in the European Landscape Convention (CoE, 2000), which is gaining ground in all landscape discourse today.

European Year of Cultural Heritage 2018 and the European Landscape Convention

The European Year of Cultural Heritage 2018 involves a recognition of the significance of cultural landscapes, and of to what extent such landscapes shape our identities and everyday lives. One of the aims of the European Year of Cultural Heritage 2018 is to reinforce a sense of belonging to a common European space. As a reflection of European identity and diversity, the landscape is our living natural and cultural heritage, be it ordinary or outstanding, urban or rural, on land or in water, as stated in the European Landscape Convention (ELC). A central point in this convention is that landscape policies should also take everyday landscapes into consideration.

In general, cultural heritage surrounds us in Europe's towns and cities and natural landscapes, not only tangible, but also intangible heritage. Intangible cultural heritage, such as practices, stories, traditions, languages, dance, food and knowledge, is often connected to specific landscapes.

One example is Thingvellir in Iceland. This famous landscape is associated with the Althing, the national parliament of Iceland, which was established at the site in 930 AD. This was an unbroken tradition from medieval times for centuries. Sessions were held at the location until 1798.

The ELC encourages the Member states to develop a "Landscape policy" – an expression by the competent public authorities of general principles, strategies and guidelines that permit the taking of specific measures aimed at the protection, management and planning of landscapes. A landscape policy needs to take into consideration that landscape is a dynamic phenomenon, depending on natural and/or cultural processes. This is especially valid for measures like "Landscape protection" – actions to conserve and maintain the significant or characteristic features of a landscape, justified by its heritage value derived from its natural configuration and/or from human activity. What is to be protected is not a static image of the landscape but the sum of all the processes that contribute to its character. (CoE 2000)

The European Landscape Convention is signed and ratified by 39 countries (including Turkey and Norway). It is signed, but not yet ratified by 2 countries (Malta and Iceland). It is still not signed by 5 countries (Austria, Germany, Lichtenstein, Monaco and Russian Federation). Since it came into force in 2004, it has had a significant influence on landscape protection. (Jørgensen et al 2016)

Landscape in different languages: legal consequences

The Landscape convention states that each Party undertakes "to recognise landscapes in law as an essential component of people's surroundings, an expression of the diversity of their shared cultural and natural heritage, and a foundation of their identity". (CoE 2000 p.11). This is a challenge when the definition of landscape varies significantly in different languages. The equivalent word to "landscape" has five different types of meaning in different European languages:

1. A defined and restricted territory,
2. A legal entity,
3. A physical location/ place, focusing on aesthetic values,
4. An interaction between physical factors and human impact,
5. Landscape defined according to the definition in the Convention

Some examples: In Norway the definition and etymology has to do with territory: "a smaller area constituting a naturally defined unity". This is similar to France, where the definition is "a rural territory which can be identified immediately if you are looking from above or from a higher place by its cohesion between elements that look at first sight dispersed." Sweden provides two landscape definitions. In one of them, landscape is 'a historical, territorial/political unit founded on cultural and geographical features which many people identify with still today'. In this respect, the term is equivalent to 'province'. In Sweden, landscape was composed of historical regions or 'nations', which from the middle age until the sixteenth century consisted of independent political entities with their own laws. These historical landscape concepts still exist, for instance in the names of regions like Götaland and Svealand. (Jørgensen et al, 2016)

In a number of European countries, we find definitions of landscape, which emphasises landscapes' physical characteristics, using different terms like aesthetic values, nature's beauty or scenic values. These definitions usually focus on a physical location or a place, on nature's beauty, or on aesthetic or scenic values. In Sweden and San Marino, the term, landscape denotes a well-defined locality in general terms, with beautiful natural features (San Marino) or scenic dimensions (Sweden). These definitions seem to rely on nature's (inherent?) beauty. In Cyprus, Spain, Finland, Italy and the United Kingdom, it is primarily about the aesthetics and visual qualities. One could say that landscape in this tradition is a picture, which the Spanish definition expresses quite distinctly:

Landscape (paisaje) is a multivalent term including several loose semantic notes: scenery (something to be looked on as a unity from a vantage

point: prospect, panorama, view, vista); the sensorial dimension of territory (emphasis on visual qualities and rural spaces); representation of a piece of land by artistic means (emphasis on landscape painting). This ambivalence is evident from the definition in the Royal Academy Dictionary of the Spanish language: – A piece of land as surveyed from a viewpoint; – A piece of land considered in its artistic dimension; – A painting or a picture representing a piece of land. '

Some countries define this complex interaction in a concise manner, e.g. Poland and Portugal: 'Landscape is considered as a visible part of space, natural and/or partially or completely shaped by human activities' (CoE 2015, p. 4). The Czech Republic, the Republic of Moldova and Slovenia follow a similar approach. Instead of using terms like a visible part of space, these countries use concepts like the Czech Republic does: 'Landscape is a part of the earth's surface' (CoE 2015, p.3). Other countries have a much more detailed description, for example Switzerland and Ukraine.

This example is from Ukraine: Landscape is an integral natural and territorial complex with genetically homogeneous and uniform natural conditions of localities, which have developed because of an interaction of components of the geological environment, topography, soils and vegetation. In addition, landscape is also a territorial system comprising interacting natural or natural and anthropogenic components and complexes of lower taxonomic rank.

In general, the definitions of landscape, slowly but surely, are starting to be integrated into legislation. This obviously takes time and it seems that countries may not always have had a clear strategy to solve these issues when they ratified and decided to bring the Convention into force. There is no comprehensive overview of which laws contain landscape definitions today but, from our limited material, it seems that it is particularly legislation related to the protection of nature that comprises landscape definitions. A few countries have defined landscape in planning and building legislation, which may be of special importance when developing a comprehensive landscape policy. An important question that remains unanswered is whether it is desirable to mainstream landscape and landscape understanding through language and law. This study indicates that a harmonisation of both understanding and landscapes may be a consequence of the European Landscape Convention.

Conclusion – management and protection of cultural landscape in Europe

Definitions of landscape, slowly but surely, are starting to be integrated into legislation. This obviously takes time and it seems that countries may

not always have had a clear strategy to solve these issues when they ratified and decided to bring the Convention into force. There is no comprehensive overview of which laws contain landscape definitions today but, from our limited material, it seems that it is particularly legislation related to the protection of nature that comprises landscape definitions. A few countries have defined landscape in planning and building legislation, which may be of special importance when developing a comprehensive landscape policy. An important question that remains unanswered is whether it is desirable to mainstream landscape and landscape understanding through language and law. This study indicates that a harmonisation of both understanding and landscapes may be a consequence of the European Landscape Convention.

10 countries use the ELC definition of landscape in their legislation. In Ireland, the definition was introduced in 2010 in an amendment to the Planning & Development Act 2000-2013. In the Flemish Parliament the ELC definition was used in an Act on Immoveable Heritage of 2013, etc.

But when it comes to landscape management and protection, legislation is a foundation, but not enough: The inhabitants of any landscape must be on board in order to manage and protect a landscape. As the valley section by Patrick Geddes (1923) shows: miners, foresters, hunters, farmers and fishermen all have their expertise in how to manage landscapes. Negotiation and participation is necessary to avoid marginalisation and to enhance synergies between different actors. This is landscape democracy in practice.

References:

- Council of Europe (CoE) (2000) European Landscape Convention and reference documents. Retrieved 16.02.2018 from: www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/Publications/Convention-Txt-Ref_en.pdf.
- Council of Europe (CoE) (2008) Recommendation CM/Rec (2008)3 of the Committee of Ministers to member states on the guidelines for the implementation of the European Landscape Convention. Adopted by the Committee of Ministers on 6 February 2008 at the 1017th meeting of the Ministers' Deputies. Retrieved 17.07.2017 from: www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/VersionsOrientation/anglais.pdf.
- Council of Europe (CoE) (2015) Landscape in languages and laws of the states parties to the European Landscape Convention, European Landscape Convention, Strasbourg, 18 February, CEP-CDCPP 5E. 8th Council of Europe Conference on the European Landscape Convention. Committee of Ministers of the Council of Europe.
- Jørgensen, Karsten; Morten Clemetsen, Timothy Kevin Richardson and Kine Halvorsen Thoren: Mainstreaming Landscape Through the European Landscape Convention. Routledge 2016 (ISBN 9781138922303) 199 s.
- Jørgensen, Karsten and Kine Halvorsen Thorén: European Landscape Convention today; integration into policy documents, in: Jørgensen et al: Mainstreaming Landscape through the European Landscape Convention. Routledge 2016 (ISBN 978-1-138-92230-3). s.141-148

Van'ın Doğal ve Kültürel Peyzaj Değerleri

Konuşmacı: Prof. Dr. Şevket ALP*

*Van YYÜ Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

1. GİRİŞ

Van kenti, insanlık medeniyetinin bölgedeki başlangıcından itibaren süre geldiği, insan-doğa etkileşiminin güzel bir örneğini yansıtan Urartu Medeniyetine başkentlik yapmış kadim bir şehirdir. Kenti içine alan Van Gölü Havzası, denizlerden uzak ve yüksek bir bölgedir, bölgenin ortalama yüksekliği 2000 m'yi bulur. Bunun için bölgede yüksek araziye özgü karasal iklim görülmektedir. Türkiye'nin kara içindeki en büyük su kütlesi olan Van Gölü, Van ili ve çevresi için gerçek bir sıcaklık düzenleyicisidir. Bu büyük su kütlesi; soğuk rüzgârları yumuşatmakta, çevresindeki karaya oranla geç ısınıp geç soğuması dolayısıyla da yazları, sıcaklığın düşmesine ve kış aylarında ise nispeten yükselmesine sebep olmaktadır. Van Gölü'nün okyanus etkisi nedeniyle havza, yakın çevresinde göre bitkisel ürünlerin ağırlıklı olduğu tarıma daha elverişli olduğundan tarihin ilk dönemlerinden beri tarım yapılan ve yerleşim yeri olarak kullanılan bir bölge olmuştur.

Urartu Kralı I. Sardur tarafından MÖ. 840-830 tarihleri arasında kurularak başkent olan Van (Tuşpa veya Turuşpa) şehri, Urartulardan sonra sırayla; Asur, İskit, Med, Pers, İskender (Selevkius), Roma, Part, Sasani ve Bizans hâkimiyetleri altına girmiştir. Van Bölgesi, Halife Ömer'in komutanlarından İyad bin Ganem tarafından 640'da fethedilerek İslam Devleti sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Araplılardan sonra, Bizanslar, Selçuklular, ilhanlılar, Celayirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safaviler ve 1548 de Osmanlıların hâkimiyetleri altına girmiştir.

2. KÜLTÜREL DEĞERLER

Van ve çevresinde yerleşen topluluklar gereksinimleriyle bağlantılı olarak; coğrafik koşullara, toplumun günlük yaşama ihtiyaçlarına, yaşama biçimine, toplumsal yapılarına ve ilişkilerine göre oluşan günümüzde kadar kalıntıları veya varlığını sürdüren birçok kültürel varlıklar bulunmaktadır. Tarihsel bir nitelik taşıyan bu kültürel varlıklar; taşınır durumda olan ve olmayan eski yapılar (anıtlar), tarihsel yapı grupları ve yerleşmeler (sitler), doğal oluşumlar ve tarihi bahçeler (doğal sitler) olarak sınıflandırılabilir. Bu yapıların yanında kültür varlığı olarak kabul edilen önemli tarihsel, dini veya mitolojik olayların meydana geldiği tamamen değişmiş ya da geçmişten hiçbir delil kalmamış yerler de bulunmaktadır. Bölgenin önceki nesilden günümüze miras kalan maddi varlıklar olan bu somut kültürel değerlerin kentte dağılımı coğrafik koşullara göre farklılıklar göstermektedir. Kültürel varlıklar; bazen kent merkezinden uzakta kırsal alanda tek başına bir arkeolojik sit, bazen kent içinde veya yakın çevresinde bir yapı olarak varlığını

sürdürmektedir. Kentte toplamda 101 sit alan, 177 anıt alan bulunmaktadır. Van kenti ve çevresinde tespit edilen ve kayıt altına alınan mevcut taşınmaz kültür varlıklarının sınıflandırması ve dağılımı Ek 1'de verilmiştir.

Bölgede kültür varlığı olarak kabul edilen 16. yüzyıl Türk tarihinin en önemli vakalarından biri olarak kabul edilen Çaldıran Savaşı'na tarihsel şahitlik etmiş olan Çaldıran Ovası bu alanda yer almaktadır.

Bölgenin binlerce yıllık tarihsel ve kültürel sit'lerden toplanmış çeşitli kentte sergilemek için 1972 Yılında Van Müzesi kurulmuştur. Müzede arkeolojik eserler yanında etnografik eserler de sergilenmektedir. Bölgenin Neolitik, Kalkolitik, Tunç çağları, Erken Demir Çağı, Urartu, İskit, Roma, Bizans, Fenike, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi eserleri müzede korunmakta ve sergilenmektedir. Van Müzesi sahip olduğu ve sergilendiği eserler bakımından ülkemizin önemli bir müzesi olup, özellikle Urartu koleksiyonu açısından Dünyanın en zengin müzesi durumundadır.

Van ilinin diğer bir önemli kültürel değeri de kilimcilik ve gümüş işlemeciliğidir. Gümüş işlemeciliğinde bir süsleme sanatı olan savat, Van'daki kökeni Urartulara kadar giden Osmanlı yönetiminde gelişen gümüş işleme sanatıdır. 1915'li yıllar öncesinde Van'da 120 savatlı gümüş işleme atölyesinin çalıştığı tahmin edilmektedir. Söz konusu yıllarda Van'da; savatlı muskalıklar, hamayiler, gerdanlıklar, saç tokaları, saç bağları, tepelikler, bilezikler, yüzükler ve kemerler gibi takıların yapıldığı bilinmektedir. İlde geleneksel savat gümüş işlemeciliğini sergileyen özel bir müze bulunmaktadır.

Kilimcilik, Van'da değerini kaybetmeden günümüze kadar varlığını devam ettiren el sanatlarından bir diğeridir. Bölge insanının yerleşik hayata geçmeye başlaması ile hayatını kolaylaştırmak için kullandığı kilim zaman içinde süsleme özelliği de kazanmıştır. Bu şekilde el dokuma kilimler; zamanla Van halkının kendine özgü kilim anlayışını yansıtan bir sanat eserine dönüşmüştür.

Bölgenin hayatta kalmış maddi-somut kültürel varlıkları yanında, geçmişin kültürel boyutunun günümüze kadar yansımış tarihe ışık tutan bölgemizi anlamaya yardımcı olan somut olmayan kültürel miras değerleri de bulunmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesinin sert karasal iklimi ve coğrafi özelliklerinin meyve ve sebze yetiştiriciliğini sınırlayıcılığı, bölgenin maharetli kadınlarını çevrelerindeki bitki ve kısıtlı meyvelerden yararlanmaya itmiştir. Bu süreç içinde ilkbaharın gelmesiyle dağlarda yetişen, bölge halkı tarafından tüketilen birçok yabani bitki ve bahçelerde yetiştirilen yerel meyveler bölgenin mutfak kültüründe yer almaktadır. Bölgedeki yabani bitkilerden yapılan yemek ve tatlılar Van mutfak kültürünün önemli öğeleri olarak kabul edilmektedir.

Bu coğrafyada öncelikle insan doğa tarafından yörgülmuş, mekânın kattığı değerler ile kültürel yapısı şekillenmiştir. Kentin günümüze kadar gelmiş kültürel zenginliği kadim kentin bireylerinin bir anlamda içine işlemiş Van kentinin kozmopolit kültürünün temel bileşeni olmuştur.

3. DOĞAL DEĞERLER

İnsanın hazır bulduğu ve yerleşim yerlerinin dışında kalan doğal yeryüzü şekilleri ve doğal varlıkları barındıran çevreye doğal çevre denir. İnsanoğlu bölgede yerleşik hayata geçtiği günden günümüze kadar yakın çevresindeki doğal çevreyi kendi ihtiyaçlarına göre şekillendirmiştir. Bu değişimde; bölgedeki coğrafik farklılıkları, toplumların zaman içinde sahip olduğu dinsel ve etnik özellikleri ile doğal kaynakların kullanım şekli etkili olmuştur. Günümüzde halen doğal karakteristik özelliği taşıyan, insan eliyle değişikliğe uğramamış veya çok az değişikliğe uğramış bölgeler bulunmaktadır.

Ülkemizde, doğa varlıkları ve bunların oluşturdukları doğal çevreler, 2863 sayılı yasada tanımlanan "ender bulunan", "ayrıcıklı doğal özellikler" ve "güzellikleri bakımından" doğal olan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Van ilindeki doğal değerler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Sulak Alanlar

Geçmişten günümüze birçok hayvan türü daha iyi yaşam ortamları bulmak amacıyla içgüdüsel olarak göç etmektedirler. Göçler genellikle kuzeyde havaların soğuması ile güneye, tersi olunca da kuzeye olmaktadır. Van Gölü Havzası kuş göç sistemi içerisinde Kuzeydoğu - Güney Göç Rotası üzerinde bulunmaktadır. Havza sulak alanlarının önemli göç rotaları üzerinde bulunması nedeni ile sulak alanların barındırdığı tür sayısı dikkat çekicidir.

Van Gölü Havzası 418560 ha' dan daha fazla sulak alana sahiptir. Havza Türkiye'nin sahip olduğu toplam sulak alanların yaklaşık 1/3'ne sahiptir. Bunlardan en önemlileri: Van Gölü 390000 ha, Erçek Gölü 9520 ha ve Sodalı Gölü 1500 ha'dır. Van kenti ve çevresinde bulunan sulak alanlar

Çizelge 1. Van kenti ve çevresinde tespit edilen sulak alanlar

1. Arin Gölü (Sodalı Gölü) ve Çevresi	2. Bendimahi Deltası	3. Erçek Gölü	4. Edremit Sazlıkları	5. Van Sazlığı
6. Karasu Deltası	7. Dönemeç Deltası	8. Göründü	9. Çakırbey Sazlığı	10. Çaldıran Sazlığı
11. Adalar	12. Sarısu	13. Norşin Gölü	14. Adır Sazlığı	

Önemli Bitki Alanları

Anadolu biyolojik zenginlik açısından dünyanın en önemli yerlerinden biridir ve tehlike altında olan birçok bitki ve hayvan hala bünyesinde barındırmaktadır. Anadolu'nun önemli ve dağlık bir bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi jeolojik, iklimsel, coğrafik ve topoğrafik özellikleri nedeniyle zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Bölgede, yüksek dağların arasında yer alan Van Gölü havzası çevrede farklı bir iklim ve bunun sonucunda da farklı bitki örtüsün.

2863 sayılı yasada tanımlanan olumsuz koşullardan dolayı yok olma tehlikesinde olan canlıların korunması amacıyla yaşadıkları yerlerin sağlıklı bir şekilde korunması gerekmektedir. Van Gölü havzasında varlığı tehlike altında olan birçok canlı bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında havza alanı, doğal değerlerinin korunması gereken özel coğrafyadır. Van Gölü havzasında dikkat çekici biyolojik çeşitlilik barındıran aynı zamanda büyük tehdit altında olan Önemli Bitki Alanları (ÖBA) ve Önemli Doğa Alanları (ÖDA) bulunmaktadır. Alanla ilgili bilgi düzeyine göre 3 gruba ayrılır. Bunlar Çizelge 2'te verilmiştir.

Havza, tarihi ve kültürel değerler noktasındaki zenginliği, farklı coğrafik özellikleri, manzaranın görünüm kalitesi, iklimi ve biyolojik çeşitliliği yanında ilginç jeomorfolojik oluşumları ile Anadolu'nun dikkat çekici bölgelerinden biridir. Van Gölü Havzası, birçok jeomorfolojik unsuru bir arada barındıran özel bir alandır. İlde, tek tek oluşan volkanlar ve bunları çevreleyen lav platoları görülmektedir. Havzada, taban düzlüklerinde karasal ve kıyı ovaları; akarsuların, aşındırma, taşıma ve biriktirme sonucu meydana getirdiği yer şekilleri dikkat çeker. Bunlar, yamaçlar ve sırtlar ile vadiler akarsuların aşınımı, deltalar, taraçalar ve birikinti konisi gibi yer şekilleridir.

İlde, yerin iç ve dış dinamiğinin yeryüzünün şekillenmesi etkisiyle oluşan jeomorfolojik oluşumlar bulunmaktadır. Bunlar; Van ili Muradiye ilçesinde yer alan Bend-i Mahi Çayı üzerinde yer alan Muradiye Şelalesi; Başkale ilçesine bağlı Yavuzlar köyünde bulunan peri bacaları; Başkale İlçesi Dereiçi Köyü'nde Pamukkale'yi andıran ve kükürtlü sudan oluşan travertenler ve Çaldıran ilçesindeki lav akıntıları bölgenin önemli ve dikkat çekici doğal jeomorfolojik varlıklarıdır.

Çizelge 2. Van kenti ve çevresinde tespit edilen ve kayıt altına alınan mevcut taşınmaz kültür varlıkları

Van İli Aday Potansiyel Koruma Alanları	Literatürde Kayıtlı Van İli Potansiyel Koruma Alanları	Veri Yetersizliğinden Dolayı Önerilen Van İli Potansiyel Koruma Alanları
Akçadağ	Pirreşit Dağı	Çatak- Pervari ilçeleri Arası
Toprakkale	Bahçesaray (Mukus) Vadisi	Vanadokya (Başkale)
Çavuştepe	Çatak Vadisi	İn Köy
Van Kalesi	Van Doğusu Dağları	Tundra
Kurubaş Geçidi	Van Güneyi Dağları	Zernek Barajı ve Hoşap Çevresi
	Erek Dağı	Başet Dağı
	Artos Dağı	Alacabük Dağı
	Tendürek Dağı	

Anıt Ağaçları

Van Gölü Havzası XIX. yüzyılın sonlarında, bağlar ve bahçeleri ile ün salmıştı. Bu bahçelerden bugüne gelen, tek olarak yaşayan ve bu uzun süreli yaşamında tarihi olaylara şahit olmuş, toplumsal hafızada yer etmiş, anıt niteliği kazanmış ağaçlara rastlamak mümkündür. Ayrıca Havza'nın tarihine şahitlik eden devasa büyüklüklere sahip ardıç ağaçları da gözlenmektedir.

Bölgedeki anıt ağaçlar, hızla tüketilen yeşil dokuda, bilimsel olduğu kadar, mistik-folklorik-manevi özellikleri bakımından da değerli doğal miras öğeleri arasında yer alır. Bu ağaçlar; hızlı kentleşme ve giderek şiddetlenen küresel iklim değişikliği sonucu daralan doğal yaşam alanlarında bulunan ve kaybedildiğinde yeniden kazanılması mümkün olmayacak doğal elemanlardır.

4. SONUÇ

Günümüzde ekonom ve sanayi kalkınma kadar, doğal ve kültürel kaynakların ne ölçüde korunduğu ve sürdürülebilir kullanıldığı o ülkelerin veya bölgenin gelişmişliğinin saptanmasında ölçülen göstergelerden biridir.

Van kenti diğer Anadolu kentlerinden farklı olarak birçok doğal ve kültürel değere sahiptir. Bölgede, hem köklü bir kültürel miras hem de neredeyse el değmemiş doğal alanlar mevcuttur. Toplumun tarihsel ve kültürel dinamiklerini özünde taşıyan kültür varlıkları ve sahip olduğu doğal değerler kentin kimliğini oluşturmaktadır.

Bölgenin sahip olduğu doğal ve kültürel zenginlikleri açısından planlamanın önemi tartışmasız ortada durmaktadır. Bölgenin el değmemiş doğası ve kültürel değerlerinin korunması, ancak korurken ekonomik kalkınmanın da sağlanması için planlamada katılımcılık şart görünmektedir. Bu sayede bölgenin batı ülkelerine göre daha sürdürülebilir sayılabilecek yaşam biçimi korunurken, ekonomik gelişme ve kalkınma da sağlanabilir. Aynı zamanda başka kültürleri ve peyzajları tanımak isteyen milyonlarca insanı bölgeye çekerek kültür ve doğa turizminin de gelişmesine kaynaklık edecektir.

Anadolu'da 1960'lı yıllara kadar, birkaç büyük kent, değişimin, dinamizmin, hızlı ekonomik kalkınmanın, refahın ve her türlü imkânın bulunduğu merkezler olarak bilinirken, Van gibi geri kalan kentler taşra olarak bilinir ve gelenekselliğin, durgunluğun ve yoksulluğun olduğu alanlar olarak kabul edilirdi. 1960'lı yıllardan sonra kentleşmeyle birlikte bu yapının giderek sarsıldığı ve yeni yapılanmayla birlikte Van kentinin geliştiği ve değiştiği görülmektedir. Bu gelişim ve değişime paralel olarak, Van'ın gün geçtikçe diğer kentlere benzemeye başladığı ve tarihsel kimliğinden koptuğu gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Van kenti sahip olduğu doğal ve kültürel değerlerine sahip çıkarak, herhangi başka bir kentten farklı olan kentsel ve kırsal peyzaj özelliklerini ve kente özgü imgelerini koruyarak kendi kimliğini kaybetmeden yaşamını sürdürebilir.

Kaynaklar:

- Adizel Ö., 1998. Van Gölü Havzası Ornitofaunası Üzerine Araştırmalar. YYÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Van.
- Adizel Ö., Durmuş A., 2014. Van İlinin Ornitoturizm (Kuş Turizmi) Potansiyeline Sahip Sulak Alanları. Van Turizmi Geleceğini Anyor Çalıştay Raporu. 140-150s.
- Ahunbay Z., 1996. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: YEM
- Ahunbay Z., 1997. Onarım ve Koruma. Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi-III. Yem Yayın Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları: İstanbul. Sayfa: 1368-1374.
- Alaeddinoğlu F., Aşvin N., Yılmaz E., 2015. Van Gölü Güneydoğusunun Jeomorfolojik Özellikleri ve Ekoturizm. TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu
- Alp S., Aldemir R., Aşur F., Aslantaş P., 2014. Human-Landscape Relationships at the Mountain Villages in the Van Lake Basin (Turkey). "Rural areas: Exploring challenges and opportunities for their conservation and development" Ramallah — Birzeit University (Palestine) 27-29 April
- Alp S., Baylan E., 2017. Van Gölü Havzasında Anıt Ağaçları ve Koruma Politikaları, Türkiye Peyzajları II. Ulusal Konferansı Peyzaj Politikaları Bildiri Kitabı, İstanbul
- Alp S., Koyuncu M., 2015. The Roses of Van and Rose Culture. ISHS Acta Horticulturae: VI International Symposium on Rose Research and Cultivation. vol.1064, pp.47-52.
- Alp S., Öztürk S., Türkoğlu N., Koyuncu M., 2010. Basic Elements of the Identity of Traditional Van Garden, African Journal of Agricultural Research Vol. 5(11).
- Anonim. 2008. Van Kenti ve Çevresinde Tespit Edilen ve Kayıt Altına Alınan Mevcut Taşınmaz Kültür Varlıkları, Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü,
- Basoç G Ç., 2018. Historical Development Of Conservation Of Cultural Heritage in Turkey, International Journal of Research In Social Sciences, June, Vol. 24, No.1
- Çilingiroğlu A., 1997. Başlıkların Tarihi ve Sanatı, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı yayını, İzmir.
- Durmuş A., Alp S., Adizel Ö., Unal M., Karabacak O., Demirci E. Y., Erman M., Berber Ş., 2013. A Comparison of Management Planning Principles of Wetland Ecosystem (The Delta of Bendimahli) and Mountain Ecosystem (Mountain of Ispiriz) in The Van Lake Basin/TURKEY, Advances in Environmental Biology, 7(3): 434-440, b
- Eken G., Bozdoğan M., İsfendiyaroğlu S., Kılıç DT., Lise Y., (Ed.) 2006. Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları. Ankara: Doğa Derneği.
- Ertan A., Kılıç A., Kasperek M., 1989. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları, Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul
- Gögebakan Y., 2015. Dünya Üzerindeki Kültürel Varlıkların Turizme ve Ekonomiye Katkısı. Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, Sayfalar 48 - 71
- Güzeloğlu S., 2015. Yedigöller - Van, Sistem Ofset Yayıncılık
- Kılıç D T., Eken G., 2004. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları. Ank.Doğa Derneği.
- Özgül N., 2003. Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler, Çantak Kitabevi: İstanbul
- Sevim K., Canay A., 2013. Anadolu'da Üretilen Klimalı Motiflerinden Bukaki Motif ve Bu Motifden Çıkan Seramik Çalışmalar, İdil Dergisi, Cilt 2, Sayı 6, s. 60-70.
- Yarar M., Magnin G., 1997. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları. İstanbul: DHKD .

Ek 1. İlçeler bazında tescilli yapı sayısı

İLÇE ADI :	İpek yolu	Tuşba	Edremit	Gevaş	Erciş	Muradiye	Çaldıran	Başkale	Gürpınar	Özalp	Saray	Çatak	Bahçe-saray	GENEL TOPLAM
Ambar	4													4
Cami	8			1				1	1					11
Çeşme		1		1									1	3
Değirmen									13					13
Demir				1										1
Gölet	1													1
Gözetleme		2					1							3
Hamam	1													1
Han	1								1			1		3
Hazire														0
Höyük	2	1	1	1			1		1		2			9
İmarat	1													1
Kale	7	9	2	2	7	3	10	2	4			1		47
Kale Burcu	1													1
Kale Giriş	2													2
Kaya	9	2												11
Kaya Yazıtı	2	1	8		1				1		1			14
Kerhiz-Su	1		1						1					3
Kilise	5	4	6	8	2	2		2	2			7	3	41
Kule	1													1
Köprü					1	2		1	1			3	1	9
Kümbet	2			1	3		2			1			1	10
Mağara			1						1					2
Medrese	1							1	2				1	5
Merdiven	1													1
Mescit									1				1	2
Mezar Taşı			2											2
Mezarlık	2	3	6	4	5			5	2			1	1	29
Nekropol	1	3				2			1		1			8
Oda Mezarı		1				1						1		3
Saray	2													2
Sarnıç	2													2
Sivil Mimari	4				2	9				1				16
Sur Giriş	2													2
Şapel (Kaya Şapeli)	2			8									2	12
Tapınak	2													2
Tarihi Sit		1												1
Tümülüs		1												1
Türbe	3		1		1		1		1					7
Yerleşim Alanı	1	2	2	3	3		2		1					14
TESCİLLİ YAPI	71	31	30	30	25	19	16	13	34	2	4	14	11	300

ÇALIŞMA GRUPLARI SONUÇ RAPORLARI

BÖLÜM 1

Sürdürülebilir Kıyı Turizmi ve Rekreasyon

Prof. Dr. Ümit ERDEM¹, Prof. Dr. Veli ORTAÇEŞME², Prof. Dr. Abdullah KELKİT³, Prof. Dr. Faris KARAHAN⁴, Doç. Dr. Murat AKTEN⁵, Dr. Öğr.Üyesi H. Candan ZÜLFİKAR⁶, Dr. Öğr.Üyesi Elif AKPINAR KÜREKÇİ⁴, Dr. Öğr.Üyesi Emrah Yıldırım², Dr. Öğr.Üyesi Feran AŞUR⁷, Dr. Öğr.Üyesi Hilmi Ekin OKTAY⁷, Hale ÇEVİRAL İPLİKÇİ⁸, Mizgin TEKER², Vefa DULKADİR²

¹ Ege Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Emekli Öğretim Üyesi

² Akdeniz Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

³ Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

⁴ Atatürk Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

⁵ Süleyman Demirel Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

⁶ Trakya Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

⁷ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

⁸ Bergama Belediyesi/ Peyzaj Mimarı

1. GİRİŞ

Kıyı alanları insan yaşamı ve yerleşmeleri açısından vazgeçilmez alanlardır. Tarihsel süreç içinde insanlar yerleşmek üzere genellikle kıyı alanlarını tercih etmişlerdir. Bu durum bu şekilde gerçekleşmesinin en önemli nedenleri arasında, kıyı alanlarının sunduğu çok sayıda fırsatın yer aldığını söylemek mümkündür. Günümüzde kıyı alanları, yeryüzündeki en hızlı değişime uğrayan alanlar arasındadır. Bu alanlar son yıllarda sosyal, ekonomik, turistik, estetik ve sağlık yönünden olduğu kadar, politik açıdan da tüm dünya ülkelerinde önem kazanmış; üzerinde ülkesel ve küresel tartışmaların sürdürüldüğü, sorunlara ortak çözüm arandığı güncel bir konu haline gelmiştir. Çünkü küresel ölçekte kıyı alanlarına bir nüfus yönelimi söz konusudur. Bu da kıyı kaynakları üzerindeki baskıları artırmaktadır.

Sürekli artan nüfusu ile peyzajı şekillendiren en önemli faktörlerden biri olan insanın, kıyı kaynakları üzerindeki beklentileri hızla çeşitlenmiş ve bu da kıyı alanlarında değişimlere neden olmuştur. Kıyı alanlarındaki değişim, insanların fiziksel ihtiyaçlarının dışında, rekreasyonel ve turizm ihtiyaçlarının da karşılanması amacıyla hız kazanmakta ve sonuç olarak bu alanlarda yer yer onarılması güç çevre sorunları oluşmaktadır.

Bu çalışma ile Van kent merkezi yakınındaki kıyı alanı için sürdürülebilir kıyı turizmi ve rekreasyonuna yönelik önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Van Kenti ve yakın çevresindeki kıyı alanının turizm ve rekreasyon potansiyeli incelenerek, alanın sürdürülebilirliğine yönelik öneriler getirilecektir. Öneriler, kıyı alanının toplumsal işlevlerinin iyileştirilmesi ve sürdürülebilir yönetimine yönelik olacaktır. Çalışmada ayrıca peyzaj planlama, peyzaj tasarımı ve kıyı alanları yönetimi çerçevesinde, kıyıdaki mevcut ve geçmişten gelen kullanım ve yönetim sorunlarının çözümüne ve alanın geleceğine yönelik stratejiler geliştirilecektir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini, Van Gölü kıyısında kurulmuş bulunan Van kenti kıyılarının Yüzüncü Yıl Üniversitesi İskelesi ile Edremit İskelesi arasında yer alan ve kentsel gelişmelerin etkisi altında kalan yaklaşık 20 km. bölümü oluşturmaktadır. Çalışma alanını oluşturan kıyı bölgesi, yerleşim alanı, Van Havalimanı, karayolu, sazlık, bataklık ve dar bir kumsalalan dan oluşmaktadır. Alana dahil olan sulak alanlar, Van Sulak Alanı ve Edremit Sulak Alanıdır (Şekil 1).

Şekil 1. Araştırma alanı 1/1000 Uygulamalı İmar Planı (Anonim, 2017)

Çalışmada araştırma, inceleme, ilgi grupları ile görüşme ve gözleme dayalı bir yöntem izlenmiştir. Öncelikle söz konusu kıyı alanına ilişkin bilgi, harita ve planlar ilgili kurumlardan temin edilmiştir. Van kentindeki turizm hareketleri araştırılmıştır. Kıyı ve yakın çevresinde, karadan ve denizden yapılan yerinde çalışmalar bazı tespitlerin yapılmasını mümkün kılmıştır. Bütün bilgilerin toplanmasından sonra araştırma ekibi, sürdürülebilir turizm ve rekreasyon bağlamında öneriler geliştirmiştir.

3. BULGULAR

Van ili doğal güzellikleri, farklı medeniyetlerin kültürel izleri ve geleneksel yaşam biçimlerine sahip insan yaşantısıyla geniş bir turizm potansiyeline sahiptir. Van Kenti'nin Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'nün kıyısında yer alması, başta suya bağlı rekreasyon etkinlikleri (örn: yüzme, kürekçilik, botçuluk ve motorlu su araçlarıyla gezinti, sandalla gezinti, su kayağı, yelkencilik, dalış, olta balıkçılığı) olmak üzere tüm rekreasyon etkinlikleri için önemli fırsatlar sunmaktadır. Ayrıca kıyıya yakın bir uzaklıkta konumlanmış olan Van Kalesi ve yakın çevresindeki arkeolojik alanlar, Van'ın turizm potansiyeline büyük katkıda bulunmaktadır.

Nitekim son yıllarda Van'ı ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısında önemli artış yaşanmaktadır (Çizelge 1). Van'ı ziyaret eden yabancı turistler milliyetlerine göre değerlendirilecek olursa, ilk sırayı İranlılar almakla birlikte, İran'ı Irak, Ermenistan, Almanya, Azerbaycan, ABD, Uzakdoğu ülkeleri ve Avrupa'nın diğer ülkeleri takip etmektedir (Alaeddinoğlu vd., 2013).

Çizelge 1. Son üç yılda Van'ı ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayıları (Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2018)

YIL	YERLİ	YABANCI	TOPLAM
2015	709.742	202.868	912.610
2016	736.083	276.516	1.012.599
2017	1.045.000	392.000	1.437.000

Çalışma alanındaki kıyı bölgesinde; yerleşim, sanayi alanı, havaalanı, turizm işletmecilikleri, park ve yeşil alan, su sporu merkezi, sulak alanlar gibi çeşitli kullanımlar mevcuttur (Şekil 2, 3,

4, 5). Kıyı alanındaki turizm ve rekreasyon amaçlı kullanımlar İskele Sahil Parkı, Kocaeli Sahil Parkı, otel ve restoranlar, Göl kıyısında yeşil bantlar, piknik alanları ve oturma alanlarından oluşmaktadır.

Şekil 2. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Su Sporları merkezi (Ortaçeşme, 2018)

Şekil 3. 15 Temmuz Şehitler Parkı (Ortaçeşme, 2018)

Şekil 4. Van Su Sporları Merkezi (Ortaçeşme, 2018)

Şekil 5. Sulak Alanlardan Bir Görünümü (Ortaçeşme, 2018)

4. ÖNERİLER

Son yıllarda Van turizminde önemli bir artış görülmektedir. Bu artışta özellikle İran'lı turistler ağırlıktadır. Turizmde sürdürülebilirliğin sağlanması için kentsel altyapının turizm amaçlı olarak geliştirilmesi ve Van kentinin, yerli yabancı turistler için cazibesinin artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda alınması gereken önlemler aşağıda sıralanmıştır:

- Kıyı ve Göl kirliliğinin önlenmesi,
- Kent kıyı birlikteliğinin sağlanması,
- Kıyı ekolojik alanlarının korunması ve geliştirilmesi,
- Van kalesinin Van gölü ile bütünleştirilmesi,
- Peyzaj koridorlarının oluşturulması,
- Suya bağlı rekreasyonel faaliyetlerin geliştirilmesi,
- Halkın yararlanabileceği yeni rekreasyon alanlarının sağlanması,
- İskele Caddesinin kültürel kimliğinin güçlendirilmesi,
- Yöresel mimarinin canlandırılması.

Kıyı ve Göl Kirliliğinin Önlenmesi

- Herkes tarafından dile getirilen arıtma sorunu çözümlenmelidir;
- Kentin kanalizasyon sisteminin Edremit Çiçekli mevkiinde yapılacak olan arıtma tesisine yönlendirilmelidir;
- Bir kaç noktada cep arıtma sistemleri kurulmalıdır.

Kent kıyı birlikteliğinin sağlanması

- Kent merkezinden kıyıya doğru ulaşan akslar güçlendirilmelidir;
- Kıyıda halkın kullanabileceği tesisler çeşitlendirilmelidir.

Kıyı ekolojik alanlarının korunması ve geliştirilmesi

- Kıyıda yer alan sulak alanlar (Van Sazlığı ve Edremit Sazlığı) korunmalı, etkin bir şekilde yönetilmeli; ekoturizm ve rekreasyonel amaçlı kullanılmalıdır (kuş gözlemciliği vb.);
- Tahrip edilen kumul alanları onarılmalıdır;
- Botanik Bahçesi tesis edilmelidir.

Van Kalesi'nin Van gölü ile bütünleştirilmesi

- Tarihte var olduğu bilinen Van Kalesi'nden Van Gölü'ne ulaşan su yolu açılmalıdır ve bu su yolun ekolojik ve rekreasyonel bir koridor olarak geliştirilmelidir (Şekil 6).
- Koridorun kuzey kıyısı bir rekreasyonel koridor olarak geliştirilmeli ve bir hat halinde Van İskelesi'ne bağlanmalıdır (Şekil 7).
- Koridorun güney kıyısı bir ekolojik koridor olarak geliştirilmeli ve Van Havalimanı'nın olduğu bölgeye kadar doğal nitelikli bir "Eko-Rota" haline getirilmelidir (Şekil 7).

Şekil 6. Kıyıya yakın konumu ile Van Kalesi (Ortaçeşme, 2018)

Şekil 7. Van Kalesi'nden Van İskelesi'ne uzanacak "Rekreasyon Koridoru" ve Van Havalimanı'na uzanacak "Eko-Rota".
(PEMAT 2018 Sürdürülebilir Kıyı Turizmi ve Rekreasyon Grubu).

Peyzaj koridorlarının oluşturulması

- Kent bütününde kıyı ve iç bölgeleri içine alan Yeşil-Mavi Altyapı kurulmalıdır (Yama-Koridor-Matris ilişkisi);
- Ekolojik ve Rekreatiyonel nitelikli koridorlar oluşturulmalı ve geliştirilmelidir.

Suya bağlı rekreatiyonel faaliyetlerin geliştirilmesi

- Göl kıyısında yüzme havuzları yapılmalıdır;
- Kıyı morfolojisinin uygun olduğu yerlerde su sporları merkezlerin oluşturulmalıdır (özellikle çocuklar ve gençler için).

Halkın yararlanabileceği yeni rekreatiyon alanlarının sağlanması

- Arıtma tesisinin kuzeyindeki briket imalathanelerinin yıkılması ile oluşturulan alan çok amaçlı rekreatiyon alanı olarak düzenlenmelidir (Şekil 8);
- Van İskelesi ile yeni yapılacak kent parkının arasında bir "Kıyı Promenadı" geliştirilmelidir (Şekil 8 ve 9);
- Van İskelesi ile Van Kalesi arasında bir "Yürüyüş/Bisiklet Rotası" oluşturulmalıdır (Şekil 9)
- Van Kalesi ile Van Havalimanı arasındaki kıyı bölgesinde bir "Eko-Rota" oluşturulmalıdır.

Şekil 8. Öneri Kent Parkı ve Çok Amaçlı Rekreatiyon Alanı ve Kıyı Promenadı (PEMAT 2018 Sürdürülebilir Kıyı Turizmi ve Rekreatiyon Grubu).

Şekil 9. Öneri Kıyı Promenadı ve Yürüyüş / Bisiklet Rotası
(PEMAT 2018 Sürdürülebilir Kıyı Turizmi ve Rekreasyon Grubu).

İskele Caddesinin kültürel kimliğinin güçlendirilmesi

- Türkiye'nin en uzun caddelerinden biri olarak kabul edilen ve "bahçeli evler" bağlamında bir kültürel geçmişi olan İskele Caddesi'nin kültürel kimliği yeniden canlandırılmalıdır.

Yöresel mimarinin canlandırılması

- Kentsel dönüşüm sürecinde kıyı bölgesinde yer alan kimliksiz yapılar kaldırılarak yerlerine Geleneksel Van Evleri yapılmalıdır (tip projeleri hazırlanmalıdır).

Sonuç olarak, Van kenti kıyıları ülkemizin ve Dünya'nın diğer kıyılarına benzer şekilde ,birçok kullanımın iç içe geçtiği bir yapı sergilemektedir. Bu kıyılarda sürdürülebilir turizm ve rekreasyon için yerel yönetimlerin, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin ilgili bölümlerinin ve ilgili bakanlıkların yerel teşkilatlarının rolü ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, öncelikle gerek Van Büyükşehir Belediyesi'nin ve gerekse çalışma alanı ile ilgili yetki sahibi olan Tuşba ve Edremit belediyelerinin uygulamaları önemlidir. Plan düzeyinde yapılacak çalışmalar Büyükşehir Belediyesinin, Orman ve Su İşleri Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın yerel teşkilatlarının yetki alanında iken, uygulama düzeyindeki çalışmalarda birçok çalışma alt belediyeler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bu çalışma sonucunda sıralanan önerilerin büyük bölümü, Nazım İmar Planı düzeyinde çalışılmasını gerektirmektedir. Yapılacak plan değişiklikle-

rinin Büyükşehir Belediye Meclisi'nde onaylanmasından sonra, 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planlarının ve onları takiben de önerilerde belirtilen her bir alan için peyzaj projelerinin hazırlanması gerekmektedir. Tüm bu çalışmaların şehir plancısı, peyzaj mimarı ve mimarların katılımıyla disiplinler arası yapılması; konusuna göre arkeolog ve biyologların da ekibe katılması daha doğru çözümlere ulaşılması bağlamında tavsiye edilmektedir.

Kaynaklar:

Alaeddinoğlu, F., Samırkas, M., Kalender, N. E., & Şahin, Ö. G. S. 2013. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van Turizmi Geleceğini Arıyor Çalıştayı 19-20 Aralık 2013, Çalıştay Kitabı

Anonim. 2017. Van Büyük Şehir Belediyesi. Van Merkez ve Çevresi İlave+Revizyon, 1/ 5.000 Nazım İmar Planı, Plan Açıklama Raporu.

Anonim. 2018. Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü - T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı www.vankulturturizm.gov.tr/

Orjinal. 2018. PEMAT Sürdürülebilir Kıyı Turizmi ve Rekreasyon Grubu. Peyzaj Mimarlığı Akademik Topluluğu PEMAT 2018 / 3 - 5 Mayıs 2018, VAN.

Ortaçşeme, V. 2018. Orjinal Fotoğraf.

BÖLÜM 2

Kültürel Peyzaj, Kültürel Miras ve Kimlik Yönüyle Van Kalesi, Tarihi Van Kenti ve Çevresi

1Prof.Dr. Meryem ATİK, 2Prof.Dr. Sebahat AÇIKSÖZ, 3Doç.Dr. Erkan KONYAR, 4Dr. Harlind LIBRECHT, 5Dr.Öğr.Üyesi Şule KISAKÜREK, 6Dr.Öğr.Üyesi Pınar BOSTAN, 7Dr.Öğr.Üyesi Deniz ÇELİK, 6Dr.Öğr.Üyesi Gülçinay BAŞDOĞAN, 8Arş.Gör. Tutku AK, 9Arş.Gör. Elif Nur SARI, 6Saeideh ABDOLLAHI,

1 Akdeniz Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

2 Bartın Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

3 İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü

4 Hogeschool Gent

5 Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

6 Yüzüncü Yıl Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

7 Bartın Üniversitesi Park ve Bahçe Bitkileri Programı

8 Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

9 İstanbul Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

1. KÜLTÜREL PEYZAJ OLARAK VAN KALESİ VE TARİHİ VAN KENTİ

Peyzaj Mimarlığı Akademik Topluluğu PEMAT 2018- Van Toplantısında, geçmiş PEMAT toplantılarından farklı olarak turizm, kent merkezi, kültürel miras ve sulak alanlar gibi Van Kentinin önemli değerlerini ve aynı zamanda sorunlarını içeren konularda çalışma grupları oluşturulmuştur. Bu kapsamda toplantıdaki grup çalışmalarında Peyzaj Mimarlığı mesleki bakış açısı ile Van kenti ve çevresi kültürel ve doğal peyzajlarının korunması ve geliştirilmesi yönünde çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmıştır.

Burada "Peyzaj"; insanlar tarafından algılandığı şekli ile özellikleri insan ve/veya doğal faktörlerin etkileşimi ve faaliyeti sonucu oluşan alanlardır (Council of Europe, 2000; Resmi Gazete 2003).

"Kültür"; tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde içinde oluşan bütün maddi ve manevi değerleri ifade etmektedir. Bu bağlamda kültür, tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünüdür (TDK, 2005).

Kültürel Peyzaj; Uluslararası Doğa Koruma Birliği- IUCN kültürel peyzajı "kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlardır" şeklinde tanımlamıştır (Kayın 2012). Buna göre kültürel peyzaj sınıfları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Kültürel Peyzaj Sınıfları (WHC, 2003; Fowler, 2003; Taylor, 2009; WHC, 2012)

<p>1: Kolay Tanımlanabilen Peyzajlar İnsan tarafından bilinçli olarak tasarlanan ve yaratılan peyzaj alanları. Bu tanım, çoğu zaman (ancak her zaman değil) dini veya diğer anıtsal yapılarla ilgili olarak, estetik kaygılarla inşa edilmiş bahçe ve park peyzajlarını içine alır.</p>
<p>2: Organik Olarak Oluşmuş Peyzajlar Bu durum, önceki sosyal, ekonomik, idari ve/veya dini zorunluluklardan kaynaklanmış ve günümüzdeki mevcut şeklini, doğal çevresi ile oluşturduğu ilişki ve tepkiyle geliştirmiştir</p>
<p>2a: Relikt (veya Fosil) Peyzajlar Gelişim sürecinin, geçmiş zamanlarda, ani olarak veya belirli bir dönem sonrasında tamamlandığı alanlardır. Bu alanların ayırt edici önemli özelliklerinin fiziki yapıda görünür olması gerekir. Antik çağlarda kullanılmış ve bugün terk edilmiş maden ocakları da bir endüstriyel peyzaj elemanı olarak ve bir tekniğin kalıntılarını içermeleri bakımından kalıntı peyzaj alanı olarak tanımlanabilir.</p> <p>2b: Gelişim Süreci Devam Eden Peyzajlar: Geleneksel yaşam biçimi ile yakın bağları bulunan çağdaş toplum yaşamında, aktif sosyal rol oynamaya devam eden ve evrim süreci tamamlanmış yerlerdir.</p>
<p>3: Bileşik Kültürel Peyzajlar Doğal elemanların, güçlü dini, sanatsal veya kültürel birlikleri nedeniyle gerçekleşebilir. Söz konusu birliğin niteliğinde, maddi kültürel kanıtlar önemsiz ya da mevcut olmayabilir.</p>

Kültürel miras; geçmişten günümüze taşınan maddi ve manevi değerlerin bütünü olup, kültürel peyzajlar özellikle tarihi değere sahip unsurların, yapıların, olayların ve kişilerin bugüne ulaşmış çoklu kanıtlarını içeren alanlardır. Van Kalesi ve Tarihi Van Kenti, farklı dönemleri temsil eden, bugün artık var olmayan ve/veya yaşamakta olan değerleri ile Dünya Miras Komitesi'nin (World Heritage Committee-WHC) tanımını yaptığı kültürel peyzajların, birden fazla sınıfına girme özelliği taşımaktadır.

2. VAN KALESİ, TARİHİ VAN KENTİ VE ÇEVRESİ KÜLTÜREL PEYZAJ DEĞERLERİ

2.1. Van Kalesi / Tuşpa

Urartuların Tuşpa'sı, "Işıklı ülke, güneşin doğduğu topraklar" olan Van, anıtsal yapıları, yerleşim alanları ve nekropollerıyla öne çıkmıştır. Yaklaşık 250 yıl boyunca hüküm sürmüş Urartulara ilişkin karakteristik yapı grupları ile tarihinin anlatıldığı uzun çivi yazılı metinleri Tuşpa/Van Kalesi'nde izleyebilmekteyiz (Tarhan 2011) (Şekil 1).

Urartu'nun ikinci başkenti olarak kabul edilen Toprakkale'nin kurulduğu Zim Zim Dağı'nın güneybatısında ana kayaya işlenmiş anıtsal niş, formundan dolayı Meher Kapı olarak adlandırılır. Niş içindeki çivi yazılı metin Urartu dinine ilişkin en kapsamlı ve bilgilendirici belgedir. Yazıtta Urartu'nun 79 tanrısı adları ve sunulacak kurban sayısı yer alır. Tanrılara sunulan kurbanlarda boğa ve koyun tanrıçalarda ise inek ve koyunun tercih edildiği anlaşılır. Yine sunulan kurban sayısının önem sırasına göre değiştiği anlaşılır. Örneğin Urartu'nun baş tanrısı Haldi için 17 boğa 34 koyun, fırtına tanrısı Teişeba için 6 boğa, 12 koyun güneş tanrısı Şiuini için ise 4 boğa 8 koyun kurban edilmesi istenmiştir. Tanrılardan sonra ilk sırada yer alan ve Haldi'nin eşi olduğu öne sürülen Arubani'ye ise 1 inek ile 1 koyun kurban edilmesi buyurulmuştur.

Kültürel mirasın önemli bir parçası olan inanış geleneği açısından Urartular, "hayat ağacı" olarak sembolize ettikleri "çam ağacı" ile yeniden dirilişi, yeniden doğuşu ifade etmeyi amaçlamışlardır. Bu inanışları duvar resimlerine ve kabartmalara izlenebilmektedir (Çevik 1999). Bugün ise geçmişten gelen bu geleneğin bahar bayramı kutlamaları ile günümüze taşındığı söylenebilir.

Eski çağ toplumlarında aşiret yapısının olduğu ve Urartu döneminde bölgenin hayvancılık ve tarım ile öne çıktığı tahmin edilmektedir. Bunun en önemli göstergeleri; inanış sistemindeki semboller, adak kültürleri ve depolar ile kent yapılarıdır.

Buğday başta olmak üzere arpa, yulaf, çavdar gibi tahıl ürünleri kentin varlığında çok önemli bir yer tutmaktaydı. Bu durumun yansımaları olarak da Tuşpa gibi krali şehirlerdeki depoların büyük bir çoğunluğunu tahıl ambarları oluşturmaktaydı. Dönemin ekonomisine yön veren ve Tuşpa Kenti'ndeki insan gücünün varlığı açısından çok stratejik olan tahıl üretiminin büyük bir kısmının, Van Gölü çevresindeki düzlük tarım arazilerinde gerçekleştirildiği tahmin edilmektedir (Sağlamtimur 2017; Avcı 2016).

Tabanı arazide aniden yükselen doğal kayalıklar üzerine oturan ve 1350 m uzunluğunda, 100 m yüksekliğinde, 70 ve 270 m arasında değişen genişlikteki Van Kalesi ve hemen altından çıkan yer altı su kaynakları, Tarihi Van Kenti'nin kuruluşunda önemli rol oynamıştır (Konyar ve diğ. 2015).

Tuşpa'nın tarihi oluşumunu ve kültürel değerini özetlemek gerekirse;

- Tuşpa, Urartu kralı I. Sarduri tarafından M.Ö. 840-830 tarihleri arasında kurulan ve yaklaşık 250 yıl kadar varlık gösteren bir kent devletidir.

- Urartuca: Tuşpa, Asurca: Turuspa olarak adlandırılan Urartu başkenti-nin ismi çoğu zaman Urartu güneş tanrısı Şiuini'nin eşi tanrıça Tuşpuea ile ilişkilendirilir. Bu nedenle kimi araştırmacılar Tuşpa'yı güneşin kenti olarak tanımlarlar (Tarhan 2011; Genç – Işık 2012).

- Tuşpa, Demir Çağı Anadolu'sunun en etkileyici kenti olarak kabul edil-mektedir.

- Diğer yandan Kale'nin hemen yanında bulunan Van Kalesi Höyüğü'nde, yaklaşık beş bin yıllık bir yerleşme kültürünün izleri bulunmuştur. Bu bil-gi Van Kenti'nin mevcut yazılı kaynaklardan daha geç bir kuruluş tarihinin olabileceğine işaret etmektedir.

- Urartulardan kalma Madır (Sardur) Burcu, Analı-Kız açık hava tapınağı, 1. Argiştı, Kurucular, Minua ve II. Sarduri kaya mezarları, Bin Merdivenler ile ana kayaya oyulmuş sur duvar yatakları ve sur duvarları Van Kalesi ve çevresin-de öne çıkan önemli tarihi

yapılardandır (Tarhan 2011).

2.2. Yerleşim Yapısı Açısından Van Kalesi

Evliya Çelebi'nin çökmüş bir deveye benzettiği Van Kalesi, dönem itibariy-le 3 bölüme ayrılmaktadır. Horhor Bahçeleri'ne uzanan batı kesimi, Osmanlı Dönemi'ne ait yapıların öne çıktığı orta kesim ve "Kesik Kale" olarak adlandır doğu kesimi. Kademeli olarak ova düzeyine uzanan batı bölümünden ka-leye çıkışın sağlandığı anlaşılmaktadır. Buradaki kademeli savunma sistemi,

Şekil 1. Van Kalesi (Atik 2018; PEMAT- Van Miras Grubu)

kuleler, kapılar ve rampalı yol buna işaret etmektedir (Şekil 2 ve Şekil 3).

Kale'deki 8 tane kaya mezarı, hakim, dik ve en gösterişli kayalıkların oldu-ğu güney kesime yerleştirilmiştir. Van Kalesi'nin üzerine oturtulduğu doğal kayalıklar, özellikle de "dik" eğimlere sahip kayalıkları, küçük basamaklar yardımıyla bina temellerine dönüştürülmüştür.

Küçük basamaklardan oluşan bu sistem aynı zamanda, kale yapıları ara-

sındaki ulaşımı sağlayan patikaları oluşturmuştur. (Kuvanç 2017).

Urartu Dönemi'nde Van Kalesi'nin surlarla çevrildiği sitadel alanında yaklaşık 1-2 bin kişinin yaşamış olabileceği ve halkın ise Kale'nin etrafındaki, geniş düzlük alandaki yerleşimlerde yaşadığı tahmin edilmektedir. Urartu Dönemi evlerinin tek katlı ve insan ve hayvanların ortak yaşam mekânı olarak birlikte kullanıldığı bilinmektedir. Burada, evin en önemli varlığı olan hayvanların korunması yanında konutun ısınma ihtiyacı da karşılanması gibi çoklu fonksiyonlar öne çıkmıştır.

2.3. Osmanlı Dönemi Kale Yapıları

- Van Kalesi'nin doğu tarafındaki sur ve kuleler, kuzey batıya bakan kale giriş kapısı, tahkimat ve diğer beden duvarları, Yukarı Kale, Kale içinde yer alan Süleyman Han Cami ve minaresi ile askeri amaçlı kerpiç ve taştan çeşitli yapılar, Tarihi Van Kenti ve Van Kalesi'nde bulunan önemli Osmanlı Dönemi yapılarındandır

Şekil 2. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki Kala-i Seng-i Van Minyatürü (Tarhan, 2011, fig. 23).

Şekil 3. Tarihi Van Kentinde Van Kalesi (Atik, 2018)

(Tarhan 1985).

- Malzeme açısından tahkimatı sağlayan beden duvarları, burçlar ve kuleler moloz taş, kerpiç ile kesme taş malzeme ile yapılmış olup, bu duvar ve tahkimatlar kuzey yönünden kalenin bugün öne çıkan silüetini oluşturmaktadır.
- Diğer yandan Osmanlı döneminde Van Kalesi tamamen savunma ve askeri amaçlı olarak kullanılmış olup, yine kendi içinde surlarla çevrili Osmanlı Dönemi yerleşimi ise Van Kalesi'nin güney kesiminde kurulmuştur (Uluçam 2000: Konyar ve diğ. 2017).

2.4. Eski Van Kenti

- Eski Van Kenti'nin Van Kalesi'nden ayrı olarak yaklaşık 800 yıllık bir tarihi geçmişe sahip olduğu bilinmektedir.
- Van Gölü ile sınır olan Tarihi Van Kenti, diğer üç yönden şehir surları ve burçları ile takviye edilmiştir (Şekil 4).
- Surlar ilk yapıldığında kerpiçten olup, yapı malzemesinin çeşitlilik göstermesi ile XVI. yüzyılda önce dış cepheleri, sonra da iç cepheleri moloz taş örgüyle kaplanmıştır.
- Kent içinde Hüsrev Paşa Külliyesi, Kaya Çelebi Cami, Van Ulu Camii, Kızıl Minareli Cami gibi Selçuklu ve Osmanlı Dönemi'ne ilişkin anıt yapılar yanında Surp Boğos, Surp Vardan, Surp

Stephanos, Surp Nişan gibi kısmen ayakta kalmış kiliseler yer alır (Uluçam 2000).

- Kale'nin batı ucunda ise içinden Horhor Suyu'nun aktığı, Horhor Bahçeleri bulunmaktadır.
- Kent, eski resimlerinden anlaşıldığı kadarıyla tek veya iki katlı evlerden oluşmaktadır.
- Mahalleler oluşun ve camileri, kiliseleri ve diğer yapılarıyla öne çıkan Kent, 1915 yılındaki Rus işgaline kadar kullanılmıştır.
- 1918 yılında Kent'in geri alınmasından sonra Kent'in yeni yerleşimleri Van Ovası üzerinde kurulmuştur.

2.5. Tarihi Horhor Bahçeleri

Van Kalesi ve Tarihi Van Kenti Urartulardan günümüze kadar Pers, Bizans, Selçuklu, Osmanlı olmak üzere farklı dönemlere ait tarihi değerleri içermesi nedeniyle Dünya Miras Komitesi / (WHC)'nin Kolay Tanımlanabilen Peyzajlarını ifade etse de, Diyarbakır Hevsel Bahçeleri örneğinde olduğu gibi "Horhor Bahçeleri"nin canlandırılması ile "Bileşik Kültürel Peyzaj" olma

Şekil 4. Eski Van Kenti Yayılış Alanı (Librecht 2018).

potansiyeline sahiptir.

Hevsel Bahçeleri, bahçe kültürünün çok önemli olduğu bir coğrafyada yer alan tarihi boyunca halkın kullanımına açık, sivil bir bahçe olarak özgün bir değer ortaya koyduğu ve 8 bin yıl gibi çok uzun süredir bahçe olarak var olmasıyla, tarımsal değerinin dışında, kültürel ve tarihi olarak da özgün değerleri (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018b) ile Dünya Mirası Kültürel Peyzajı olarak UNESCO listesine dahil olmuştur.

Horhor Bahçeleri, Urartu Dönemi'nden günümüze ulaşan ve yaşayan en der bahçe örneklerinden birini temsil etmektedir. Van Kalesi doğal kayalıklarından çıkan doğal su kaynakları ve bugün hâlâ akar durumdaki tarihi çeşmelerine açılan Van Kalesi Horhor Bahçeleri, geçmiş dönemlerin bahçe kültürünün yeniden canlandırılmasına imkan verebilecek olanaklara sahiptir. Nitekim tarihi belgelerde de Kale'nin düzlüğe ulaştığı eteklerinde Horhor Bahçeleri' nin tasvirlerini görmek mümkündür (Şekil 5-6). Bahçelerinde yer alan çok sayıda tarihi çeşme yanında Osmanlı dönemine ait anıtsal sarnıç yapısı dikkat çeken önemli tarihi eserlerdendir (Konyar 2018).

2.6. Urartulara Su Kullanımı ve Sulama Kanalları

Urartular suyun kullanımına yönelik farklı çözümler üretmişlerdir. Bugün bile bölgedeki su kaynaklarının azlığı ve kullanım zorluğu bilinmekte birlikte, Urartular Dönemi'nde suyun, kentin çevresindeki doğal su kaynaklarından, yer altı su künkleri ile kilometrelerce uzaklıktan şehre taşındığı, Kale'nin altındaki yer altı su kaynaklarının ise çeşmeler ile halkın kullanımına sunul-

Şekil 5. Günümüzde Horhor Bahçeleri (Atik 2018)

A

B

duğu tespit edilmiştir (Belli 1997; Konyar ve diğ. 2015).

Yaklaşık 56 km uzunluğundaki Şamran-Menua su kanalı, Urartulardan günümüze ulaşmış en önemli ve özelleşmiş anıtsal su yapılarından. Bugün hâlâ bu kanallar, bazı kesimlerinde fonksiyonel açıdan akar ve kullanılabilir durumdadır (Belli 1997). Kalesi ve Çevresi Tarihi Su Kanalları Şekil 7'de verilmiştir.

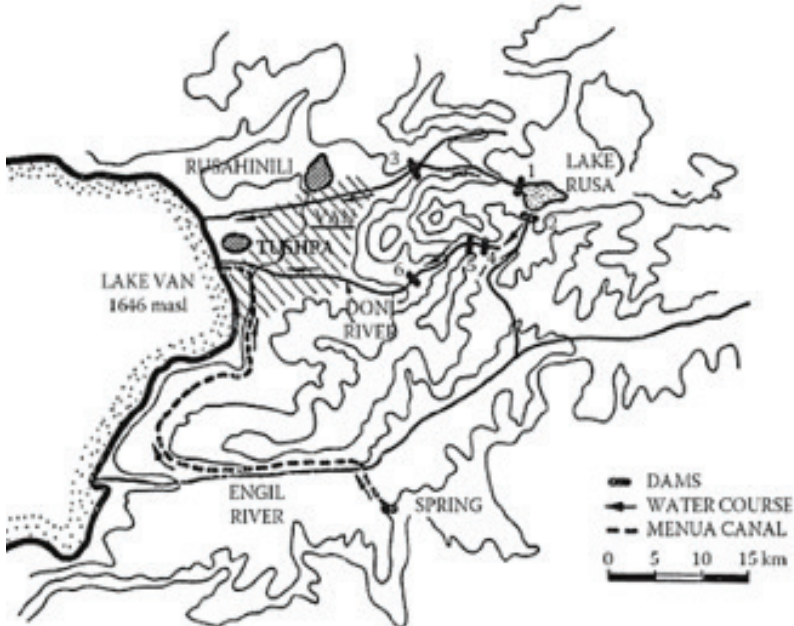
Urartular Dönemi'nde tarım alanlarındaki sulamanın ise tarlalara su getiren, açık toprak kanallar ile gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bugün bu açık su kanalları zamana yenik düşmüş ve erozyona uğrayarak toprağa karışmıştır.

Geçmişten günümüze taşınan su kaynaklarının varlığı bugün, Van Kalesi'nin eteklerinde yer alan çok sayıda antik çeşmeler ile devam etmektedir. Çeşmelerin bazıları binlerce yıllık Tektonik yer sedimantasyon hareketleri nedeniyle ile akmamaktadır. Bununla birlikte, mevcut akarsuların bolluğu ve su kalitesi dikkat çekmektedir. Ana ulaşım noktalarındaki bazı çeşmeler ise şahıslar ile "Hayrat" adı altında kent halkına hizmet vermektedir.

2.7. Yerleşim Dokusunu Açısından Tarihi Van Kenti

Tarihi Van Kenti; Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini temsil eden cami, saray, medrese, kilise, mescit gibi yapıların günümüze ulaşmış ve az sayıda kullanılabılır örneklerini içermektedir.

Halen devam eden kazılar ile konut yapıları araştırılmaya devam edilmektedir. Ağırıklı olarak yöreye özgü, doğal ve yerel yapı malzemesi olan

Şekil 7. Van Kalesi ve Çevresi Tarihi Su Kanalları (Gerbrecht, 1980)

kerpicin kullanıldığı konutlar, sur içerisinde yer almakta ve sokak yapısı evlere göre şekillenmektedir. Kamu yapıları ise daha çok geometrik, tanımlı akslara dayanan yapıda gelişmektedir. (Konyar ve diğ 2018; Diker ve diğ. 2018)

Çoğunlukla 1 veya 2 katlı kerpiç ve düz damlı konutlardan oluşan Van evlerinde, giriş katı mutfak gibi ortak alanlar, üst katlar ise yatak odaları olarak kullanılmıştır. Konutlar yüksek duvarlı bahçe sisteminden oluşurken, sokaktan önce bahçeye daha sonra da konuta geçilmektedir (Şekil 8). Bahçe yaşam mekânı olarak kullanılmaktadır. Konutun dış mekân ihtiyacı yanında bahçenin bir bölümü hayvanların barınaklarına ayrılmaktadır. Hayvanlar da bahçe içerisinde korunmaktadır (Konyar ve diğ 2018; Diker ve diğ. 2018).

2.8. Ticaret Yolları ve Kültür Rotaları Açısından Tuşpa

Demir Çağı Anadolu'sunun en etkileyici kenti olarak kabul edilen Tuşpa Kenti çevresinde Urartu döneminde Van Gölü'nün güney kesiminde ve anti-Toroslar yönünde özellikle demir maden ocakları olduğu tahmin edilmektedir. Kale'nin kurulduğu ve geliştiği doğal kayalığın ve özellikle de kalenin kayaç yapısının işlenmesinde, gelişmiş demir aletlerinin kullanıldığı söyle-

Şekil 8. Tarihi Van Kenti Sokak Dokusu örnekleri (Atik, 2018)

nebilir (Kuvanç 2017).

Urartu Devleti kültürel etki alanının, özellikle; kuzeyde Aras Nehri, güneyde Anti-toroslar, batıda Fırat Nehri, güneydoğuda Urumiye hattına kadar uzandığı bilinmektedir.

Urartu Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nın önemli ticari güzergâhları barındırdığı veya bu alanlara açılan önemli ana istasyonlardan olduğu söylenebilir. Özellikle Mısır mavisi olarak bilinen "mavi" rengin ham maddesinin, Van Gölü ve çevresinde üretildiği tahmin edilmektedir.

Urartu mezarlarında bulunan ve komşu bölgelerde de sıklıkla ölü armağanı olarak karşılaşılan boncuk kolyeler, tunç fibula, iğne ve kazanlar diğer bölgelerle ticaretin en belirgin kanıtlarındandır.

Urartular Dönemi'nde yerel aşiretleri de içine alan bir federasyon yönetimi olduğu; aşiretlerin, hayvancılık ve tarımla kentin ihtiyacı olan ana besin hammaddesi ve aynı zamanda lojistik insan gücünü temin ettiği düşünül-

mektedir (Koroğlu 2011; Avcı 2016) .

2. VAN KALESİ VE ÇEVRESİNDE KÜLTÜREL MİRASIN GELECEĞİNE YÖNELİK SONUÇLAR (SWOT ANALİZİ)

Van Kalesi ve çevresindeki kültürel mirasın değerlendirilmesinde SWOT yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemle göre güçlü ve zayıf yönler belirlenerek tespitler ve fırsatlar değerlendirilmiştir (Tablo).

4. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

İnsanın yaşamak için gerçekleştirdiği ekonomik faaliyetlerin yansıması ve doğadan yararlanma çabasının bir ifadesi olan "kültürel kimlik", Van Kalesi ile kendini bulmuştur.

Van Kalesi, Tarihi Van Kenti ve Çevresi, tarihi ve kültürel peyzaj değerleri ile Van Kenti'nin en önemli miras alanlarını temsil etmektedir. Doğal kaya-

Tablo Van Kalesi ve Çevresi SWOT Analizi

<p>Güçlü Yönler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Alandaki doğal ve kültürel mirasa ait çalışmaların varlığı - Son 20 yıldır devam eden kazı çalışmaları - Turizmle yöre halkının farkındalığının artması - Yerel yönetimlerin desteği - Kale Müzesi'nin kurulması - Erişim kolaylığı 	<ul style="list-style-type: none"> - Yerel rehberlerin varlığı - Doğal su kaynaklarının varlığı - Kale çevresindeki geleneksel bahçeli evlerin varlığı - UNESCO dünya geçici miras listesinde olması - İpek Yolu Kültür Rotası üzerinde yer alması - Urartu – Horhor Bahçelerinin varlığı - Tarihi çeşmelerin günümüzde kullanılıyor olması
<p>Zayıf Yönler</p> <ul style="list-style-type: none"> -Korumada kurumlar arası iletişim eksikliği -Kale ile Müze arasında bağlatının olmaması - Alan ve çevresinde yönlendirme , sirkülasyon ve bilgi levhalarının eksikliği - Çeşme vb. kültürel miras değerlerinin 	<ul style="list-style-type: none"> odak olarak vurgulanmaması - Taban suyu seviyesinin yüksek olması - Kale ve çevresinde farklı kültür katmanlarının-sosyal grupların tarafından benimsenmemiş olması - Mülkiyet sorunu - Envanter eksikliği
<p>Tehditler</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kale ve çevresindeki kullanım baskısı - Alan ile ilgili ihale ve şartname sürecinde yaşanan sorunlar - Planlama, uygulama ve yönetimde uz- 	<ul style="list-style-type: none"> man yetersizliği - Mevcut uzman görüşlerinin yeterince değerlendirilememesi - Alandaki ekolojik özelliklerin dikkate alınmadan plan ve proje kararlarının alınması
<p>Fırsatlar</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bölgesinin cazibe merkezi olması - Ulusal, bölgesel, yerel politikalarda turizm temelinde kalkınmaya yer verilmesi. - Siyasi desteğin varlığı 	<ul style="list-style-type: none"> - Üniversitenin varlığı - UNESCO gibi Uluslararası çalışmaların varlığı - Markalaşma potansiyeli taşıması - Konumu – İran sınırına yakınlığı - Hava yolu ile ulaşım imkanı olması

lıklar üzerine yapılmış Van Kalesi, hem geçmişte hem de bugün , konumu itibariyle doğal savunma yapılarından ve aynı zamanda bölgenin kültürel simgelerinden biridir. Van Gölü ve Van Kedisi'nden sonra Van Kalesi, Van'ın en önemli simgelerindedir. Tarihi Van Kenti, Horhor Bahçeleri ve Van kalesi kentin en önemli tarihi ve kültürel varlıklarındandır. Kültürel miras olarak Van Kenti içindeki en önemli yapıları ve alanı temsil eden Van Kalesi ve Tarihi Van Kenti, erişilebilir konumu ile Kent'in en önemli ziyaret bölgesidir. Van Kalesi ve Tarihi Kentinin kent ile bağlantısı Şekil 9'da verilmiştir. Kültürel peyzaj niteliği açısından ise *"İnsan tarafından bilinçli olarak tasarlanan ve yaratılan peyzaj alanları. Bu tanım, çoğu zaman (ancak her zaman değil) dini veya diğer anıtsal yapılarla ilgili olarak, estetik kaygılarla inşa edilmiş bahçe ve park peyzajlarını içine alan"* ve Kolay Tanımlanabilen Peyzajları temsil etmektedir.

Diğer yandan kültürel miras açısından özellikle tarihi Horhor Bahçeleri, Dünya Miras Komitesinin (WHC, 2003; WHC 2012)'e göre "bir kültürü temsil eden geleneksel insan yerleşimi veya toprak kullanımının önemli bir örneği olmak; özellikle herhangi bir etki tarafından telafisi mümkün olmayan bir bozulma tehdidi altına olma (v)" kriteri dikkate alındığında, Urartu Dönemi bahçe ve peyzaj tarihi açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Horhor Bahçeleri (Şekil 9 ve Şekil 10), Tarihi Van Kenti, Van Kalesi ve çevresi, zengin doğal bitki örtüsü, sazlıkları ve yer yer de sulak çayırıkları ile önemli doğal yaşam habitatlarına ev sahipliği yapmakta ve kentsel yapı gelişimi ile Van Gölü arasında doğal bir geçiş, tampon bölge oluşturmaktadır. Bu sadece kültürel miras açısından değil, kent ekolojisi açısından da büyük önem taşımaktadır.

PEMAT Van- Kültürel Miras Grubu'nun Van Kalesi,Tarihi Van Kenti ve çevresi için geliştirmiş olduğu öneriler Şekil 11'de verilmiştir. Buna göre;

- Kent merkezinden Kaleye ulaşımın tramvay ve benzeri alternatifler ile çeşitlendirilmesi,

- Van Gölü'nden de alana ulaşımı mümkün kılabilecek alternatiflerin ge-

Şekil 9. Van Kalesi ve Tarihi Van Kentinin kent ile bağlantısı (Google Earth görüntüsü)

Şekil 10. Horhor Bahçeleri ve Tarihi Van Kenti çevresindeki doğal habitatlar (Atik 2018)

liştirilmesi,

- Kale'nin hemen yanında yapılmakta olan "Müze" ile Kale'nin bağlantılı hale getirilmesi; Müze'nin bulunduğu noktadan Kale'ye geçiş sağlanarak ziyaretçi patikasının geliştirilmesi,

- Ziyaretçilerin otopark ihtiyacını karşılamak üzere, Tarihi Van Kenti böl-

gesindeki kuleli girişte bir otopark planlanması,

- Kale çevresindeki kanal sistemlerinin iyileştirilerek, özellikle Horhor Bahçeleri'nin olduğu bölgede yüzey drenajının sağlanması ve bahçenin daha izlenebilir kılınması,

- Tarihi dokuya ait bilgiler açısından alandaki mevcut patikaların dikkate alınması (Şekil 12),

- Mevcut ziyaretçi patikalarının korunması ve "ziyaretçi güzergahı ağı" ile bağlantılı hale getirilmesi,

- Patikaların yer yer köprü geçitleri, ahşap yüzen basamaklar, çakıl zemin destekleri gibi çözümler ile iyileştirilmesi,

- Ziyaretçi patikalarının, öne çıkan ve önemli yapıların yer aldığı "seyir noktalar" ile desteklenmesi,

- Kale'nin hemen güneyinde ve mevcut kent parkı ile sınır oluşturan, alana ana girişlerin yapıldığı bölgede bir eko-müzenin tanımlanması ve tasarlanması,

- Eko-müze ile Tebriz Girişi kesiminde, Kent parkının ziyaretçi patikaları ile bağlantılı hale getirilmesi,

- Alanda mümkün olduğunca ışık kirliliğinden kaçınılması,

- Kale içindeki "seyir, izleme noktalarının" daha etkin hale getirilmesi, Kale'den olan manzaranın olabildiğince vurgulanması,

- Alan içindeki ve özellikle de, Tarihi Van Kenti bölgesinde biriken yüzey suları için "drenaj" çözümleri geliştirilmesi,

-VANÇEB gibi ilgili kurumların alana ilişkin faaliyet ve çalışma programları ile karşılaştırılarak, geliştirilmeli ya da eleştiriler geliştirerek düzenlenmeli,

- Bölge'de Urartular'dan günümüze ulaşan tarihi ve kültürel eserleri ile Van Gölü'nü kapsayacak bir 'Urartu Rotası'nın belirlenmesi ve bu rota üzerinde bulunan eserlerin teşhirlerinin yapılarak, ziyaretçilere sunumlarının yapılması sağlanmalıdır (1).

Şekil 11. Van Kale ve Tarihi Van Kenti için öneriler (PEMAT Kültürel Peyzaj Grubu)

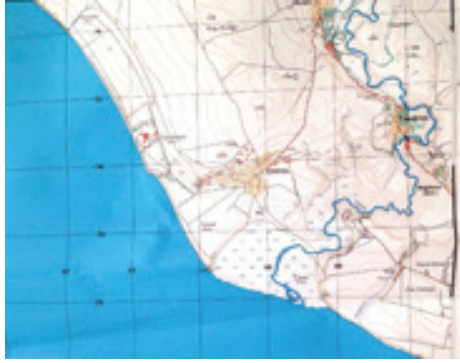
1. Van Gölü ve çevresinin, Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Belgesi'nde, Urartu Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi olarak ilan edilen Bitlis ve Van illerindeki tarihi ve kültürel varlıklarla beraber, ulusal ve uluslararası ölçekte bir varış noktası olarak öne çıkarılacağı belirtilmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi, 2023).

Kaynaklar:

- Atik, M., 2018. Orjinal fotoğraf.
- Avcı, C. 2016. "The Balance Between the Urban and the Rural in the Urartian Heartland", *Colloquium Anatolicum* 15: 64-69.
- Başkentli, Eski Van Şehri Projesi: Tespit ve Araştırma Çalışmaları, Erzurum: 64-88.
- Belli, O. 1997. Doğu Anadolu'da Urartu Sulama Kanalları, İstanbul Council of Europe, 2006. The European Landscape Convention (STE n°176). <http://www.coe.int>.
- Çevik, N. 1999. "Hayat Ağacı'nın Urartu Kült. Törenteleri'ndeki Yeri ve Kullanım Biçimi", *Anadolu Araştırmaları* XV: 335-367.
- Değişim/Transformation in the East, K. Koroğlu, E. Konyar (Eds) İstanbul: 11-49.
- Diker, H.F. - B. Konyar - D. Gül 2018 "Sivil Mimarî'nin Değerlendirilmesi", DAP Bölge Kalkınma İdaresi
- Fowler, P.J., 2003. World heritage cultural landscapes. 1992-2002: A review and prospect cultural landscapes: The challenges of conservation. *World Heritage Papers* 7, Published by UNESCO World Heritage Centre Italy, pages 133. Retrieved 10 Feb 2010 from http://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_06_en.pdf
- Garbrecht, G. 1980. The Water Supply System at Tushpa (Urartu). *World Archaeology*, Vol. 11, No. 3, Water Management, pp. 306-312.
- Genç, B. - K. Işık 212 "The Location of urutuşpa and A New Inscribed Column Base Belonging to İspuini, King Urartu. *Aramazd VII*: 1: 72-79. https://www.researchgate.net/publication/316831706_KULTUREL_PEYZAJ_BILESENLERI_ve_TURIZM_ILISKISINDE_GORSEL_PEYZAJ_ANALIZI_NALLIHAN-BEYDILI_KOYU_ORNEGI accessed Oct 03 2018].
- Kayın, E. (2012). Bir "kültürel manzara kültürel peyzaj" ögesi olarak kırsal yerleşimlerin korunmasına yönelik kavramsal ve yasal idaremler. *Mimarlık Dergisi*, 367.
- Konyar, E. - A. Yılmaz - C. Avcı 2018 "Arkeolojik Kazı Raporu", DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Eski Van Şehri Projesi: Tespit ve Araştırma Çalışmaları, Erzurum: 145-209.
- Konyar, E. - B. Genç - C. Avcı - A. Tan, 2017 "The Van Tuşpa Excavations 2015-2016", *Anatolia Antiqua*, 25: 127-142.
- Konyar, E. - B. Genç - C. Avcı - R. G. Akgün - A. Tan 2015, "Van Kalesi/ Tuşpa Horhor Çeşmesi, *Colloquium Anatolicum*, 14: 73-81.
- Konyar, E. 2018, "Eski Van'ın Görsel Hafızası Ve Arkeolojisi", DAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Eski Van Şehri Projesi: Tespit ve Araştırma Çalışmaları, Erzurum: 89-139.
- Koroğlu, K. 2011 "Urartu: Krallık ve Aşiretler / Urartu: The Kingdom and Tribes", Urartu: Doğu'da
- Kuvaççın, R. 2017 "Urartu Mimarisinde Malzeme ve Teknik", Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Protohistoriya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı -Yayınlanmamış- Doktora Tezi, Van.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2016. UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR.163961/van-kalesi-van-2016.html>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018a. Kültür Varlıklar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, "Van Kalesi". <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR.163961/van-kalesi-van-2016.html>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018b. Diyarbakır Kalesi ve Hıvesel Bahçeleri (Diyarbakır). Erişim <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2006. Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Van Kültür ve Turizm Envanteri 1. Cilt.
- Kültürel Peyzaj Bileşenleri ve Turizm İlişkisinde Görsel Peyzaj Analizi: Nallihan -Beydilli Köyü Örneği.
- Librecht, H., 2018. Orjinal fotoğraf
- Orjinal, 2018. PEMAT Van Miras Grubu. Peyzaj Mimarlığı Akademik Toplantısı PEMAT 2018 / 3 - 5 Mayıs 2018, VAN
- Resmî Gazete, 2003. Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun. Resmî Gazete 10.06.2003 Tarihi ile 4881 Sayılı Kanun <http://www.basbakanlik.gov.tr>.
- Sağlamtımur, H. 2017. "Urartu Krallığı'nda Hayvanlılığın Soyo Ekonomik Açısından Önemi", 20: 1-16.
- Tarhan, M. T. 1985. "Van Kalesi'nin ve Eski Van Şehri'nin Tarihi-Millî Park Projesi Üzerinde Ön Çalışmalar (I): Anıt Yapılar", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, 3: 297-355.
- Tarhan, M. T. 2011. "Başkent Tuşpa / The Capital City Tushpa", *Urartu: Doğu'da Değişim/Transformation in the East*, K. Koroğlu, E. Konyar (eds) İstanbul: 287-333.
- Taylor, K., 2009. Cultural Landscapes and Asia: reconciling international and South-east Asian regional values. *Landscape Research* 34 (1): 7-31.
- TDK, 2005. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara, 2243 sayfa.
- Uluçam, A. 2000. Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van, Ankara.
- WHC, 2003. Cultural Landscapes: the Challenges of Conservation. *World Heritage* 2002 Shared Legacy, Common Responsibility Associated Workshops 11-22 November, 2002 Ferrara, Italy, Published in 2003 by UNESCO World Heritage Centre. Retrieved Jan. 27, 2018 from <http://whc.unesco.org/venice2002>
- WHC, 2012. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, World Heritage Centre 7, place de Fontenoy Paris.

BÖLÜM 3

Doğa Koruma ve Rekreasyon: Karasu Deltası

1Prof.Dr. Nilgöl KARADENİZ, 2Prof.Dr. Karsten JØRGENSEN, 3Prof.Dr. Cengiz ACAR, 4Prof.Dr. Osman UZUN, 5Doç.Dr. Barış KARA, 6Dr.Öğr.Üyesi Emel BAYLAN, 7Dr.Öğr.Üyesi Hüccet VURAL, 8Dr.Öğr.Üyesi Meryem Bihter BİNGÜL, 9Dr.Öğr.Üyesi Ataman AYTUĞ ATICI 10Öğr.Gör. Emine KELEŞ 1Arş.Gör. Esra Şenöz ORSAN, 1Kevser Sena CEYLAN

- 1 Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü**
- 2 Norwegian University of Life Sciences**
- 3 Karadeniz Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü**
- 4 Düzce Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü**
- 5 Adnan Menderes Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü**
- 6 Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü**
- 7 Bingöl Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü**
- 8 Iğdır Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü**
- 9 Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi**
- 10 Trakya Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü**

1. GİRİŞ

Sahip olduğu biyolojik çeşitlilik ile Dünya'nın doğal zenginlik müzeleri olarak kabul edilen sulak alanlar; doğal işlevleri ve ekonomik değerleriyle önemli ekosistemlerdir. Sulak alanlar su temini, tuz üretimi, su ürünleri üretimi, tarım, otlatma, sazçılık, turizm ve eğlence gibi doğrudan kullanım değerlerinin yanında; su rejimini düzenleme, kıyı çizgisi stabilizasyonu, fırtına ve sel etkisini azaltma, bulunduğu bölgenin iklim koşullarını düzenleme, küresel boyutta iklim değişikliğinin kontrollü, suyun temizlenmesi, biyolojik üretim gibi dolaylı kullanım değerlerine de sahiptir. Öte yandan sulak alanlar kültürel mirasın parçasıdır. Buldukları pek çok yerde geleneklerin temelini oluşturmaktadır. Ulusal ve yerel ölçekte dinsel, tarihsel ve arkeolojik değerlere de sahiptir (Erdem 2007).

Sulak alanlar, ekosistemlerinin işleyişi hakkındaki yetersiz bilgiler nedeniyle tarih boyunca genellikle atıl alanlar olarak tanımlanmış ve bu nedenle özellikle endüstri devriminin başlaması ile oldukça büyük kayıplara uğramış veya tahrip edilmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde sulak alanlar üzerine başlatılan bilimsel araştırmalar sonucunda, bu alanların aslında çok önemli işlevleri ve yararları olduğu kanıtlanmıştır. Başlangıçta tüm tarafların kabul ettiği net bir sulak alan tanımı olmasa da, bu dönemde sulak alanların korunması önem kazanmaya başlayınca böylesi bir tanıma ihtiyaç duyulmuştur. 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde imzalanan "Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme" bu ihtiyacı karşılamıştır. Sözleşmeye göre sulak alan; gelgitin git evresinde derinliği altı metreyi aşmayan denizel alanları da kapsayacak şekilde, doğal ya da yapay, sürekli ya da mevsimsel, durgun ya da akar, tatlı, acı ya da tuzlu bütün sular ile bataklık, sazlık, ıslak çayır ve turbalıklar olarak tanımlanmıştır (Özen ve Beklioğlu 2007).

Tarihsel süreç incelendiğinde, ilk yerleşimlerin deltalar, taşkın ovalar, göl ve akarsu kıyıları gibi sulak alanlar olarak tanımlanan yerlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Pek çok yerleşim yeri sulak alanların sunduğu kaynak ve hizmetlere doğrudan bağlıdır.

Türkiye'nin Avrupa, Asya ve Afrika kıtaları arasındaki geçiş bölgesi üzerinde olması, üç tarafının farklı ekolojik karakterlerdeki denizlerle çevrili oluşu, yükseklik farkları ve bu özellikleri sonucunda ortaya çıkan iklim çeşitliliği, Türkiye'yi sulak alanlar bakımından bulunduğu coğrafyanın en önemli ülkelerinden biri yapmaktadır. Batı Palearktık Bölge'deki dört kuş göç yolundan ikisinin Anadolu üzerinden geçmesi ülkemizdeki sulak alanların önemini artıran bir başka etken olmaktadır (Özen ve Beklioğlu 2007).

Bu bağlamda Karasu Deltası'nda çalışmalarını yürüten Doğa Koruma ve Rekreasyon çalışma grubu, sulak alanların sunduğu hizmetlerin korunması ve akılcı kullanımı anlayışı ile çalışma adımlarını gerçekleştirmiştir. Çalışma grubunun amacı, Delta'nın karşı karşıya kaldığı baskılara ve tehditlere odaklanarak, doğa koruma ve rekreasyon potansiyellerini incelemek ve alanın

sürdürülebilirliğine yönelik öneriler sunmaktır. Sulak alan yönetim planlaması, peyzaj planlama ve tasarımı çerçevesinde, mevcut kullanım ve yönetim sorunlarının çözümüne ve alanın geleceğine yönelik strateji, planlama ve tasarım önerileri geliştirmeye odaklanılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini Van Gölü kıyısında yer alan Karasu Deltası Sulak Alanı oluşturmaktadır (Şekil 1). Van ili Tuşba ilçesinin kuzeydoğusunda yer alan Karasu Deltası, Van Gölü'nün doğusunda konumlanmış olup Bitlis ve Van yerleşim birimlerine sırası ile 188 km ve 20 km uzaklıktadır. Karasu Deltası uluslararası öneme sahip bir sulak alan statüsündedir. Delta, deniz seviyesinden 1649 m yükseklikte yer almaktadır ve 4.4 km² genişliğindedir. Doğu Anadolu karasal iklim tipinin hâkim olduğu Karasu Deltası Sulak Alanı yakın çevresinde gözlenen uzun yıllar yıllık toplam yağış miktarı 465.0 mm/yıl ve uzun yıllar ortalama sıcaklık değeri ise 8.5 °C'dir (Anonim 2018c).

Karasu Deltası, Van Gölü'nü besleyen önemli akarsulardan biri olan Karasu Çayı'nın Van Gölü'ne dökülmeden önce oluşturduğu geniş bir alanda yer alan, taşınım ve çökeltme sonucu oluşmuş bataklık, sazlık bir alandır. Karasu Çayı, Özalp ilçesinin kuzeyinde, İran sınırında 2850 m yükseltide, Pirreşit Dağı (3200 m) ve Ahta Dağı'nın (2810 m) kaynak sularının birleşmesiyle oluşmaktadır. Erçek Gölü'nün yakınından geçerek Van Gölü'ne ulaşmaktadır. 130 km uzunluğa sahip akarsuyun debisi 2,745 m³/sn'dir (Anonim 2018d). İlkbaharda Karasu Çayı'nın su miktarının artmasıyla, sazlık alan genişlemekte ve canlılar için olumlu koşullar sağlamaktadır.

Şekil 1. Çalışma alanı (HGK, 1986)

Karasu Çayı'nın Van Gölü ile birleştiği nokta dikkate alınarak oluşturulan yüzeysel drenaj alanı 1766.0 km² olarak hesaplanmıştır. Karasu Deltası Sulak Alanı'nı besleyen Karasu Çayı'nın yüzeysel drenaj alanı 1766.0 km² olup en düşük, en yüksek ve ortalama debi değeri ise sırası ile 1.847 m³/s, 11.260 m³/s ve 4.882 m³/s olarak hesaplanmıştır. Van Gölü çevresinde yer alan Göl Gözlem İstasyonları'nda (GGİ) gözlenen aylık ortalama göl su seviye verilerinin değerlendirilmesi sonucunda, Van Gölü'nde 1944-2010 yılları arasında kalan 67 yıllık sürede yıllık ortalama en düşük ve en yüksek su seviyesi 1646.97 m ile 1650.26 m arasında değişmektedir. Uzun yıllar ortalama su seviyesi 1648.33 m olarak hesaplanmıştır (Anonim 2018a).

Karasu Deltası; sazlık, bataklık, akarsu boyu kumluk alan ile tatlı ve acı karakterdeki su varlığının birlikte bulunduğu, Van Gölü Havzası'ndaki önemli habitatlardan biridir. Gerek Karasu Çayı'nın yatağında, gerekse Van Gölü kıyısında, geniş alanlarda sazlık, bataklık ve kumul alanlar bulunmaktadır. Alandaki yoğun sazlıklar özellikle kuşlar ve sürüngenler için önemli yaşam alanlarıdır. Van Gölü'nde yaşayan ve endemik bir tür olan inci kefali balığı (*Alburnus tarichi*) belirli dönemlerde üremek için Delta'ya göç etmektedir (Anonim 2018a). Karasu Çayı'nda inci kefali, siraz balığı, çöpcü balığı ve aşılana aynalı sazan yaşamaktadır. Karasu Çayı'nın Göl'e döküldüğü noktada yer alan Çitören Sazlığı ise bitki örtüsünün en yoğun olduğu alandır (Elp vd. 2006).

Faunadaki endemik tür sayısı dikkat çekmektedir. Özellikle balıklarda bu sayı oldukça fazladır. Delta'da tespit edilen 5 balık türünden 3'ü endemiktir; 1 tür tehlike altında (EN), 1 tür kritik (CR), 1 tür tehlide açık (NT), 1 tür hassas (VU) kategorisinde yer almaktadır. Tespit edilen 5 sürüngen türünden 1'i endemik ve tehlike altında kategorisinde (EN), 1'i de hassas (VU) kategorisinde yer almaktadır. Alanda 3 amfibi ve 6 memeli türü belirlenmiştir. Bu türlerden 1'i tehlide açık (NT) kategorisindedir. Alanda 133 kuş türü belirlenmiştir; bunlardan 3'ü tehlike altında (EN), 1'i tehlide açık (NT) kategorisinde yer almaktadır (Anonim 2018a). Deltanın etrafındaki tarım arazilerinde çok sayıda tarla kuşu (*Alauda arvensis*) kuluçkaya yatmaktadır. Ancak bu alanlar kum ocaklarının tehdidi altındadır (Aşur 2017).

Deltada aşırı otlatma, drenaj, kontrolsüz saz kesimi, erozyon ve avcılık önemli sorunlar olarak görülmektedir (Aşur 2017). Bunun yanında yaz aylarında tarım ve sulama amacıyla dereden su çekilmesi sonucunda Delta'daki su miktarı azalmakta ancak sulak alan tamamen kurumamaktadır (Anonim 2018c).

Doğa Koruma ve Rekreasyon grubu çalışmada literatür taraması, ilgi grupları ile görüşme ve arazi gözlemine dayalı bir yöntem izlemiştir. Grup çalışmasının başlangıcında çalıştay düzenleme komitesi tarafından çalışma alanına ilişkin bilgi, harita ve planlar sağlanmıştır. Çalışma alanı özelliklerinin anlaşılması ve sorunların tespiti için tüm alanı değerlendirebilecek şekilde 03.05.2018 günü kapsamlı bir arazi gezisi yapılmıştır. Arazi gezisi güzergâhi

Şekil 2'de verilmiştir. Bu gezide Karasu Deltası'nı besleyen ana kaynak Karasu Çayı boyunca önce kuzeye daha sonra doğuya doğru hareket edilmiş, belirli alanlarda durularak alanı tanımlayan fotoğraflar çekilmiş, alanın günlük durumuyla ilgili farklı uzmanlardan bilgi alınmıştır. Alana ait fotoğraflar Şekil 3 ve Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 2. Arazi gezisi güzergâhı

Şekil 3. Çimen Mevkii'nden Karasu Deltası'nın görünümü

Şekil 4. Çimen Mevkii'nden Karasu Deltası'nın görünümü

Arazi gezisinden sonra, Çalışma Grubu üyeleri, çalışma alanına ait olumlu ve olumsuz yönleri tartışmak ve öncelikli konuları belirlemek üzere iki alt gruba ayrılmıştır. Her bir alt grup hem üst ölçekte (havza ölçeği) hem de alt ölçekte (Karasu Deltası) olumlu ve olumsuz yönleri listelemiştir. Alt gruplar sunum yaparak diğer üyeleri bilgilendirmiştir. Tespit edilen öncelikli konulara bağlı olarak tüm grup birlikte doğa koruma ve rekreasyonel kullanımlar açısından Karasu Deltası örneğinde neler yapılması gerektiğine yönelik öneriler geliştirmiştir.

3. BULGULAR

Üst ölçekte (havza ölçeği) ve alt ölçekte (Karasu Deltası) görülen olumlu yönler aşağıda yer almaktadır;

- Endemik bir tür olan inci kefalı (*Alburnus tarichi*) varlığının alan için önemli bir değer olması,
- Karasu Nehri ve Van Gölü sularının pH değerlerinin farklılık göstermesi sebebiyle Karasu Deltası'nın inci kefalı için özellikle göç dönemlerinde bekleme, dinlenme, adapte olma alanı olarak önem taşıması,
- Bozulmamış doğal yapı (morfoloji),
- İnsan baskısının az olması ile alan çevresinde yoğun yerleşim ve sanayi alanlarının bulunmaması ve dolayısı ile alanı etkileyen yoğun bir kirliliğin olmaması,
- Alanın ulaşılabilir ama gürültü kaynaklarından uzak olması,
- Alanın görsel kalitesinin yüksek olması,

- Odun dışı orman ürünlerinin varlığı (mantar),
- Yerel yönetim ve bakanlık arasındaki ilişkinin sıcak olması,
- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi ve resmi kurumlar arasındaki iş birliğine sıcak bakılması,
- Kamu-üniversite iş birliğinin sağlanması.

Üst ölçekte (havza ölçeği) tespit edilen olumsuz yönler aşağıda yer almaktadır;

- İlgili yönetmelikte havza ölçeğinde (üst ölçek) bir çalışmanın yapılmasının gerekli olduğuna dair bir maddenin olmaması;

Bu durumun, Karasu Deltası'nı tehdit eden çalışmaların kontrol edilememesine sebep olduğu ortaya konmuştur. Buna bağlı olarak, Karasu Nehri boyunca yasadışı işleyen 16 adet kum ocağının varlığından söz edilmiştir.

- Van Gölü çevresindeki sulak alanların bütüncül değerlendirilmemesi; "Bütüncül havza yönetimi" ile çözülecek bir sorun olarak düşünülmüştür.

• Karasu Nehri'nin Van Gölü'ne döküldüğü yerde hayvansal kirliliğin olması. Değerlerin ölçülmesi sonucunda Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği'ne göre 4. sınıf bir kirlenme olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Bu kirliliğe sebep olan yayılcı kirleticilerin (tarım alanlarından kaynaklanan kirleticiler, hayvansal atıklar gibi) yanında, noktasal kirliliğin de (kanalizasyon, çimento fabrikalarından kaynaklanan kirlilik gibi) olduğu yapılan arazi gezisinde gözlemlenmiştir.

- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) 'nün dere ıslah projelerinin ekolojik olmaması (Şekil 5);

Özellikle endemik bir tür olan ve bölge için değer taşıyan inci kefalinin (*Alburnus tarichi*) yumurtlama döneminde yumurtalarının tutunacağı su içi ve kenarı doğal yapının DSİ'nin yapısal çözümleri ile ortadan kaldırıldığı düşünülmüştür. Böylelikle mevcut ekolojik yapıdan uzak dere ıslah projelerinin uygulandığı sonucuna varılmıştır.

- Karasu Çayı üzerinde, sulama amaçlı inşa edilen Sarımehmet Barajı'nda suyun tutulmasının su rejimine ve doğal dengeye olumsuz etkilerinin olması.

Şekil 5. Karasu Çayı üzerinde Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) 'nün yaptığı dere islah çalışması

Alt ölçekte (Karasu Deltası) görülen olumsuz yönler aşağıda yer almaktadır;

- Özellikle kurutma kanalları sebebiyle suların çekilmesi sonucunda sulak alanın kaybedilmesi ve bununla birlikte meydana gelen sulak alan ve jetasyonundaki olası kayıplar (Alanda sadece *Trifolium sp.* görülmektedir),
- Köylülerin alana ilişkin taleplerinin ve isteklerinin zaman içinde değişiklik göstermesi,
- Arazi kullanım tipleri (koruma, tarım, rekreasyon gibi) arasındaki ilişkiler.

Elde edilen tüm bilgilere göre Doğa Koruma ve Rekreasyon çalışma grubunun alana ait önerileri aşağıdaki gibidir;

- Hazırlanacak yönetim planında alanın Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi kapsamında bütünlük havza yönetimi çalışmaları içinde değerlendirilmesi,
- Sulak alan ekosistemine uygun fonksiyonların yüklenmesi,
- Ekolojik süreçleri gözetken, ekosistemi tanıtmaya ve bilinçlendirmeye yönelik, farkındalık yaratan, alana aşırı yük getirmeyecek, yani taşıma kapasitesinin dikkate alan, tasarımların (kuş gözlemi, doğa eğitimi, doğa okulları gibi) uygulanması.

5/10/15 yıl için önerilen yönetim stratejileri aşağıdaki gibidir;

- Kırsal kalkınma için ekoturizm potansiyelinin geliştirilmesine yönelik araştırmalar ile yörenin tanınırlığının artırılması, böylelikle yöre halkının farkındalığının artırılarak alanın korunmasının kolaylaştırılması,

- Doğa eğitim parklarının tasarlanması,
- Akarsu havzası ile birlikte sulak alan yapısının da dikkate alınması,
- 183 kuş türü gözlemlenen Van Gölü havzasının önemli bir parçası olan Karasu Deltası'nın koruma statüsünün güçlendirilmesi,
 - Doğal su rejimine dönüş için gerekli peyzaj onarım çalışmalarının yapılması,
 - İnci kefalinin (*Alburnus tarichi*) doğal yaşam döngüsüne uygun su kullanım/yönetim politikalarının geliştirilmesi.

Kaynaklar:

Atik, M., 2018. Orjinal fotoğraf.

Anonim 2018a. <http://bolge14.ormansu.gov.tr/14Bolge/AnaSayfa.aspx?sflang=tr>. Erişim Tarihi: 14.11.2018

Anonim 2018c. <http://bolge14.ormansu.gov.tr/14bolge/SulakAlanlar/KARASU> Erişim Tarihi: 28.11.2018.

Anonim 2018d. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Karasu_%C3%87ay%C4%B1_\(Van\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Karasu_%C3%87ay%C4%B1_(Van)) Erişim Tarihi: 28.11.2018.

Anonim 2018b. <https://www.ramsar.org/>. Erişim Tarihi: 14.11.2018.

Aşur, F. 2017. Van Kenti Yakın Çevresi Kıyı Alanı Örneğinde Sulak Alanlar ve Görsel Peyzaj Kalite Değerlendirmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi* 4(4): 506–515.

HGK, 1986. Harita Genel Komutanlığı Van Bölgesi Topografik Haritaları.

Elp, M., Şen, F. ve Çetinkaya, O. 2006. Van Gölü Havzası Su Kaynaklarında Yaşayan Batık Popülasyonlarının Karşılaştığı Problemler ve Çözüm Yolları.

E.Ü. Su Ürünleri Dergisi, Cilt./Volume 23, Ek./Suppl. (1/3): 407-412.

Erdem, O. 2007. Sulakalanlar Neden Önemlidir?. Sulakalan Yönetim Planlaması Rehberi, Türkiye'deki Sulakalan Yönetim Planlamacıları için Kaynak

Materyal Oluşturulması Projesi, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Kuş Araştırmaları Derneği, Ankara.

Özen, A. ve Beklioğlu, M. 2007. Sulakalanlarla İlgili Temel Bilgiler. Sulakalan Yönetim Planlaması Rehberi, Türkiye'deki Sulakalan Yönetim

Planlamacıları için Kaynak Materyal Oluşturulması Projesi, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Kuş Araştırmaları Derneği, Ankara.

BÖLÜM 4

Van Kenti Mevcut Durumuna Yönelik Eleştiriler ve Çözüm Önerileri

1 Prof. Dr. M. Halim PERÇİN, 2 Prof. Dr. Erhan Vecdi KÜÇÜKERBAŞ, 2 Prof. Dr. M. Bülent ÖZKAN, 1 Prof. Dr. Oğuz YILMAZ, 3 Prof. Dr. Şevket ALP, 4 Doç. Dr. SEVGİ GÖRMÜŞ CENGİZ, 5 Doç. Dr. Mustafa ARTAR, 6 Doç. Dr. Meltem Erdem KAYA, 7 Dr.Öğr.Üyesi Rukiye Duygu ÇAY, 8 Dr.Öğr.Üyesi Ömer ATABEYOĞLU, 4 Dr. Oğuz ATEŞ, 9 Dr. Başak ÖZER, 4 Arş.Gör. Serhat CENGİZ, 3 Mustafa CEM ÇANKAYA, 10 İsmail AYDIN

**1 Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
2 Ege Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
3 Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
4 İnönü Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
5 Bartın Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
6 İstanbul Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
7 Trakya Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
8 Ordu Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
9 Çankırı Karatekin Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
10 Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Van**

1. GİRİŞ

Kentler, doğal coğrafyadan farklı olarak insanın başat olduğu yapay, bir başka deyişle kültürel peyzajlardır. İlk kentlerden günümüze kadar kent ve kent üzerine düşünen araştırmacılar hep aynı soru üzerinde odaklanmaktadır. Kentin ne olduğu ve ne olacağı sorusudur. Bu soruya verilen ilk cevaplar dikkatlice ele alındığında bu cevapların, hep kentin bir yanını dışarıda bıraktığıdır. Kent nedir diye sordüğümüzde belli belirsiz bir cevap bulabiliriz ama bu cevabı ek sorularla sınırladığımızda yaşanan eksiklik duygusu başka bir araştırmacıya yeni bir araştırmacının ve yeni bir tanımlamanın kapısını açarlar. Bir anlamda sokratik bir sorgulama olan, kentin ne olduğuna dair düşünme ve bulunan cevabı sorgulama, araştırmacıları sonunda genellikle kent hakkında bilinenlerin, bilinmeyenlerden az olduğu noktasında uzlaştırmaktadır. Bu açıdan bir çok kişi kentin halen çözülmesi ve tanımlanması gereken sosyal bir fenomen olduğu fikrine sahiptir.

Mekânsal planlama ve tasarım alanında çalışan uzmanlar, sosyal bilim geleneğinden gelen araştırmacıları ve bu konulara meraklı olan diğer kişiler, konu kent olunca temkinli bir adım atma konusunda hem fikirdir. Çünkü, kent denilen fenomen gizemlidir, şaşırtıcıdır, yaratıcıdır, büyüleyicidir hem şefkat dolu hem de acımasızdır. Çünkü kentler bir anlamda canlıdır. Bir noktada sabit olarak kalmak yerine, hep bir arayış içinde hareket halindedir. Eğer bir noktada sabit kalma şansızlığını yaşarlarsa, arkeologların inceleme nesnesi haline gelmek zorunda kalırlar. Kentler birbiriyle uyuşması ilk bakışta zor görünen parçaları bir bütün içinde eritir ve bir bütün oluştururlar. Bu bütün; algıdaki gestalt gibi, birçok organizma ve materyalin birleşiminden oluşan ve parçalarının toplamından daha büyük ve farklıdır. Kendisiyle karşılaşılacak her parça, kent hakkında yeni bir gizemin çözülmesinde yardımcı olmaktadır ancak bütün hakkındaki gizem baki kalmaktadır. Bunun yanında bu aynı zamanda şaşırtıcıdır. Çünkü kent denilen bütünün bu gizem çözmede yardımcı olan parçayı, bünyesinde dönüştürmesi ve uyumlu bir bileşen haline getirmesi, insanın tıpkı bir mucizeye şahit oluyormuş gibi büyülenmesine neden olur. Ama yine de en temel sorunun cevabı yine yanıtız kalmaktadır, kent nedir sorusu.

Childe'nin (1954) kentleşme ile ilgili olarak üzerinde durduğu temel etmen; eleştirel bakışın paralelinde, emeğin uzmanlaşması, toplumsal görevlerin ve iş paylaşımının artmasıdır. Bu toplumsal profesyonelleşme, bireylerin birbirlerine olan karşılıklı bağımlılığının artmasına paralel olarak, sosyal yaşama dair farklı işlevlerin ayrışmasıyla gelişen bir dizi olay, kentleşmenin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Childe'nin yaklaşımı, göçebe halde yaşayan avcı toplayıcı toplumlardan tarımsal devrimin gerçekleşmesiyle ve artı değer kavramının ortaya çıkmasıyla modern kentsel ekonomilere geçiş üzerine kuruludur. Ancak bu yaklaşıma yönelik farklı araştırmacıların itirazları da literatürde yer almaktadır. Bu yaklaşımlar, Kentleşmenin ve kentleşmeye bağlı olarak sosyal yaşamdaki değişimlere paralel, ekonomide yaşanan de-

ğişimlerin tetiklediği evrimci geçiş yaklaşımının aksine güçlü hükümdarların ve onların ticari başarılarının ürünü olduğunu savunmaktadırlar. Bu bir anlamda eleştirel yaklaşımla yorumlayıcı yaklaşım arasındaki temel ayrımın bir sonucu olarak da okunabilir.

Van kentinin MÖ. 855 yıllarına yakın bir tarihte göl ile ilişkili stratejik bir konumda seçilerek kurulduğu tahmin edilmektedir (Anonim 2017). Kent tarih boyunca önemli uygarlıkların kesişme noktası olmuş ve bir çok dönemde askeri ve stratejik önemi nedeniyle bölgenin merkezi yerleşimlerinden biri olmuştur. Van; kendine özgü fiziksel, kültürel ve sosyo-ekonomik nedenlere dayalı tarihten gelen bir kentleşme seyrini takip ederek bugüne gelmiş ender antik kentlerden biridir. Bu nedenle bulunduğu bölgede doğal ve tarihi kimliği ile belirgin bir farklılık gösteren bir kenttir.

2. VAN KENT COĞRAFYASI

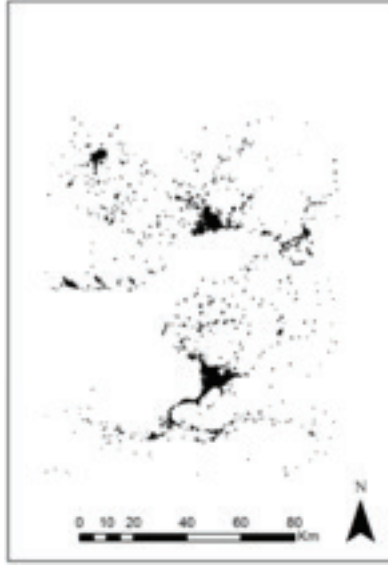
Tarihi MÖ 2000 yılına kadar uzanan Van kenti; yaklaşık olarak 140 km² genişliğindeki ovanın en önemli noktalarından birine kurulmuştur. Kentin bulunduğu ovanın ortalama yüksekliği 1700 m civarındadır.. Kentin doğusunda Erek dağı 3204 m. Yüksekliği ile kentin en yüksek noktasını oluşturmaktadır. Dağ, sanki dik bir duvar gibi kenti sınırlamaktadır. . Kentin kuzeyinde ise yine 1700 metreden belirgin şekilde yüksek Şahbağı (1968 m), kentin kuzey-doğusunda 2407 m. yükseliğinde bulunan Musakent tepesi (2407 m), Toprakkale Tepesi ve Van Kalesi gibi kentin içinde rahatlıkla seçilebilen yükseltiler kentin jeomorfolojisini oluşturmaktadır (Anonim2018).

Kentin kurulduğu Van Ovası, doğudan batıya, Van Gölü'ne doğru hafif eğimlidir. Bu eğim dolayısıyla tarihi kerhizlerin toprak altı su kanalları yapımı mümkün olmuştur. Yer altı suları kerhizlere kanalize olarak meyle uygun olarak göle doğru akar. Daha sonra Van şehri içinde yüzeye çıkarlar. Kerhizler sayesinde bölgede tarihin ilk dönemlerinden beri sulu tarıma dayalı tarımsal üretim yapılmaktadır.

Kenti kat eden önemli akarsu yoktur. Başlıca su akıntıları; Turna Gölü (Keşiş Gölü) Barajı'nın sularını boşaltan Değirmendere'dir. Değirmendere, kuzey-doğudan şehre girer ve şehrin kuzey kenarını izleyerek İskele Mahallesi'nden Van Gölü'ne katılır. Şehir içindeki yatağı, Akköprü çayını alır. Diğer akarsu, Dani (Gölardı) Göleti'nden çıkıp kuzeyindeki Erek dağı ve güneydeki dağlarından yan kolları olarak güneydoğudan şehre giren deredir. Bu dere-lerin, geçtiği yakın çevresinde tarıma dayalı, kenti besleyen köyler bulunur.

Van il sınırları içerisinde kent alanları Van ili ve çevresi ile Erciş Bölgesi'nde yoğunlaşır. Van ilinin kuzey, güney ve doğu yönlerinde gelişimi mevcuttur (Şekil 1).

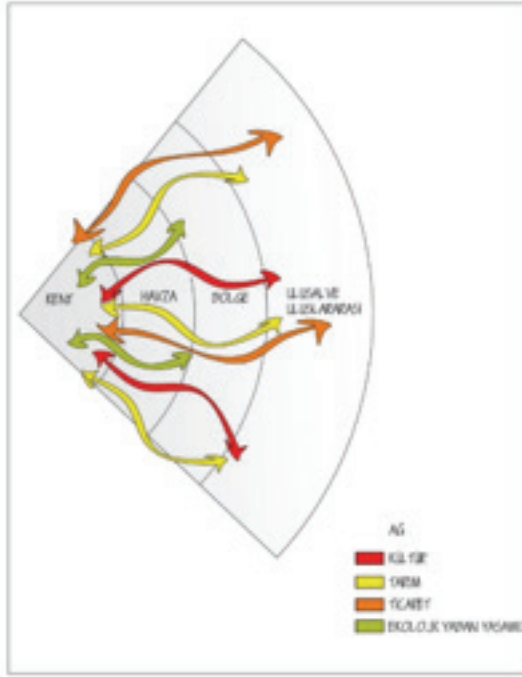
Van şehri ve civarı karasal iklim bölgesinde olmasına rağmen, arazisinin

Şekil 1. Van İli Kentsel Alanları

morfolojisi ve Van Gölü'nün okyanus etkisi nedeniyle iklim değişimi göstermekte, bu da bölgenin diğer illerine göre farklı bir ekolojik sistemin ve bitki örtüsünün oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Van Gölü'nün okyanus etkisi nedeniyle bitkisel üretim açısından avantajlı ile sulu tarıma dayalı verim artışı, Urartular gibi güçlü hükümdarların hüküm sürdüğü bir devlete başkentlik yapmasına olanak vermiştir. Bu bakımdan Van kentinin kentleşmesinin başlangıcı her iki sosyolojik kentleşme yaklaşımını da destekler niteliktedir.

Van kentinde daha önce ağırlıklı yaşam biçimi tarıma dayandığı için kent nüfusunun tarım alanlarına yakın belirli bir yerde toplanmasını yoğunluk kazanmasını sağlayabilmiştir. Tarım verimsiz araziler ise gölün varlığından kaynaklanan ve toprağın alt katmanlarında bulunan yer altı sularından gelen taban suları nedeniyle hiçbir şekilde kullanılmayan araziler olmuştur. Göl bazen alçaldığında bu durum değişebilmektedir. Bu alanlarda hiçbir şey üretilemez halde olduğundan kimse orayı yerleşim için tercih etmemektedir. Göl kıyısına inilmemesinin en büyük nedenlerinden biri bu olarak görülmektedir. Ancak bu daha yeşil ve sağlıklı bir kentin oluşturulması için avantaj olarak kullanılabilir. Günümüz kentlerinin ilk şekillenmesinde etkili olan tarımsal üretim deseninden farklı, daha çok ilişki ile şekillenen karmaşık üretim biçimleri kentlerin karakterini belirlemekte ve bu kentlerde yaşayanların birbirleri arasındaki insan ilişkileri bu karmaşık ve anlaşılması zor ilişkiler bağlamında şekillenmektedir. Bu da insanların kente ve kendilerine yabancılaşmalarına neden olmaktadır. Bu yabancılaşmanın ortadan kaldırılması ve kentli insanın zihinsel onarımının sağlanması için yeşil alanlar kritik öneme sahiptir. Ancak ne yazık ki Van kentinin genel görünümü di-

Şekil 3. Van kenti potansiyel koridorları

bağlamda nasıl ilişkiler kurulabildiği görülmektedir. Bu ilişkiler; kültür ilişkisi, ekoloji ilişkisi, tarım ilişkisi ve ticaret ilişkisi şeklinde tanımlanabilir (Şekil 3).

XIX. yüzyılın sonlarında Van, Urartular döneminden kalan Kerhizlerle getirilen sularla bağlar ve bahçeler arasında seyrek dokulu bir yerleşim birimi özelliğine sahipti. Şehir, Aşağı Şehir olarak nitelendirilen surlu kesim Van'ın iş ve ticaret merkezini oluşturuyordu. Burada ticarethaneler, resmi daireler, camiler yer alırdı. Şehrin ikinci kısmını oluşturan ve surlu kesimin üstünde yer alan Yukarı Şehir, bahçeleri bol, güzel meyveleri ve zengin şarap üretimleri ile ünlüydü. Bu kesim daha çok ikametgâhlara ayrılmıştır. Evliya Çelebi, her bağ ve bahçede birer pınar, havuz, küçük bir köşk ve şadırvan bulunduğunu ve bu bağ ve bahçe sahiplerinin, su teminine harcadıkları su için vergi verdiklerini ifade etmektedir. Bahçeler arasından girilip ana caddeye ulaşıncaya yerleşme grupları seçilirdi (Günel, 1993).

Özellikle 1895-1917 yılları arasındaki Ermeni ayaklanmaları, 1917'deki Rus işgali nedeniyle şehir canlılığını ve kültürünü elinde bulunduran kesimin önemli bir kısmı ya göç etti ya da savaşlarda kaybetti. Bu durum şehir kültürü birikimi ve yaşam tarzı açısından oldukça vahim sonuçlar ortaya çıkardı. Kent; gelişmesi için gerekli kültür birikimini kaybetmesi, coğrafi zorluklar,

yeni çizilen siyasi sınırların ticaret hayatına getirdiği yasaklar ve göçler şehir halkının tarım ve el sanatlarına dayalı olan zayıf ekonomisi ile uzun süre kendi içine kapalı kalmasına, zayıflamasına ve büyük şehirlere göç vermesine sebep oldu.

Son yıllarda kent, bu ağ yapılarını dikkate almadan coğrafi açıdan kentin batı yönünde büyüdüğü ve kentin büyümesini sınırlandıran en büyük coğrafi etmenin ise Van Gölü olduğunu saptanmıştır. Bu noktadan hareketle 2017 ile birlikte Kent aslında kuzey batı yönünde ve güney batı aksında yönlerinde gölü takip ederek büyüdüğü savunulabilir. Bugünkü durum koşulların gerektirdiği bir sonuç olarak okunabilir. Çünkü kent tarihin farklı aşamalarında yaşadıkları değişimlerle günümüzdeki durumlarına gelmiş ve halen daha dönüşümlerine ve oluşumlarına devam etmektedir. Bu noktada Van kentinin gelişimi ve biçimlenmesinde ana belirleyici ulaşım ve yaşanan son deprem felaketi olmuştur.

Kentlerin yerleşim dokusu ve bu doku bağlamında şekillenen genel formları tarihin farklı aşamalarında insanların önem verdikleri unsurlar bağlamında oluşmaktadır. Bu kent formları yaşanmışlıkların ve iklimin verdiği şekille kent karakterinin oluşmasını sağlamakta ve tarihsel kentlerin yeni yerleşimlere göre farkları ve avantajları bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Kentlerin mevcut durumu dikkatle incelendiğinde geçmişte yaşanmışlıkların verdikleri şekiller günümüzde de rahatlıkla görülebilmektedir. Van kenti de tarih boyunca hinterlandının verimliliğini kullanmış ve 1. Dünya Savaşına kadar hep bölgenin önemli kentlerinden biri olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri bölgenin iklim koşulları ve tarımsal üretimdir.

Van'da, üretim ve tüketim ilişkileri son yıllara kadar geleneksel yapısını koruduğu ve gelişmediği için, belli bir iş bölümü gelişmemiştir. Üretimde etkili olan faktörler sınırlı olmuş, bu yüzden üretimde verim düşük kalmış ve kent ekonomisinde genelde hayvancılık hakim olmuştur. Pazar ekonomisi için üretim yapılmadığından, toplum daha ziyade kendi kendine yetebilecek seviyede üretimde kalmıştır. Sanayi ile uğraşan küçük bir zanaatkar grubu dışında sanayi zayıf kalmıştır. Toplumun ekonomik gücü; hayvansal üretim ve az da olsa bitkisel üretim ile küçük sanayiye dayanmaktadır. Van toplumu önemli bir kısmının ekonomisi tarıma dayalı ve nüfusun çoğunluğunun tarım sektöründe çalışıyor olması tarımsal ürünlerin satıldığı, peynirciler çarşısı, hayvan pazarı, sakatatlar çarşısı, buğday pazarı gibi kente kimliğini veren pazar alanları oluşmuştur.

I. Dünya Savaşı sonrasında girdiği bir nevi kimlik bunalımından ancak son yıllarda, hinterlandının etkisi ile çevresindeki kentlere göre sanayi ve turizm açısından farklılaşarak bölgenin önemli kentlerinden biri haline dönüşmektedir.

Zamanın teknolojisi, hakim üretim biçimi ve ekonomik altyapı tıpkı sosyal ve kültürel üst yapıyı etkilediği gibi mekânsal etkileşimleri ve mekânsal kullanımları da tanımlar hale gelmiştir. (Güçlü 2002). Van kenti de tarihin

farklı aşamalarında farklı etkilerle büyüme ve küçülmeler yaşamıştır. Kentin kapladığı alan 2017'ye gelindiğinde 62 km² ye çıkmış ve öncesinde tarım yapılan verimli araziler, öncelikle değişime uğrayan ve dönüşen araziler olmuştur. Bugün, tarım alanı olan birçok alan konut kullanımının gözlendiği alanlara dönüşmüştür. Bir bakıma kentin daha çok tarım alanları ve yeşil alanları üzerinde büyüdüğünü gözlemlenmiştir.

3. VAN KENTİ GELİŞİMİ

Barınma olgusu insanlık için önem arz eden ve tarih boyunca hep öncelik verilen bir olgudur. Bu, insanın en temel ihtiyaçlarından biri olan ve Maslow'a göre ihtiyaç piramidinin en altında yer alan korunma ve barınma ihtiyacını karşılamaktadır. Tarihin ilk başlarında ağaç kavuğu ve mağaralarda gerçekleştirilen barınma, zamanın üretim şekillerinin ve teknolojinin gelişimi ile zaman içinde farklılaşmış ve günümüzdeki en son şeklini almıştır (Kapancı 2008). Son dönemlerde kentte konut üretimi plansız ve çarpık bir şekilde geliştiğinden kentin rekreasyon ve kendini yenileme ihtiyacı bu kentsel mekanlar yeterince sağlanamamaktadır.

Kent ve açık alan ilişkisini, su kıyası kullanımlarını, akarsu koridorlarının kent için, işlev değişimleri tespit etmek, kentlerde yaşanan değişimleri anlamak açısından önemlidir. Örneğin yeşil kuşaklar kentler için önemli bir kullanımdır. ve yeşil kuşakların ilişkide olduğu en önemli doğal yapı akarsulardır. Yeşil kuşak ve yeşil alanların kentlerdeki belli alanların yapılaşma engelleyebileceği öngörülebilir bir olgudur.

Van kenti göz önüne alındığında yeşil kuşak ve yeşil alanların eksikliği göze çarpmaktadır. Özellikle günümüzde Van kentinde, Erek Dağı'na doğru gelişen ve artan bir yapılaşma göze çarpmaktadır (Şekil 4).

Eğer bu yapılaşma bu şekilde devam ederse kentin karakterinin daha çok

lu zemin de mekanın tanımlanmasında kullanılabilir. Bu bakımdan zemin döşemesi ve döşemede kullanılan malzemeler önem arz etmektedir. Kentsel mekanda tanımlı ve karakterli alanların yaratılması, incelikli düşünülmüş bir zemin döşemesi tasarımıyla sağlanabilir. Van kentindeki birçok özel alan ise (Şemsiye caddesi vb.) bu döşeme tasarımında yapılan hatalar (Kaplama malzemesinin stabil olmaması, döşemede malzemesinde oluşan bozulmalar vb.) nedeniyle gerçek potansiyelini ortaya koyamamasına neden olmaktadır. Bu gibi özel mekanlarda özel bir döşeme tasarımı şarttır. Hatta bu mekandaki döşeme, caddeye kadar uzanmalı ve mekanın ipuçlarını mekanın yakınından geçen kullanıcılara hissettirmelidir. Bu döşeme yaya kaldırımını da kesebilirler. Bu şekilde kullanıcının mekana olan ilgisi artar ve kullanıcılar bu gibi farklılıklarda ise bu mekanda ne olduğunu merak edebilirler, bilindiği gibi gizemlilik bilgi işleme teorisinde bir mekanın tercih edilmesini artıran bir unsur olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan kullanıcı şaşırtacak ve meraka sevk edecek döşemelerin kullanımı bu mekanların gerçek potansiyelinin çıkmasına yardımcı olabilir.

Bir diğer konu ise kaldırım yükseklikleridir. Kaldırımı fiziksel olarak ayırmak, onu araç yolunun kotunun üzerinde tutmak modası geçmiş bir yaklaşımdır. Bir bakıma kaldırım yüksekliğinin medeniyeti ölçtüğü savunulabilir. Bir çok Avrupa ülkesinde kaldırım ile araç yolu arasında kot bağlamında bir farklılık olmadığı, sadece malzeme veya doku farklarıyla bu iki mekanın bir birinden farklılaştığı ve iki alanın kullanıcılarının bu farklılaşmaya uyarak, bir birlerinin mekanlarına geçemedikleri gözlenmektedir. Ancak kentimizde kaldırım yüksekliği caydırıcı bir unsur olarak kullanılmaktadır. Bu durum kentin erişilebilirliğini de olumsuz etkilemektedir. Daha erişebilir ve modern bir kentin tasarlanmasında dikkate alınması gereken unsurlardan biri de kaldırım yüksekliğidir. Bunu tasarlariken tabii ki kullanıcının bu kurallara harfiyen uyması sağlanarak daha erişilebilir ve konforlu bir kent oluşturulabilir.

Kentin işlevselliği bir çok insana cazip gelmesine ve kırsal alanlardan daha çok kentlerde yaşamasına neden olmuştur. Ancak işlevselliğe ek olarak kentlerin anlamsal bir bağlamının olduğunu göz önünde bulundurmamak kenti daha iyi anlayıp analiz etmek için önem arz etmektedir. Kentli olmak bu anlamsal bağlamı anlamaktan geçmektedir. Çünkü mekânlar yalnızca görsel olarak veya sundukları işlevler bakımından mekan niteliği kazanmaktadır. Mekanların herhangi bir arazi parçasından farkının bir boyutunu mekanların taşıdıkları "anlam" bileşeni oluşturmaktadır. Bu sayede herhangi bir arazi parçası değil de anlam taşıyan mekanlar bir çok farklı kullanıcıyı kendine çekmektedir. Ve kentli bu anlamları okuyabildiği ölçüde kendini kentin bir parçası hissetmektedir.

Bunun yanında Van kentindeki özel kullanıma ya da özel tasarıma sahip alanların ana caddelerle ilişkisi önem arz etmektedir. Bu mekanların ana caddeyle olan bağlantının vurgusu, insanların imgesel olarak kafalarında kalması gerekmektedir. Buranın yaşadığı bir mekan olduğu, ana caddeden

geçerken buranın ara geçiş mekan olduğu ve o mekandan ana caddeye buranın bir çıkış olduğunun farkına varması o mekanın kentsel tasarım bağlamında zenginleşmesini sağlarken, kullanıcının yaşayarak öğrenmesini sağlar. Ancak bunlar sağlanırken içeriden müdahale edilmemesi önem arz etmektedir. Kullanıcı bu mekanı deneyimlemeli, bu mekanı yaşamalıdır. Kullanıcı bu mekanı yaşadığı oranda ezberine girecektir.

Modern dünya ile geleneksel yaşam biçimleri arasındaki en önemli kırılma teknolojideki ilerlemeler sanayinin gelişmesi ve özgün zanaat üretiminden seri üretime geçi Kentlerde olan bu hızlı sanayileşme, sosyal bağlamda kentlerde kırılmalara neden olduğu gibi, kırlardan kentlere süreli bir yer değiştirmenin ve göçün neden olduğu konut sıkıntısını aşmak için yapılaşmanın ve yapıli çevrenin artmasına da neden olmuştur. Bu düzensiz, plansız, kontrol edilemeyen, hızlı ve denetlenmeyen gelişimin doğal sonucu da plansız ve çarpık kentleşme olgusudur ki bu çarpık kentleşme insanlar üzerinde hem fiziksel hem de psikolojik olumsuz etkilere neden olmuştur. Bir anlamda kentlerde toplumsal barışın sağlanması, sağlıklı kentlerin oluşturulması ortak yaşam alanlarının artırılması ile mümkündür. Örneğin Van kentinde önemli mirengi noktaları ve kentlinin bir araya geldiği kamusal mekanlar olan camilerin etrafının parklar yerine yollarla çevrili olması kent sağlığını olumsuz etkileyen bir faktördür. Kentli bu sosyal mekanlarda kullanımını gerçekleştirdikten sonra sosyalleşmesini tamamlayabilmesi için park meydan yeşil alan gibi kamusal mekanlara ihtiyaç duymaktadır. Ancak Van kentinin merkezindeki camilerin dört bir yanı işlek yollarla çevrelenmiştir. Bu da kentte ortak yaşam alanlarının yetersiz kalmasına, sosyal ve fiziksel faaliyetlerin yapılabileceği ve kent insanını rahatlatacak mekânların oluşturulamamasına ve kentlinin sosyal kültürel anlamda beslenememesinden toplum birliğinden hızla kopmasına neden olmaktadır. Bunun aşılması için özellikle kalabalık gruplar tarafından kullanılan cami ve benzeri sosyal donatıların çevrelerinde yeşil alanların artırılması şarttır.

Bunun yanında yaşanan teknolojik gelişimler de sosyal üst yapıyı belirleyerek insanlar ilişkilerini, mekân kullanım tercihlerini değiştirmekte ve sosyal üst gerçekliğin üzerinde değişikliğe yol açmaktadır. Günümüzde en önemli olgulardan birisi sanal dünyadır. Bundan dolayı, fiziksel kamusal alanlar eski cazibesini yitirmekte ve sosyal paylaşım yeni bir kamusal etkileşim alanı haline gelmektedir. Kentsel tasarımda bu gibi girdilerin göz önüne alınması önem arz etmektedir. Van kentinde bu gibi durumlara duyarlı tasarımların eksikliği göze çarpmaktadır. Bu da mekan insan etkileşimini etkilemektedir. Bunun önüne geçebilmek için insanların kafe ve restoran gibi kapalı mekanlar yanında açık alanlarda da sanal dünyayla etkileşime geçebileceği özel mekanların oluşturulması kentin cazibesini ve çekiciliğini artırabilir. Bu duyarlılığı artıracak olan Sanat sokağı ve Cafe sokağın tekrar gözden geçirilmesi gerekir.

Bunun yanında güvenlik algısı yani kentsel mekanda algılanan güvenlik

seviyesi de insanların dış mekânlarda özellikle toplu ve kalabalık şekilde gerçekleştirdiği aktivitelerin kalitesini ve aktiviteden alınan tatmini belirleyen en önemli etmenlerden birisidir. Açık alanların kullanımı, kentin genel suç oranlarıyla ve bazı bölgelere ilişkin güvenlik algısı ile doğrudan ilişkilidir. Bunun yanında mekan tasarımlarının da dikkatli yapılması ve bazı zararlara ve güvenlik ihlallerine meydan vermeyecek şekilde gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Doğa ve coğrafya içlerinde bulunan insanları, insanlarda doğayı ve coğrafyayı karşılıklı olarak şekillendirmektedir. Hangisinin hangisine baskın olduğunu saptamak yumurtanın mı tavuktan, tavuğun mu yumurtadan çıktığı sorusunu cevaplamaya benzemektedir. Örneğin, tarih açısından zengin ve bir çok kültürel miras barındıran bir kentte yaşamının kent kimliğinin oluşmasında tarihi bir mirasa ve geçmişe sahip olmanın daha ağırlıklı olarak belirleyici gelmesi gibi; kentlerin ve kentsel alanda yaşananların özellikle belirli mekanların olumlu ve olumsuz olarak gündeme gelmesi de kullanıcılar ve kentte yaşayanlar üzerinde farklı etkiler oluşturabilmektedir (Kaypak 2010). Bunun için Van kentinin geçmişi bağlamında yaşanan olumsuz anıların silinmesi için kente kentsel tasarım bağlamında müdahale etmek şarttır. Örneğin İngiltere'nin Manchester kentinde yaşanan olumsuz bir olay o olayın yaşandığı mekanın kentsel dönüşümünde tasarımcılar için çıkış noktası olmuş ve o mekanda özgün bir kentsel doku kentsel tasarımla elde edilebilmiştir. Van kentinde bu olayların izlerini o olayda hayatta kaybedenlere saygıyla giderebilmek için bu kentsel tasarım uygulaması örnek alınmalıdır. Bu sayede mekanlar gelişip travmayı atlatabilirler.

Bunun yanında kent, dinamikliği ile her zaman değişime açıktır. Kentler hakkında farklı nitelermeler yapılabilmekte ve bazı yönleriyle kentin kimliği oluşabilmektedir. Sanayi, kültür, eğitim, ticaret, hizmet bu tanımlamalardan bazılarıdır. Bu tanımlamalar farklı ama temel niteliğe vurgu yaparken kentlerin farklı yönleri ile de değerlendirilebilmesine neden olmaktadır. Aynı şey kent içindeki mekanlar içinde geçerlidir. Mesela Van kentinin merkezinde, gelişmiş kentlerde kent dışında olması gereken, kum çakıl inşaat malzemelerinin temin edilebildiği dükkanlar halen daha vardır. Bu gibi mekanların hemen yanında çayhane, kafe, lokanta dükkanları da bulunmaktadır. Bu mekanlarda üstten inme bir kentsel dönüşüm yerine, doğal koşullar içinde ve kentsel tasarım kurallarına uygun bir kentsel dönüşümün sağlanması, kum çakıl dükkanları gibi az kalmış kalıntı dükkanların bu mekanlardan elemine olmasını sağlayabilir. Çünkü doğru bir kentsel tasarımla o mekandaki fiyatlar yükselecektir. Yoğun kullanım başlayınca da kum çakıl dükkanı gibi kullanımlar oradan mutlaka gidecektir. Yani bir değişim dönüşüm kentin kendi pratiği içinde kendi kendisine başlayabilir ve bunun itici gücü kentsel tasarım olabilir. Sonuçta değişim kendiliğinden başlar, zor kullanma veya yukarıdan inme kararlarla zorlamaya gerek yoktur. Bu kentsel alandaki huzuru ve paydaş memnuniyetini doğrudan etkilemektedir.

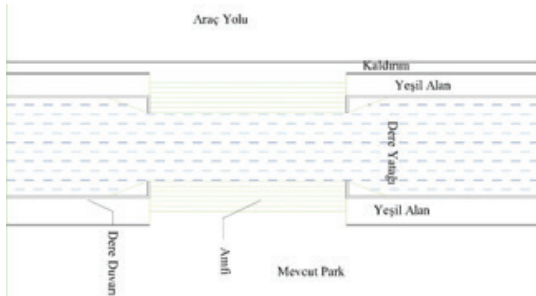
Bunun farklı yansımaları vardır. Örneğin, üst ölçekte düşünüldüğünde bir zamanlar sanayi ile özdeşleşen kentler, değişen koşullar bağlamında sanayiden farklı özellikleri barındırmasıyla değişik kimlik bileşenlerini barındıran farklı bir kimlikle ön plana çıkabilmektedir (Kaypak 2010). Aynı şekilde tarımsal nitelikte olan Van kentinin de bir karar vermesi gerekmektedir. Kentte üç sosyal dinamik bir arada gelişmektedir. Kentin kimliğinin ne olacağı ise bu dinamiklerin hangisinin başat olması gerektiğinin sorgulanmasına bağlıdır. Kent geleneksel olarak bir tarım kentidir, ancak bunun yanında bölgede avantajlı konumuyla sanayi de kentte gelişmektedir ve bunun yanında sahip olduğu doğal ve kültürel değerler turizm kenti olabilme potansiyeli göstermesine yardımcı olmaktadır. Şimdi biz buraya böyle üst bir çerçeve olarak veya yaklaşım olarak yaklaşabilir mi belki de onu sorgulamamız gerekmektedir. Van kentinde en önemli soru bu dinamiklerin bütünleştirilerek bütünsel bir kentsel mekan kurgusunun yakalanmasıdır. Bununla alt bileşenleri fiziksel, sosyoekonomik ve sosyokültürel kapsamında değerlendirilebilir. Fiziksel olarak bakılınca toplum ve kişiler arası bağlar bağlamında mekânsal ve sosyal ilişkiyi sağlamak için birtakım bağların ortaya çıkması gerekmektedir. Bu bağların en önemlisi de kent ve göl ilişkisini sağlamaktır, çünkü mevcut durumda kent için en büyük problem kentin göl ile ilişkisinin olmamasıdır.

Özellikle, 1980'lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle birikim, yatırım ile üretim biçimlerindeki değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler beraberinde ve sanayisizleşmeyi getirmiş ve bu da kentlerin gerek sosyal, gerekse mekânsal açıdan, önemli değişimler geçirmesine neden olmuştur. Van'da bu değişimlerden oldukça etkilenmiş bir kentimizdir. Örneğin 1980 askeri darbesi kentin yeniden kurgulanmasına ve sosyo-demografik özelliklerinin değişmesine neden olmuştur. Bunun yanında yakın zamanda yaşanan deprem felaketi de kentin fiziksel yapısında değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu yaşanan değişimler bağlamında mekânsal tasarım ve planlamada da yeniden bir sorgulanma ve sonrasında köklü bir değişim süreci yaşamıştır. Örneğin Van kenti özelinde deprem sonrası kentsel yenileme çalışmalarında, birim metrekarede nüfusun oranını artıran kararların yanında kentsel donatılarında bu artış bağlamında yükseltilmemiş olması yani kentsel donatıların niceliğinin ve niteliğinin sabit kalması, kentsel yaşamı olumsuz etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bu bağlamda planlamanın kavramsal yapısındaki değişim, beraberinde uygulama alanları ve araçlarının da değişmesini gündeme getirmektedir. (Kütük İnce 2006). Örneğin planlamada, Türkiye'deki imar anlayışında kişi başına düşen yeşil alan standartları dayatılmaktadır. Ancak bu standartlar birçok kentimizde tutturulamamaktadır. Ancak kentlerin coğrafi özellikleri dikkate alınmadan yapılan bu yaklaşım pratikte sorunların çıkmasına neden olabilmektedir. Örneğin 10 metrekaresel yeşil alan Ankara için çok düşükken, İstanbul için fazla olabilmektedir, Trabzon içinde aynı şekilde çok fazladır, çünkü İstanbul'da evinizden kıyı

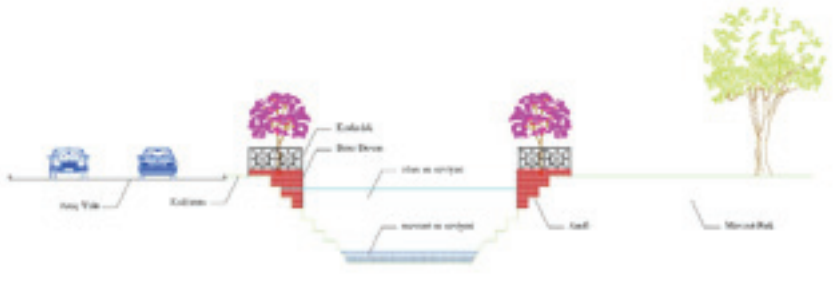
alanlara gittiğinizde o alanlar size yeşil alanların sunduğu tüm olanakları fazlasıyla sunabilmektedir. Ancak karasal ve suya uzak bir coğrafyada farklı koşullar devreye girmektedir. Örneğin Ankara'da yeşil alan hesaplaması yaparken İstanbul'un sahip olduğu avantajları göz önüne almamak Ankara kentine haksızlık yapılmasına neden olabilir. Yani bir kıyı kentinde kişi başına düşen açıklıklar hesaplandığında su kütlelerinin belli uzaklığa kadar da buna dahil edilmesi gerekmektedir. Van'ının böyle bir fırsatı var aslında. Yani daha az yeşil yaratarak daha çok yeşil alan ihtiyacı karşılayacak bir fırsatı bulunmaktadır. Bunun da değerlendirebilmesi için kıyının kullanıma açılması ve kıyının bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için kıyı kent ilişkisinin kurulması gerekmektedir.

Diğer önemli konulardan birisi de kent merkezindeki akarsular ve bunların mekânsal ilişkileridir. Örneğin Akköprü deresinin mevcut durumunda bazı sorunlar bulunmaktadır. Örneğin Akköprü deresinde kirlilik sorunu en temel sorunlardan birisidir. Bu sorunun kökeninde halkın bilinçsiz kullanımı yanında mekanın planlaması ve tasarımında yaşanan sıkıntılarında etkisi büyüktür. Dere halk tarafından birebir kullanılmadığından ve basit bir drenaj kanalı olarak görüldüğü için kirlenmektedir. Derede kirliliği azaltma yönünde atılacak adımlardan birisi de mekanın organizasyonunda iyileştirmeler yapmaktan geçmektedir. Bunun için dereyi kullanılabilir hale getirilmesi kullanıcı su ilişkisinin kurulması gerekmektedir. Akköprü Deresi ve çevresi peyzaj çalışmasında her ne kadar sona gelmiş olsa da yapılması gereken bazı müdahaleler tasarımın gücünü göstermek bakımından önemli olacaktır. Örneğin, mevcut kenardaki yeşil alanı dereye doğru indirebilme şansının düşük olması veya bunun çok zor olması nedeniyle, dere üzerinde küçük gölcükler yapılarak dere kullanışlı hale getirilebilir. Bunun için Dere zeminine beton değil de moloz taşları serilmelidir. Böylece hem akan su taşlara çarparken su havalanırken kendini temizleyecek hem de akan su etkisi oluşturulmuş olacaktır. Su akış omurgasını belirledikten sonra kenar da kalan yeşilleri de küçük iniş noktaları yapıp insanlar için suya yaklaşma yerleri oluşturulabilir. Böylece halkın su ile teması sağlanır (Şekil 6 ve 7).

Kent özellikle Ereğ dağlarına doğru yükselen bir yapılaşma dikkat çek-

Şekil 6. Akköprü Deresi mevcut durumu

Şekil 7. Akköprü Deresi önerilen tasarım kesiti

mektedir. Bunu engellemek için dağın yamaçları tamamen yeşil kuşaklar olarak planlanması ile yapılaşma engellenebilir. Kentteki birbirinden kopuk olan yeşil alanlar Ereğlik yeşil kuşakla birleştirilerek kentsel yeşil alt yapıya önemli katkı sağlanabilir. Ereğlik Dağı kentin kurulduğu Van ovası için önemli bir su depolama alanıdır. Bölgenin yeşil kuşak olarak tanımlanması kentin yer altı su kaynaklarının devamlılığı açısından önem teşkil edecektir.

Diğer taraftan teknolojik gelişmelerin mekânsal anlamda birçok sonucu olduğu ortadadır. Benzer yapı ve inşaat teknolojileri birbirine benzer karakterde, yerel koşulların gerektirdiği özelliklerin mekânsal ve yapısal olarak yansıtılmasından uzak, benzer kentlerin farklı coğrafyalarda ortaya çıkmasına neden olmuş bir anlamda bir çok farklı kent aynılaştırmıştır. Örneğin mekânın ruhu denilen Genius Loci, ülkemiz kentlerinde iklim faktörü dışında pekme mekana yansımamaktadır. Bu açıdan Van kentinin Burdur kentinden akılda kalan bir farkı oluşmamaktadır. Van kentinin kimlik değerinin ne olduğu üzerine paydaşların fikri alınarak yapılacak çalışmalar sonrasında yönetim ve stratejik planların oluşturulması kent gelişimi için önem arz etmektedir. Kentlerde yaşanan bu aynılaştırmaların önüne geçmek için son dönemde kentsel kimlik kavramı önem kazanmıştır. Bu açıdan nasıl bir gelişim öngörüleceği, kentin kimlik değeri açısından saptanmalıdır. Örneğin doğal bir kaynak olan Van gölü kent için bir kimlik değeri olarak vurgulanabilir. Bu bağlamda bir sahil kenti yaşamını toplumda karşılık bulacak şekilde özendirici uygulamalara gidilmesi kent kimliğinin vurgulanmasına önemli katkı sağlayacaktır. Örneğin kıyı ile ilişkilendirilmiş yaya dolaşım alanları kent bütünündeki özellikle sirkülasyon ve diğer planlama göstergeleri dikkat alınarak kurgulanmalı, bu kurgu içerisinde ticari ve rekreasyon üniteleri (Kafe, pastane, balıkçı lokantaları vb.) özgün bir tasarımla çözümlenmelidir (Şekil 8).

Kent merkezindeki yeşiller alanlar birbirinden kopuk, bölük pörçük küçük yeşil alanlar bu alanlarda birkaç ağaç ve çalı ile oluşturulmuş gölge alanlar görüntüsü vermektedir. Böyle parça parça yeşil lekeler yerine, daha büyük grupça lekeler oluşturulacak yeşil alanlar düşünülmelidir. Bu tür alanlar bakım kolaylığı sağlayacağı gibi yeşil alan yeşil alanların daha etkin kullanıl-

masını sağlayacaktır.

Kentsel kimlik, tıpkı bir insanın karakteri gibi, bir kentin veya çevrenin

Şekil 8. Kent merkezi mevcut ve düşünülen yeşil alanlar

doğal-kültürel elemanları ve kentte yaşayan insanların sosyo-kültürel özelliklerinin mekânsal ve kültürel olarak vurgulanması ile tanımlanabilir. Doğal çevrenin belirleyici olduğu bir kent, diğer kentlerden farklı algılanabilmektedir. Doğal çevre bağlamında, kimlik elemanları kentin topoğrafik yapısı, iklim koşulları, su öğeleri, bitki örtüsü, jeolojik yapı ve çevresindeki coğrafya ve jeomorfoloji ile ilişkileri bağlamında oluşmaktadır. Bu ölçütlerin diğer kentlerden farklılığı ve doğayla beraber düşünerek yerel koşullara uygun tasarımlar yapmak, kentleri birbirinden ayırmakta, kentleri özgünleştirmekte ve her kente bir diğerlerinden farklı bir değişiklik yani kimlik kazandırmaktadır. Kent kimliğinin oluşturucu öğeleri olarak doğal yapıya ilişkin verilerin ve göstergelerin iyi okunması ve detaylı şekilde analiz edilmiş olması, korunması, iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve vurgulanması kentin kimliğinin korunması anlamına gelmektedir. Bu sayede kentte kimlik algılaması daha anlaşılır olabilmektedir (Köylü ve Dokumacı Kiper 2007, Salıcı 2009). Van kentinde bu durum tam olarak başarılamamıştır. Bu durum sadece burası için değil tüm kentlerimiz için geçerlidir. Ülkemizdeki birçok kentimiz ne yazık ki kimliksizdir, Van özeline dönecek olursak, Van bir sahil kentidir, ama sahili hiç kullanmayan, sahille hiç ilişkisi olmayan bir kente dönüşmüş durumdadır. Kongre bağlamında kenti ziyaret eden birçok hocada kenti gezerken kentin kimliğinin zayıf olduğundan yeterince vurgulanmadığından yakınmıştır. Van kentinin kimliği vardı. Van kenti kimliği ile diğer kentlerden ayrılmaktaydı. Ancak bu durum son dönemde kaybolmuş veya silikleşmiştir. Örneğin deprem öncesinde kenti ziyaret eden hocalar, bu dönemde kentin farklı bir kimliğinin olduğunu ama depremden sonra tamamen farklı bir kimliğin

oluşturduğunun altını çizmişlerdir. Bu bir anlamda kentsel hafızanın yok olduğu anlamına gelmektedir. Bu öncelikli problemlerden birisidir. İkincisi Türkiye'deki bütün kentlerin başına gelen problemlerden bir tanesi olan mevzuata ilişkin bir konudur. Mevzuatın ön gördüğü yapılaşma ne yazık ki böyle kentlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Parseller yaratıp, parseller ve 18 maddenin uygulanması ve düzenleme ortak payları, yüksek rant elde etme düşüncesinin oluşturduğu genel düşünce tarzı böyle kentlerin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Ne yazık ki bunlar Kentlerimizin oluşmasındaki en belirleyici unsurlar olarak ortaya çıkmaktadır. Mevzuat ise sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin şekillendirmektedir. Bunun sonucunda insanlar yapılaşmaya, yüksek gelir elde etme düşüncesi ile yaklaşmaktadır. Doğal, kültürel, yerel değerler rant baskına boyun eğmektedir. Bunun sonucunda da karşımızda sorun yumağı halinde bulunan bu gibi kentler ortaya çıkmaktadır. Kentsel donatılar, kente getirilmesi gereken o donatılar yeterli miktarda olamamaktadır. Açık yeşil alanlar kentlerimizde bulunmamaktadır. Bu aşılması gereken önemli bir sorundur.

Van'ın dünya kentleri arasında sözü edilir, çağdaş bir kent kimliği kazanması için, sosyo-ekonomik gelişmelerin yanı sıra yeşil alanların yer aldığı bir kent estetiğine de sahip olması kaçınılmazdır. Bu nedente, sağlıksız bir şekilde tanzim edilen rekreasyon alanlarının iyileştirilmesi ve sayısının artırılması yeşile ve çevreye yönelik çalışmaların yoğun bir biçimde sürdürülmesi yaşanabilir ve daha yeşil bir Van için son derece önemlidir.

Kaynaklar:

- Alp, Ş., 2007. Van Kenti ve Çevresindeki Geleneksel Konut Bahçelerinde Kullanılan Bitki Materyalinin Belirlenmesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, Cilt 17, Sayı 1, Sayfa 1-6
- Alp, Ş., 1999. Van Kenti Yeşil Dokusuna Yönelik Bazı Ağaç ve Çalıların Saptanması Üzerine Bir Araştırma. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Van, 116 s.
- Günel, F. M., 1993. Eski Van Kenti Dokusu Üzerine Bir Deneme. Yüzüncü Yıl Ün. Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi, Van.
- Gürbüz, O., 1994. Van Çevresi Coğrafyası (Beşeri ve İktisadi Coğrafya Açısından). İstanbul Ün. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Kapancı, M., 2008. Alanya Kaleiçi Evleri, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, 148 sayfa, Konya.
- Kaypak, Ş., 2010. Antakya'nın kent kimliği açısından irdelenmesi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (14): 373-392.
- Keser, İ., 2006. Kentsel dinamikler ve kamusal alan farklılaşması: Adana Nusayrileri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana bilim Dalı, 333 sayfa.
- Köylü, P., Dokumacı Kiper, T., 2007. Kent Kimliğini Oluşturan Değerler ve Kimliksizleşme Üzerine Örneklemeler. TMMOB Peyzaj Mimarlığı Odası Peyzaj Mimarlığı 3. Kongresi Bildiriler Kitabı, Antalya 42-49 s.
- Kütük İnce, E., 2006. Kentsel Dönüşümde Yeni Politika, Yasa ve Eğitimlerin Değerlendirilmesi "Kuzey Ankara Girişi (Protokol Yolu) Kentsel Dönüşüm Projesi", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge planlama Anabilim Dalı, Ankara, 202 sayfa.

TOPLANTI BİLDİRİ ÖZETLERİ

KÜLTÜREL PEYZAJLAR – DÜNYADAN ÖRNEKLER

Meryem ATİK¹

¹Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü 07070 Antalya.
e-posta: meryematik@akdeniz.edu.tr

ÖZET

Peyzaj bir alanının doğal ve kültürel özelliklerinin bütünü ifade eder. Bakmak, korumak, üretmek anlamlarıyla kullanılan “kültür” tarihsel ve toplumsal gelişme sürecinde içinde oluşan bütün maddi ve manevi değerleri ifade etmektedir. Kültürün oluşumunda ve bir sonraki nesillere iletmeye kullanılan araçlardan biri de peyzajdır. Kültürel peyzaj ise insanlar tarafından bilinçli olarak oluşturulmuş ve/veya doğal peyzajın farklı amaçlarla değiştirilmesi sonucu ortaya çıkan alanlar olarak tanımlanabilir.

İnsanoğlunun var olma çabası peyzajın kültürel bir ürüne dönüşüm sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Kültür tarihinde başta tarım olmak üzere hayvancılık, yerleşim, ulaşım, enerji, madencilik gibi alan kullanımları toplumsal ve tarihsel değerleri ile kültürel peyzaj örneklerini ortaya koymuştur. Diğer yandan peyzajın landschaft – lanscipe gibi Anglo-Sakson Avrupa dillerindeki karşılığı insanların yaşadığı, işlenmiş, şekil verilmiş bir anlamda kültüre alınmış alan anlamını taşımaktadır.

Kültürel peyzajlar 1900'lerde akademik çevrelerde özellikle de Coğrafya alanında çalışılmaya başlanmış ve 1992'de de Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından uluslar arası bir kimlik kazanmıştır. IUCN'ye göre kültürel peyzaj “Kültürel ve doğal kaynakları ve bu bağlamda yaban hayatı ve evcil hayvanları içeren, tarihi bir olay ve bir etkinlikle birlikte olan ya da çeşitli kültürel ve estetik değerler sergileyen coğrafi alanlar”.

Bu çalışmada Dünya Miras Komitesi (WHC)'nin çalışmaları temel alınarak kültürel peyzajların sınıflandırılmasındaki yaklaşımlar incelenecek ve UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) Dünya Mirası Kültürel Peyzajlarından örnekler verilecektir. Bu örneklerin seçiminde kent- sel, kırsal, tarımsal, endüstriyel gibi kültürel peyzajların farklı fonksiyonları dikkate alınacaktır. Çalışmanın kültürel peyzajın henüz resmi bir statü kazanmadığı ülkemizdeki zengin örneklerine örnek sunması beklenmektedir.

KIZILIRMAK HAVZASI KALECİK BÖLÜMÜNDE EKOTURİZM VE ALAN KULLANIMI İLİŞKİSİ

Fatma AŞILIOĞLU¹

¹Dr. Öğr. Gör., Ankara Üniversitesi, Kalecik Meslek Yüksekokulu, Peyzaj ve Süs Bitkileri Programı 06870 Kalecik, Ankara.
E-posta: fatma.asilioglu@ankara.edu.tr

ÖZET

Ekoturizm insanların rekreasyon, spor, boş zaman değerlendirme ve incelemeler yapma gibi çeşitli amaçlarla bozulmamış veya doğal alanları ziyaret ettiği bir turizm türüdür. Doğal kaynakların devamlılığını destekleyen, yerel ekonomiye katkıda bulunan, halkın sosyal ve kültürel bütünlüğünü koruyan bir yaklaşımdır. Akarsu havzalarına kurulmuş olan kırsal yerleşimler, yaban hayatı, doğal bitki örtüsü ve kendine has ekolojisine dayalı tarımsal faaliyetleri nedeniyle turizm aktiviteleri bakımından farklı seçenekler sunmaktadır. Bu çalışmada Kızılırmak Havzasının Ankara ili Kalecik ilçesi bölümü ele alınmıştır. Alanda meyve ve sebze yetiştiriciliğine dayalı çiftlik turizmi, şarap tadımı, yöresel festivaller, doğa fotoğrafçılığı, trekking, kamping, olta balıkçılığı vb. ekoturizm olanakları bulunmaktadır. Dağlar ve Kızılırmak vadisi ile çevrelenmiş tipik bir mikroklimaya sahip olması, özellikle bitkisel üretime dayalı aktiviteler için bir avantajdır. Fakat bulgular, değerli tarım alanlarının yanlış ve yetersiz kullanıldığı, Kızılırmak üzerinde sık aralıklarla kurulmuş olan hidroelektrik santrallerinin çevreyi olumsuz etkilediği ve malzeme ocaklarının doğayı tahrip ettiği gibi sorunları ortaya koymaktadır. Bölgede ancak doğru alan kullanımları ile desteklenen etkin bir turizm politikası sayesinde eko-turizmin bir fırsat olarak değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

KENT-KIR ARAKESİTİNDE: İSTANBUL ÇATALCA İLÇESİ ORMANLI KÖYÜ EKO-KÖY TASARIM REHBERİ

Meltem ERDEM KAYA¹, Azime TEZER², H. Serdar KAYA³, Meliz AKYOL ALAY⁴, Nazife Tuğçe ONUK⁵, S. Elif SERDAR⁶, S. Ezgi GÜLER⁷

¹ İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. Peyzaj Mim. Böl. 34437, İstanbul.

² İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlama. Böl. 34437, İstanbul.

³ İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. Şehir ve Bölge Planlama. Böl. 34437, İstanbul.

⁴ İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. Peyzaj Mim. Böl. 34437, İstanbul.
5 No 236 Peyzaj Tasarım Ofisi

⁶ İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fak. Peyzaj Mim. Böl. 34437, İstanbul.

⁷ İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Master Programı 34437, İstanbul.

E-posta: erdemme@itu.edu.tr, erdemmel@gmail.com

ÖZET

Metropol alanların etkisi altında yer alan kırsal alanlar hızlı bir dönüşüm süreci içerisinde girmiştir. Özellikle 2012 yılında yürürlüğe giren Büyükşehir Yasası ile bu dönüşüm büyükşehir kırsalını radikal bir şekilde etkilemiştir. Söz konusu değişimde belirleyici unsur olan kent-kır etkileşimi bir yandan kent ve kır arasından belirginleşen yeni mekânsal tipolojileri gündeme getirirken diğer yandan köylerin sosyal, ekonomik ve fiziksel yapıları üzerinde etkili olmaktadır. Güncel gelişim dinamikleri doğrultusunda planlama ve tasarım kararlarını yönlendirecek kırsal alana özgü yaklaşımların gerekliliği açıktır.

Bu araştırma, metropol alan etkisi altında bulunan İstanbul Çatalca ilçesi Ormanlı Köyü'ne odaklanmakta ve Ormanlı Köyü için geliştirilen ve köyün fiziksel ve toplumsal gelişimine hizmet edecek olan Eko-Köy tasarım rehberi tanıtılmaktadır. Makale kapsamında Ormanlı köyü için geliştirilen kırsal analiz çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular, eko-köy tasarım rehberinin içeriği ve Ormanlı Köyü'ne yönelik üretilen stratejiler sunulmaktadır.

PEYZAJDA KÜLTÜREL MİRAS: TÜRKİYE'DE PLANLAMA GELİŞİMİ

Sam Turner¹, Engin Nurlu², Mark Jackson¹, Gnder Varinliođlu³, Nurdan Erdođan⁴,
T. Emre Őerifođlu⁵, Ebru Ersoy⁶, Francesco Carrer¹, Betül Őavdar², S. Pinar Tunalı⁷

e-posta: engin.nurlu@ege.edu.tr

¹Newcastle Üniversitesi, Tarih, Klasik ve Arkeoloji Okulu, Newcastle upon Tyne, UK,

²Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir, Türkiye

³Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye

⁴İzmir Demokrasi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İzmir,
Türkiye

⁵Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Bitlis, Türkiye

⁶Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Aydın,
Türkiye,

⁷Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Biyosistem Mühendisliği Bölümü,
Aydın

ÖZET

Ülkemizde kültürel miras olarak peyzajın sosyal ve ekonomik potansiye-
linin desteklenmesi ile bu konuya ilişkin başlıca anlaŐma ve konsey yner-
gelerinin (zellikle Avrupa Peyzaj SözleŐmesi, Toplum için Kültürel Mirasın
Değeri Őereve SözleŐmesi-Faro SözleŐmesi ve Avrupa Birliği Çevresel Etki
Değerlendirmesi Konsey Yönergesi gibi) planlama ölçeğinde uygulanma-
sında farklı sorunlar ile karŐılaŐılmaktadır. Bu kapsamda, peyzajda meydana
gelen hızlı deđiŐimlerin kültürel ve doğal miras değerlerini tehdit ettiği her
alanda uygulanabilecek, Coğrafi Bilgi Sistemlerine dayalı yenilikçi yöntem
ve araçlara gereksinim duyulmaktadır.

Türkiye ve Birleşik Krallık'tan araştırmacıların birlikteliğinde, Birleşik Kral-
lık Araştırma Kurulları (Research Councils United Kingdom-RCUK) ve T-
BİTAK ile ikili işbirliği programı kapsamında gerçekleŐtirilmekte olan "Pey-
zajda Kültürel Miras: Türkiye'de Planlama Gelişimi" isimli proje ile, peyzajın
kültürel ve doğal miras değerlerinin ve deđiŐimlerinin belirlenmesi, harita-
lanması ve elde edilen bu bilgilerin peyzajın korunması, yönetimi ve plan-
lanması süreçlerine entegre edilebilmesine yönelik olarak farklı alanlarda
kullanılabilecek yenilikçi yöntemlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Dikili
ilçesi (İzmir) ile Boğsak ve Göksu Vadisi (Mersin) olmak üzere iki örnek alıŐ-
ma alanı üzerinde yürütülmekte olan projede geliştirilen yöntemler ve araç-
lar (1) bütüncül tarihi peyzaj karakterizasyonu (2) kültürel ve doğal peyzaj
mirasına halkın katılımı ve (3) planlama çalışmalarını bilgilendirecek gele-
đe yönelik senaryo modellemelerinden oluşmaktadır.

Projede nceki çalıŐmalardan farklı olarak, ekolojik yapıya ilişkin göz-
lemlerin de tarihi peyzaj karakterizasyonuna entegre edilmesi ile ekolojik

yapının peyzajın değişimiyle olan ilişkisinin ortaya konması hedeflenmiştir. Projenin sağlayacağı en önemli yeniliklerinden ilki, disiplinlerarası bir yaklaşımla Türkiye'deki tarihi peyzajların bütüncül analizidir. Proje ayrıca, yerel halkın kültürel ve doğal miras ile peyzaj konusundaki düşüncelerini ifade etmeleri ve peyzajın korunması, yönetimi ve planlanmasına katkıda bulunmalarını sağlayacak etkili katılım yöntemleri geliştirerek, geniş bir halk kitlesine de faydalı olacaktır. Projeden elde edilecek faydaların azami seviyeye çıkartılması amacıyla, projenin her aşamasında geliştirilecek olan yöntemler ve oluşturulan orjinal veriler Birleşik Krallık Arkeoloji Veri Servisi (Archaeology Data Service) ve uygun web kanallarıyla halka açık ve herkes tarafından kullanılabilir hale getirilecektir. Böylelikle, gelecekte araştırmacı ve profesyonellerin kendi uygulamaları ve bütüncül Tarihi Peyzaj Karakterizasyonu yöntemleri geliştirmelerine yol gösterebilecek uygulama örneklerini belirlemelerine katkıda bulunacaktır.

Teşekkür:

Ortak araştırma projesi, RCUK-TÜBİTAK İkili İşbirliği Programı kapsamında Birleşik Krallık Araştırma Kurulları (RCUK- No. AH/P005829/1) ile Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK-No.116K829) tarafından desteklenmektedir

“KÜLTÜREL MİRAS-TURİZM-AMASRA” ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Sebahat AÇIKSÖZ¹, Pınar BOLLUKCU¹, Gizem CENGİZ GÖKÇE¹, Deniz ÇELİK²

¹Bartın Üniversitesi Orman Fak. Peyzaj Mim. Böl. 74100 Bartın.

²Bartın Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Peyzaj ve Süs Bitkileri Prog. 74100 Bartın.
E-posta: saciksoz@bartin.edu.tr

ÖZET

Dünya Turizm Örgütü'ne (DTÖ) göre sürdürülebilir turizm, mevcut ve gelecekteki çevresel, sosyal ve ekonomik etkileri; ziyaretçilerin, sanayinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarının karşılanmasını hesaba katan turizmdir. Ayrıca UNESCO, evrensel değerlere sahip doğal ve kültürel varlıkların dünyaya tanıtılması, koruma bilincinin oluşturulması, korumanın sürekliliğinin sağlanması amacıyla gerekli işbirliğini oluşturmayı hedeflemektedir. Sürdürülebilir turizm ile doğal ve kültürel peyzaj kaynaklarının kaybı nedeniyle oluşan tehditler arasındaki ilişkiyi tanımlamak bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu kapsamda, "Sürdürülebilir turizm için peyzaj kaynaklarının kaybının önlenmesi amacıyla neler yapılabilir?" sorusuna Amasra örneğinde cevap aranmıştır. Yüzölçümü 115 km² olan Amasra çalışma alanı olarak seçilmiştir. Kuzeyinde Karadeniz, güneyinde Bartın, doğusunda Kurucasıle bulunan alanın nüfus yoğunluğu, turizm hareketlerine bağlı olarak mevsimsel değişkenlik göstermekle birlikte 2017 yılı nüfusu 6.589'dur. Çalışma veri toplama, analiz ve değerlendirme olmak üzere toplam 3 aşamada tamamlanmıştır. Veri toplama aşamasında, alana ilişkin fiziksel ve sosyo-kültürel özellikler araştırılmıştır. Etkili manzara kalitesine sahip olan Amasra'nın ekonomisi, maden kömürü üretimi ve turizm sektörüne dayanmaktadır. Analiz aşamasında; "Ceneviz Ticaret Yolu'nda Akdeniz'den Karadeniz'e Kadar Kale ve Surlu Yerleşimleri" adıyla 2013 yılında UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ne eklenen Amasra, DTÖ'nün belirlediği sürdürülebilir turizm ilkeleri ve UNESCO'nun Dünya Miras Listesi ölçütleri kapsamında değerlendirilmiştir. Elde edilen veriler değerlendirildiğinde; Amasra'da kentleşme nedeniyle mevcut yapı kitlesinin arttığı, kütle-boşluk oranında dengesizliklerin olduğu, kent silüetinin olumsuz yönde değiştiği, doğal ve kültürel değerlerin görsel algısında azalmaların olduğu saptanmıştır. Alanda yapılan/yapılacak termik santral, yat limanı ve tünel gibi yatırımlar, sürdürülebilir turizm anlayışıyla bağdaşmamakta, doğal ve kültürel peyzaj değerleri üzerinde tehdit oluşturmakta, yasa ve yönetmeliklerdeki uygulama sürecinin de uzun olması bu tehdidi artırmaktadır. Son yıllarda manzaraya hâkim noktalardaki yapı yoğunluğunun artışı, kentin doğal görünümünde tamiri mümkün olmayan bozulmalara neden olmuştur. Sonuç olarak; doğal ve tarihi çevrenin, geleneksel yaşam şeklinin korunması ve bu yönde bilincin artırılması, yasal ve yönetsel yapının iyileştirilmesi, kurumlar arası işbirliği ile yerel turizm sektörünün desteklenerek yöre halkının sosyo-ekonomik kazanımlarının artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Sürdürülebilir turizm, Kültürel miras, Kültürel peyzaj, Amasra.

RİZE KENT MERKEZİ MESUT YILMAZ (SAHİL) PARKI BİTKİLERİ

Ömer Lütfü ÇORBACI¹, Gökhan ABAY¹, Türker OĞUZTÜRK¹, Merve ÜÇOK¹
¹Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım Ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü.

ÖZET

Kıyı alanları tüm canlılar için çeşitli kullanımlara imkân sağlayan ve en çok tercih edilen alanlardır. Bu kullanımların başında rekreasyon, ulaşım, yerleşim ve turizm gelmektedir. Kıyı alanları içerisinde yer alan Sahil Parkları, su ve kara parçalarının buluştuğu, en aktif şekilde çeşitli amaçlar için kullanılan, yerleşim ve dinlenme alanı olarak da tercih edilen landmark noktalarıdır. Bu noktalar kara ve su ekosistemleri arasında geçiş bölgesi olması nedeniyle ekolojik açıdan önemli ve hassas yaşam alanları niteliği taşımaktadır. Kara ve suyun birleştiği noktalar insanlara doğal güzellikler sunmakta, deniz ile floranın uyumu da bu görsel etkiyi artırmaktadır. Bu nedenle sahil parklarının bitkisel dokusu büyük öneme sahip olmaktadır. Parklarda mevcut bulunan doğal ve egzotik bitki türlerinin tespit edilmesi doğal türlerimizin kullanımını teşvik etmek için oldukça önemlidir. Zengin bitkisel çeşitliliği barındıran Rize ili merkez bölgesinde rekreasyonel kullanım açısından değer taşıyan Mesut Yılmaz (Sahil) Parkı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma alanının bitki envanteri çıkartılarak, egzotik ve doğal bitki türleri tespit edilip kullanıcılara tanıtılması sağlanacaktır. Bu çalışma ile alandaki bitkisel değişim kolaylıkla izlenebilecek ve bitkilerin gelişim süreçleri kolaylıkla gözlem altına alınabilecektir. Bunun yanı sıra eğitim altyapısına da katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Sahil parkı, Rize, bitki envanteri, doğal bitki, Egzotik bitki

KAYSERİ KENTİ KENTSEL DÖNÜŞÜM ALANLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Şule KISAKÜREK¹, Esmâ YIKILMAZ¹

¹Sütçü İmam Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Böl. 46100
Kahramanmaraş
skazanci@ksu.edu.tr

ÖZET

Kentsel dönüşüm, kent sorunlarına çözüm üretmeye yönelik geliştirilen kentin sosyal, kültürel ve ekonomik değişimine katkı sağlayan bir eylem planıdır. Kentsel dönüşümün en temel hedefi fiziki çöküşü durdurmak, tarihi dokunun sürdürülebilirliğini sağlamak, ekonomiyi canlandırmak ve yaşam kalitesini iyileştirmektir. Ancak son yıllarda kentler hızla gündem oluşturan kentsel dönüşüm uygulamaları kapsamında amacı aşan, kentsel tasarım, kent kimliği ve yeşil alan varlığını dikkate almayan, rant amaçlı uygulamalara sahne olabilmektedir. Gecekondulaşma ve çarpık yapılaşma gibi sorunların çözümlenmesinin yanı sıra kent kimliği, koruma, sürdürülebilirlik ve peyzaj mimarlığı kavramlarının kentsel dönüşüm ve kentsel tasarım sürecindeki önemi değerlendirilmelidir. Bu amaçla çalışma Kayseri kentindeki mevcut ve olası kentsel dönüşüm alanlarında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Kayseri kentinde mevcut ve olası kentsel dönüşüm alanları tespit edilmiş, bunların kentsel dönüşüm gerekliliği ortaya konmuş ve yapılan uygulamalar, kent kimliği, koruma, ekonomik canlanma, sürdürülebilirlik kavramlarının peyzaj mimarlığı meslek disiplini ve kayseri kenti için önemi vurgulanarak değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda kentsel dönüşüm alanlarının belirlenmesinde alt yapı sorunlarının çözümü, tarihi yapıları ile bütünleşme yeşil alan miktarının artırılması, ticaret merkezinin canlandırılması ve konut problemlerinin çözümü gibi amaçlarla altı tane kentsel dönüşüm alanı olduğu belirlenmiş ve uygulamaya başlanan Sahabiye kentsel dönüşüm alanı çalışmanın amacına uygun olarak değerlendirilmiştir.

ERZURUM İLİNDE GELENEKSEL YAPININ TURİZM AMAÇLI DEĞERLENDİRİLMESİ; YILDIZKAYA KÖYÜ ÖRNEĞİ

Elif AKPINAR KÜLEKÇİ¹., Yahya BULUT¹

¹Atatürk Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
25240, ERZURUM

ÖZET

Bulunduğu yörenin gereksinimlerini karşılayacak biçimde iklim ve çevre koşullarına sahip kırsal yerleşimler, aynı zamanda yüz yıllar boyunca o yörenin geleneksel dokusunu, kültürünü ve doğal kaynaklarını da gelecek nesillere aktaran bir nevi kültürel miras özelliğine sahiptirler. Doğal ve kültürel mirasın ,özgün yapıların ve çevrenin korunabilmesi, turizmin sürdürülebilir bir anlayışla yapılmasına bağlıdır. Yapılan bu çalışma geleneksel köy yerleşiminin mimari miras özelliği taşıması özelliğinden yola çıkarak, Olur ilçesine bağlı şirin bir dağ köyü olan Yıldızkaya köyü ve yakın çevresinin turizm amaçlı değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Erzurum iline 216 km, Olur ilçesine 50 km uzaklıkta, 1560 m rakımda yer alan Yıldızkaya köyü, sürekli göç alan ve 2012 nüfus verilerine göre 118 kişilik bir nüfusa sahiptir. Yüksek dağ ekosistemleri arasında, yemyeşil bir vadi ortasında yerleşmiş geleneksel bir dağ köyü olan bu yerleşim alanında, turizm amaçlı tarihi ve geleneksel mimari yapılara rastlamak mümkündür. Çalışma alanında ayrıca büyüklüğü tam olarak tespit edilememiş, ilginç morfolojik unsurları bünyesinde barındıran Yıldızkaya mağarası görülmeye değerdir.

Çalışma sonucunda Yıldızkaya köyü ve yakın çevresinin barındırdığı biyolojik, ekolojik ve jeomorfolojik özellikleri, endemik bitki ve hayvan varlığı, tarihi, arkeolojik ve kültürel zenginlikleri, geleneksel yaşam ve kültürel yapı belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca alanın sahip olduğu biyolojik ve ekolojik özelliklerinin bozulmadan kalması ve devamlılığı açısından neler yapılabileceği konusunda çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

DESTEKLEYENLER

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ
2016

T.C.
VAN VALİLİĞİ

DAKA
DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

PEZVALIMARLI EĞİTİM VE BİLİM DERNEĞİ
PEMDEK

PEMAT
2018 VAN